

NOU

NORGES OFFENTLIGE UTREDNINGER

Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1988

NOU 1988: 5

NOU

**Norges offentlige utredninger
1988**

Seriens redaksjon:

**FORVALTNINGSTJENESTENE
STATENS TRYKNINGSKONTOR**

1. Scenekunst.
Kultur- og vitenskapsdepartementet
2. Kildevern og offentlighet i rettspleien.
Justis- og politidepartementet
3. Nasjonal handlingsplan for havbruksforskning.
Fiskeridepartementet
4. Behovet for åpne hjerteoperasjoner i Norge.
Sosialdepartementet
5. Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1988.
Forbruker- og administrasjonsdepartementet
6. Erstatning og forsikring ved yrkesskade.
Justis- og politidepartementet

NORGES OFFENTLIGE UTREDNINGER

NOU 1988: 5

Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1988

RAPPORT NR. 1, 1988

fra

**Det tekniske beregningsutvalget
for inntektsoppgjørene**

**Avgitt til Forbruker- og administrasjonsdepartementet
Oslo, 8. januar 1988**

**FORVALTNINGSTJENESTENE
STATENS TRYKNINGSKONTOR**

OSLO 1988

ISSN 0333-2306

ISBN 82-583-0104-7

Fellestrykk A.s — Oslo 1988

Forord

Det tekniske beregningsutvalget for inntektsoppgjørene har tidligere lagt fram en foreløpig rapport med noe begrenset materiale ved juletider og sin endelige rapport foran inntektsoppgjørene et stykke ut i året. Det har imidlertid etterhvert blitt klart at dette var mindre hensiktsmessig i forhold til partenes forberedelser til inntektsoppgjørene. Utvalget vil derfor nå legge fram en rapport tidlig etter årsskiftet med et noe mer utførlig materiale enn det de tidligere foreløpige rapportene vanligvis har inneholdt. Denne rapporten vil bli etterfulgt av en ny rapport nærmere inntektsoppgjørene som vil gi et revidert og utvidet materiale.

Et spesielt forhold har nå vært at det ved dette årsskiftet skal være forhandlinger i den offentlige sektor om eventuelle lønnstillegg fra 1. januar 1988. Utvalget har gått ut fra at det også i denne sammenheng vil være behov for et materiale av den type som legges fram i utvalgets rapporter.

Den rapporten som utvalget nå legger fram, har samme kapittelinndeling som de tidligere foreløpige rapportene, men innholdet er noe endret. Den viktigste forskjellen er at det er blitt en bredere omtale av lønnsutviklingen og at det er gitt en vurdering av prisutviklingen for det nye året. I samsvar med en anmodning fra Forbruker- og administrasjonsdepartementet har utvalget videre sett nærmere på lønnsstatistikken for kommunesektoren. Denne sektoren har et betydelig antall lønnstakere. Lønnsstatistikken for dem har imidlertid ofte kommet sent og kan ha vært vanskelig å sammenligne med tilsvarende statistikk for andre områder. Beregningsutvalget beklager at det på nåværende tidspunkt ikke er mulig å frambringe lønns-tall for kommunene for 1987.

I denne rapporten er ikke inntektsutviklingen i jordbruk og fiske behandlet. Dette har sammenheng med at materiale av den type utvalget tradisjonelt har lagt fram her var av liten interesse for oppgjørene i de to sektorer på dette tidspunktet.

Oslo, 8. januar 1988

Svein Longva
(formann)

INN H O L D

	Side
Kap. 1. Lønnsutviklingen i senere år	5
1. Lønnsutviklingen for hovedgrupper av lønnstakere	5
2. Lønnsoverhenget	16
3. Lønnsutviklingen for kvinner og menn	17
4. Deltidsansatte	19
5. Oppsummering av kapittel 1	22
Kap. 2. Prisutvikling og prispolitikk	25
1. Utviklingen i prisindeksene	25
2. Ajourført dekomponering av konsumprisveksten fra 1986 til 1987 ..	28
3. Anslag på konsumprisveksten fra 1987 til 1988	30
4. Prispolitikk	33
Kap. 3. Disponibel realinntekt	34
Kap. 4. Utviklingen i norsk industris konkurranseevne	39
1. Konkurranseevne-begrepet	39
2. Lønnskostnader pr. produsert enhet i industrien	40
3. Markedsandeler	43
Kap. 5. Konjunktursituasjonen	45
1. Verdensøkonomien	45
2. Norsk økonomi	49
Vedlegg:	
1. Lønnsoppgjørene i 1987	55
2. Lønnsstatistikken for kommunene	57
3. Kursutviklingen for norske kroner	67

KAPITTEL 1

Lønnsutviklingen i senere år

1. LØNNSUTVIKLINGEN FOR HOVEDGRUPPER AV LØNSTAKERE

I likhet med tidligere legger Beregningsutvalget i dette kapitlet fram en del statistikk og beregninger som er ment å gi et hovedinntrykk av lønnsutviklingen fra 1986 til 1987 og dessuten overheng til 1988 for ulike grupper. Beregningene bygger på prinsipper og forutsetninger som utvalget tidligere har lagt til grunn. Andre forutsetninger kan gi andre resultater. Utvalget understreker at en med dette ikke har tatt standpunkt til eventuelle andre prinsipper som partene måtte ønske å legge til grunn under forhandlingene.

For de fleste lønstakere innhentes det nå lønsstatistikk. Det kan være noe ulik dekningsgrad for de enkelte næringer, og til dels brukes forskjellige lønsbegrep. Videre innhentes statistikken på forskjellige tidspunkter. For lønnsutviklingen for arbeidere i N.A.F.-bedrifter gis det oppgaver for hvert kvartal. Dessuten beregnes årsgjennomsnitt. Andre grupper har stort sett ett tellingstidspunkt i året, for de fleste 1. september eller 1. oktober. Disse ulike forholdene bør en være oppmerksom på ved sammenlikning mellom lønstakergruppene.

I dette kapitlet er det i forhold til tidligere rapporter foretatt visse endringer i innhold og form. Hovedendringene er følgende:

- beskrivelsen av lønnsoppgjørene er flyttet til vedlegg
- beregning av årslønnsvekst for flere grupper
- lønnsutviklingen for deltidsansatte er tatt med for første gang
- avsnittet om lønnsutviklingen for kvinner og menn er utvidet
- større vekt på å beskrive lønnsutviklingen etter en oppdeling i konkurranseutsatte og skjermede næringer.

Utviklingen i årslønn

I utvalgets tidligere rapporter har det vært en tabell over utviklingen i årslønn for en del grupper. Med årslønn for en lønstakergruppe menes gjennomsnittlig årslønn for arbeids-

takere som utfører et fullt avtalefestet normalt årsverk uten overtid.

Beregningene i årslønn som nå er ført fram til 1987, gjengis i tabell 1 a. De bygger på lønnsstatistikk for gruppene og på opplysninger om tariffoppgjør i de enkelte år. I lønnsstatistikken er det også tatt med lønstakere som ikke omfattes av tariffoppgjørene. Beregningsmåten fører til at fordelingen av veksten på de enkelte år er usikker.

I forhold til tidligere rapporter er det beregnet årslønnsvekst for arbeidere i bygg- og anleggsvirksomhet i alt, ansatte i kommunalt og fylkeskommunalt helsevesen og sosial omsorg samt for ansatte i undervisningssektoren. Den siste gruppa er basert på de grupper som inngår i Sentralt Tjenestemannsregister for skoleverket (STS). Helsevesen og sosial omsorg har tidligere vært med i årslønnsberegningene for kommuneansatte i alt, mens skoleverket ikke har vært med. Videre er årslønnsberegningene utvidet med en ledende gruppe i varehandel, forsikring og i forretningsmessig tjenesteyting. Dessuten er det beregnet nivå for gjennomsnittlig årslønn for hver gruppe i 1986.

En sammenlikning mellom grupper må gjøres med varsomhet. Den perioden som er valgt – ut fra statistiske hensyn – kan gi tilfeldige utslag. Andre perioder ville kunne gi et annet forhold mellom gruppenes gjennomsnittstall. Statistikkgrunnlaget kan være forskjellig fra gruppe til gruppe. Variasjoner i lønnsutviklingen mellom grupper kan bl.a. ha sammenheng med lavlønsprofil ved tariffoppgjør og med endringer i sammensetningen av arbeidsstyrken (f.eks. alder, utdanning og endringer i andelen menn/kvinner).

Tabell 1 a bygger på statistikk for heltidsansatte. I enkelte av de områdene tabellen dekker, står imidlertid deltidsansatte for en stor del av årsverkene. For kommunesektoren antas det at 27–28 prosent av årsverkene blir utført av ansatte på deltid og i varehandelen 23–24 prosent. Dersom lønnsutviklingen for deltidsansatte avviker fra utviklingen for heltidsansatte, vil lønnsveksten for et område sett

Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1988

under ett, være en annen enn tabellen viser. Med lavere lønnsnivå regnet pr. timeverk for deltidsansatte enn for heltidsansatte, som er det normale, vil en øking i andelen av årsverkene utført av deltidsansatte trekke lønnsveksten ned for et område. I følge tall fra Norske Kommuners Sentralforbund, har således lønnsveksten i de senere år vært lavere enn det tabellen viser for kommunene, dersom også de deltidsansatte medregnes. Når det gjelder lønnsutviklingen for deltidsansatte, vises til avsnitt 1.4.

Tabellen er videre basert på oppgaver for time- eller månedsfortjeneste eksklusive overtidstillegg, men inklusive andre typer tillegg. Dette innebærer at lønnstillegg som kan ha bakgrunn i spesielle forhold i en bransje – eksempelvis skifttillegg og ulempetillegg – er med i tallene.

Metoden for beregning av årslønn og årslønnsvekst i tabell 1 a, er annerledes for arbeidere i N.A.F.-bedrifter enn for de andre gruppene i tabellen. Hovedårsaken til ulik metode er at arbeidere er timelønte, mens de andre gruppene stort sett er månedslønte.

Utgangspunktet for beregningene for alle grupper er å finne gjennomsnittlig årslønn og årslønnsutvikling for lønnstakere som har arbeidet på heltid i den normale (avtalefestede) arbeidstid hele året, dvs. utført et fullt normalt årsverk. Ved beregningen forutsettes det at det gis godtgjørelse for ferie- og sjukefravær som er lik lønnsinntekten for arbeidet tid av tilsvarende lengde som fraværet. Et fullt normalt årsverk svarer imidlertid ikke til samme antall arbeidstimer for alle lønnstakergrupper.

For månedslønte i tabell 1 a beregnes årslønn for et bestemt år ved å ta utgangspunkt i lønnsstatistikken for vedkommende år, f.eks. i september. En kan nå anslå økingen i månedsfortjenesten siden september året før. For funksjonærer i N.A.F.-bedrifter og i forretningsmessig tjenesteyting fordeles total lønnsøkning på bestemte tidspunkter i løpet av året.

For andre grupper deles økingen i tariffmessig lønnsøkning og lønnsglidning. Tariffmessig lønnsøkning anslås på grunnlag av tariffavtaler og kan fordeles på bestemte tidspunkter i 12-måneders perioden. Lønnsglidningen, som beregnes som restpost, vil for de fleste grupper også fordeles på ett eller flere tidspunkter.

For arbeidere i N.A.F.-bedrifter beregnes årslønn og årslønnsvekst ved å legge til grunn gjennomsnittlig timefortjeneste eksklusive overtidsbetaling omregnet til 40 t/uke (37,5 t/uke fra og med 1987) multiplisert med 2080 timer i året (1950 timer fra og med 1987). Beregningen tar utgangspunkt i gjennomsnittlig avtalefestet normalarbeidstid pr. uke etter N.A.F.'s oppgaver over dagtidsarbeidere, 2-skiftsarbeidere o.s.v.

Beregningen av årslønnsvekst for arbeidere i N.A.F.-bedrifter i tabell 1 a tar ikke hensyn til at faktisk normalarbeidstid kan være lavere enn avtalefestet normalarbeidstid. Strengt tatt gjelder utviklingen i tabell 1 a derfor bare for arbeidere som ikke fikk noen arbeidstidsreduksjon før 1.1.87. Arbeidstidsundersøkelser som ble gjennomført i N.A.F.-bedrifter, viser imidlertid at det faktisk skjedde en viss arbeidstidsreduksjon i årene før 1.1.87. Oppstillingen nedenfor viser noen hovedtall for arbeidere i alt fra undersøkelsen i N.A.F.-bedrifter.

Siden det vanligvis ikke vil foreligge undersøkelser over gjennomsnittlig faktisk normalarbeidstid hvert år, har utvalget også fra 1986 til 1987 valgt å holde fast ved den samme beregningsmetode for årslønnsveksten som er brukt i alle år tidligere og som vil være tilgjengelig også framover.¹⁾

Tabell 1 a viser at lønnsutviklingen de siste årene har variert en del mellom de ulike grupper. For ansatte i varehandel og i hotell og restaurant må den forholdsvise sterke lønnsveksten ses i sammenheng med lavlønnsprofilen i oppgjørene. Imidlertid har funksjonærer i forretningsmessig tjenesteyting, i N.A.F.-bedrifter og i forretnings- og sparebanker hatt

	Før 1.1.87	Etter 1.1.87	Endring	
			Timer	Pst.
Gjennomsnittlig avtalt normalarbeidstid	39,5 t/uke	36,9 t/uke	2,6	6,6
Gjennomsnittlig faktisk normalarbeidstid	39,2 »	36,9 »	2,3	5,9

¹⁾ Dersom faktisk normalarbeidstid hadde vært lagt til grunn ved beregningen av årslønnsveksten fra 1986 til 1987, ville veksten for industriarbeidere i tabell 1 a vært om lag 0,8 pst. høyere. På den annen side har metoden som

brukes i tabell 1 a, overvurdert veksten i enkelte år i perioden 1980–86 med til sammen om lag 0,8 pst. Samlet for perioden 1980–87 gir veksten for arbeidere i tabell 1 a et dekkende bilde av årslønnsveksten for den gjennomsnittlige arbeider.

Tabell 1 a. Beregnet årslønnsvekst for noen grupper

År	Arbeidere ¹⁾ i N.A.F.-bedrifter				Funksjonærer i N.A.F.-bedrifter		Varehandel		Hotell og restau- rant ³⁾
	Industri	Bygg- og anlegg		Land- transp.	I alt	Ledende	I alt	Ledende	
		I alt	Bygge- virk.						
1980-81	10,1	9,4	9,9	10,3	12,8	11,8	10,7	—	17,5
1981-82	10,5	11,3	11,6	12,5	11,8	10,7	11,5	—	10,5
1982-83	8,3	5,8	7,3	6,8	9,1	8,5	8,5	—	6,4
1983-84	7,9	6,0	6,3	5,5	8,0	8,0	8,2	—	6,8
1984-85	7,4	7,5	7,5	6,2	8,5	8,9	7,9	8,0	7,5
1985-86	10,0	11,6	9,9	10,5	9,8	10,0	10,9	10,1	10,1
1986-87 ²⁾	8	10½	10	5	8,0	7,4	5½	—	6½
1980-86	68,0	63,8	65,3	64,1	77,0	73,7	73,4	—	73,7
Gjennomsnitt pr. år	9,0	8,6	8,7	8,6	10,0	9,6	9,6		9,6
Årslønn 1986	134 400	159 300	152 400	126 900	177 300	271 400	133 400	210 200	104 000

År	Bank ⁴⁾		Forsikring		Stat		Kommune ⁵⁾		Under- visn.- sektoren	Forretningsmessig tjenesteyting ⁶⁾	
	I alt	Ledende	I alt	Ledende	I alt	Ledende	I alt	Helse- sektor		I alt	Ledende
1980-81	13,2	12,5	13,0	—	11,5	6,2	12,4	—	10,1	—	—
1981-82	13,2	10,7	12,8	—	12,3	8,0	12,1	—	12,4	13,2	—
1982-83	8,6	7,2	9,6	—	7,6	7,6	9,0	8,0	7,5	11,2	—
1983-84	6,5	5,5	5,6	—	6,5	8,0	7,5	7,2	6,4	9,0	9,2
1984-85	8,1	8,1	6,7	7,3	7,0	7,4	7,3	8,1	6,8	8,5	8,4
1985-86	9,3	9,5	8,8	7,9	9,2	7,1	10	—	8,4	10,2	10,3
1986-87 ²⁾	5,8	—	4¼	—	7¼	—	—	—	—	9,5	—
1980-86	75,1	66,7	71,3	—	67,7	53,3	74,3	—	63,9	—	—
Gjennomsnitt pr. år	9,8	8,9	9,4	—	8,9	7,4	9,6	—	8,5	10,4	9,3
Årslønn 1986	150 200	255 500	172 500	272 700	149 000	227 600	145 100	—	164 100	180 800	262 600

¹⁾ Gjelder for arbeidere med gjennomsnittlig avtalefestet normalarbeidstid, for dagarbeidere betyr dette 40 t/uke før 1.1.87 og 37,5 t/uke etter 1.1.87.

²⁾ Beregningene for funksjonærer i N.A.F.-bedrifter, forretnings- og sparebanker og forretningsmessig tjenesteyting er endelige. For de andre gruppene utenom arbeidere i N.A.F.-bedrifter er det foreløpige anslag som bygger på opplysninger om tariff tillegg og en forutsetning om stort sett samme bidrag fra lønnsreguleringen i 1987 som i 1986. For arbeidere i N.A.F.-bedrifter er anslagene basert på statistikk for de tre første kvartalene i 1987 og anslag for 4. kvartal.

³⁾ I perioden 1980-85 omfatter tallene månedslønne. Fra 1986 er også prosentløne og timelønne med. Årslønnsnivået for 1986 er for månedslønne etter Byråets statistikk for hotell- og restaurantvirksomhet.

⁴⁾ Forretnings- og sparebanker.

⁵⁾ Statistikken for kommunene har vært under utbygging i den perioden tabellen dekker. For de siste årene omfatter tallene for kommunene i alt hel-tidsansatte inkl. helse- og sosialvesen, men ekskl. skoleverket. Tallet for 1985-86 er et foreløpig anslag.

⁶⁾ Lønnsstatistikk utarbeidet første gang pr. 1. september 1980.

den sterkeste lønnsveksten sett under ett i den perioden tabellen dekker. I forretningsmessig tjenesteyting og i N.A.F.-bedrifter har også ledende funksjonærer hatt en lønnsutvikling i overkant av gjennomsnittet. Andre grupper har hatt like sterk eller sterkere utvikling dersom en ser på enkelte år.

Den laveste lønnsveksten har en hatt blant arbeidergrupper i privat sektor, for statsansatte og for undervisningssektoren (skoleverket). Som påpekt foran, bør det utvises forsiktighet ved sammenlikning mellom gruppene. Dette gjelder særlig ved betraktning av utviklingen i ett enkelt år.

Et veiet gjennomsnitt av anslagene i tabell 1 a gir en samlet årslønnsvekst på om lag 7½ pst. fra 1986 til 1987. Sammenveilingen er basert på lønnstakerårsverk fra 1986. Tabellen omfatter ikke alle lønnstakergrupper i samfunnet, og metoden for sammenveiling kan gi et resultat som er forskjellig fra det en får med andre metoder.

Samlet lønnsvekst kan også anslås på grunnlag av opplysninger om utviklingen i innbetalt arbeidsgiveravgift til folketrygden, siden innbetalingstallene (fellesinnkrevingen) gir indikasjoner m.h.t. veksten i samlet lønnssum i privat sektor inklusive kommunene.

Det foreligger nå innbetalingsoppgaver som gjelder lønnsutbetalinger i tidsrommet januar til august 1987. Korrigert for effekten av regelverksendringer i 1987, viser disse oppgavene en vekst fra perioden januar–august 1986 til januar–august 1987 på om lag 15½ pst.

En del av denne veksten skyldes sysselsettingsveksten i perioden og økt bruk av overtid i forbindelse med arbeidstidsnedsettelsen.

I tillegg kan noe av veksten skyldes økte time-lønninger i tilknytning til arbeidstidsnedsettelsen for deltidsansatte med avtale om fast arbeidstid. Samlet kan utslagene av disse forhold anslås til om lag 4–5 pst.

Som nevnt dekker innbetalingstallene for 1987 bare perioden fra januar til august. Som følge av den særlige sterke lønnsveksten på månedsbasis om lag midt i 1986, vil lønnsveksten for januar–august 1986 til januar–august 1987 kunne være i størrelsesorden 9½ pst. selv med en gjennomsnittlig årslønnsvekst fra 1986 til 1987 på om lag 7½ pst.

Strukturendringer i sysselsettingen vil også kunne påvirke utviklingen i samlet lønnssum, selv med en gitt lønnsvekst for de ulike arbeidstakergruppene. Innbetalingsmønsteret for arbeidsgiveravgiften kan også endres noe fra år til år. De foreløpige anslagene på lønnsveksten ut fra innbetalingstallene vil derfor være usikre. Usikkerheten er særlig stor i år på grunn av de omfattende utslagene av arbeidstidsnedsettelsen. En samlet vurdering på usikkert grunnlag tilsier imidlertid at innbetalingstallene indikerer at den gjennomsnittlige årslønnsveksten fra 1986 til 1987 kan bli noe sterkere enn 7½ pst.

Lønnsutviklingen etter konkurransetype

I tabell 1 a har en samlet de fleste større grupper som det utarbeides offentlig lønnsstatistikk for. Tabellen er basert på lønnsstatistikkens gruppering og begreper. Tabell 1 b er basert på nasjonalregnskapets inndeling og lønnsbegrep og viser vekst i lønn pr. årsverk etter konkurransetype.

Tabell 1 b. Endring i lønn pr. lønnstakerårsverk etter konkurransetype

	Årlig endring 1980–86	Endring fra året før					
		1981	1982	1983	1984	1985	1986
Skjermede næringer	9,7	11,7	12,4	8,8	7,4	7,6	10,3
Herav:							
- Skjermet industri	10,7	12,6	8,1	14,6	9,3	8,8	10,9
- Annen privat næringsvirksomhet	9,7	11,4	12,7	8,7	7,5	7,5	10,6
- Offentlig forvaltning	9,4	12,1	12,7	7,7	6,8	7,5	9,8
Utekonkurrerende næringer	8,3	13,2	6,6	8,9	8,3	5,5	7,3
Herav:							
- Utekonkurrerende industri	10,1	11,9	6,6	10,4	12,8	9,7	9,4
Hjemmekonkurrerende næringer	10,0	11,0	10,6	10,7	9,1	9,3	9,5
Herav:							
- Hjemmekonkurrerende industri	10,2	11,1	10,6	10,9	9,4	9,4	9,6
Alle næringer i alt	9,7	11,8	11,7	9,0	7,9	7,7	10,0

Kilde: Statistisk Sentralbyrå.

Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1988

Tallene i tabell 1 b bygger på mer omfattende opplysninger om lønnstakergruppene enn tabell 1 a, og lønn ifølge nasjonalregnskapet inkluderer kontantlønn inklusive overtidsbetaling, lønn in natura og sosiale ytelser. Ved sammenveilingen er dessuten lønssummer brukt som vekter.

Av tabell 1 b framgår det at lønn pr. årsverk økte med 10,0 pst. i gjennomsnitt fra 1985 til 1986 i alle næringer og dette er høyere enn i de tre foregående årene. Tabellen viser videre at etter nasjonalregnskapets tall var lønnsveksten gjennomgående sterkere i 1986 i skjermede næringer enn i hjemmekonkurrerende og utekonkurrerende næringer. I 1985 var lønnsveksten i skjermede næringer høyere enn i utekonkurrerende næringer, men lavere enn i hjemmekonkurrerende næringer. I 1983 og 1984 hadde skjermede næringer lavere lønnsvekst enn ute- og hjemmekonkurrerende næringer. I perioden 1980-86 under ett har lønnsveksten pr. årsverk vært høyest i hjemmekonkurrerende næringer i alt, mens utekonkurrerende næringer i alt har ligget klart under gjennomsnittet. Dette skyldes i stor grad forholdsvis lav vekst i utenriks sjøfart.

I industrien har lønnsveksten pr. årsverk i perioden 1980-86 under ett vært høyest i skjermet industri. Også ute- og hjemmekonkurrerende industri har hatt en lønnsvekst over gjennomsnittet for alle næringer under ett etter nasjonalregnskapets lønnsbegrep.

I tabell 1 c har en beregnet årslønnsvekst for de gruppene/næringene som forekommer i tabell 1 a ut fra en inndeling etter konkurranstype. En har imidlertid holdt funksjo-

nærer i N.A.F.-bedrifter utenom da det av tekniske årsaker ikke har vært mulig å foreta en gruppering av disse etter konkurranstype. En har lagt nasjonalregnskapets næringsinndeling til grunn. Det er foretatt en inndeling etter to hovedgrupper:

- skjermede næringer med undergruppene arbeidere i skjermet industri, annen skjermet privat næringsvirksomhet og offentlig forvaltning.
- arbeidere i konkurranseutsatt industri med undergruppene arbeidere i utekonkurrerende industri og arbeidere i hjemmekonkurrerende industri.

Utenom arbeidere i N.A.F.'s industribedrifter, er de andre gruppene i tabell 1 a gruppert under skjermede næringer. Industrierarbeiderne er gruppert etter alle tre konkurranstyper.

Tabell 1 c viser at arbeidere i skjermet industri gjennomgående har hatt den sterkeste lønnsveksten i perioden 1980-1986. Også annen skjermet privat næringsvirksomhet og offentlig forvaltning har hatt en sterkere lønnsvekst enn arbeidere i konkurranseutsatt industri. Arbeidere i hjemmekonkurrerende industri har hatt den laveste lønnsveksten.

En sammenlikning mellom tabellene 1 b og 1 c viser samme hovedmønster i lønnsutviklingen i perioden 1980-86. Imidlertid varierer lønnsutviklingen noe i enkelte år. Det forskjellige grunnlaget forklarer i hovedsak forskjellene i tallene i de to tabellene. Dessuten dekker tabell 1 c bare ca. 70 pst. av alle lønns-takerårsverk når N.A.F.-funksjonærene holdes utenom (1986-tall). Inklusiv disse funksjonærene er andelen ca. 85 pst.

Tabell 1 c. Årslønnsvekst etter konkurranstype for noen grupper¹⁾. 1980-86

	Skjermede næringer				Konkurranseutsatt industri		
	I alt	Skjermet industri	Annen privat næringsvirksomhet	Offentlig forvaltning	I alt	Utekonkur. industri	Hjemmekonkur. industri
1980-81	11,5	10,2	11,3	11,9	10,1	9,4	10,4
1981-82	12,0	11,9	11,7	12,2	10,5	9,3	10,4
1982-83	8,3	9,8	8,1	8,2	8,3	7,3	8,0
1983-84	7,3	8,5	7,5	6,9	7,9	9,6	7,2
1984-85	7,5	7,8	7,8	7,1	7,4	9,4	6,6
1985-86	10,1	11,1	10,7	9,5	10,0	9,2	9,9
1980-86	71,8	75,9	72,4	70,3	68,0	68,1	65,4
Gj.snitt pr. år .	9,4	9,9	9,5	9,3	9,0	9,0	8,8

¹⁾ Omfatter bare grupper som er med i tabell 1 a, men ekskl. funksjonærer i N.A.F.-bedrifter.

Lønnsutviklingen for arbeidere i LO—N.A.F.-området

I N.A.F.'s lønnsstatistikk for *voksne arbeidere* i industri, bygge- og anleggsvirksomhet, transportvirksomhet og oljevirksomhet var det en økning i den gjennomsnittlige timefortjenesten eksklusiv overtidstillegg på 15,8 prosent fra 3. kvartal 1986 til 3. kvartal 1987. Vekstraten i tilsvarende periode året før var 11,5 prosent. Vekstraten er justert for etterbetalinger i 3. kvartal 1986. Korrigert for den avtalefestede arbeidstidsreduksjonen ved årsskiftet 1986/87 var timelønnsveksten fra 3. kvartal 1986 til 3. kvartal 1987 8,2 prosent.¹⁾

Lønnsøkningen var ekstraordinær stor mot slutten av 1986. Fra 3. til 4. kvartal steg timefortjenesten med 3,4 prosent. Lønnsveksten fra 3. kvartal 1986 til 3. kvartal 1987 inneholder derfor i stor grad tillegg gitt i 1986.

Fig. 1.1 og tabell 1 d viser utviklingen i timefortjenesten eksklusiv overtidstillegg fordelt på tariffmessig lønnsøkning og lønnsglidning for voksne arbeidere (menn + kvinner). Tabellen viser utviklingen i vekstraten for timefortjenesten fra tilsvarende kvartaler året før. Dette er gjort for å eliminere sesongvariasjoner. Tariffmessig lønnsøkning er lavlønnsstillegg, garantitillegg, tillegg på minstelønnsatser etc. som følge av sentrale, herunder forbundsvise forhandlinger. Lønnsglidningen blir en restpost. Den omfatter lønnsstillegg som gis ved blant annet lokale forhandlinger på de enkelte bedriftene. Lønnsglidningen er således et statistisk begrep hvor også fortjenesteøkning p.g.a. økt akkord, forskyvninger i timeverkene mellom bransjer med ulikt lønnsnivå, endret bruk av skiftarbeide osv. kan spille inn.

Økningen på 8,2 prosent i timelønns eksklusiv korreksjon for avtalefestet arbeidstidsreduksjon fra 3. kvartal 1986 til 3. kvartal 1987 skyldes

- lavlønnsгарantitillegg pr. 1.10.1986: 0,3 pst.
- lønnsglidning: 7,9 pst.

Fig. 1.1 og tabell 1 d viser at vekstraten for lønnsglidningen kvartalsvis fra tilsvarende kvartaler året før var svakt avtakende frem til 1984 for deretter å øke. Lønnsglidningen i 1986 og utover i 1987 har igjen nådd nivåer mellom 7 og 8 prosent. Man må tilbake til 1981 for å finne tilsvarende høye lønnsglidningstall.

¹⁾ Korreksjonen for avtalefestet arbeidstidsreduksjon er beregnet som den økningen som må til i timefortjenesten for å holde kvartalslønn på samme nivå som i tilsvarende kvartaler i 1986. Dette er den samme metode som den som er brukt for beregning av årslønn i tabell 1 a.

Den sterke lønnsglidningen fra 3. kvartal 1986 til 3. kvartal 1987 har sammenheng med sterk lønnsglidning i bygge- og anleggssektoren og den høye lønnsglidningen fra 3. til 4. kvartal i 1986. Dessuten var det i 1987 økt bruk av skiftarbeide, dvs. sterkere vekst i diverset tillegg, med forskyvninger mellom ulike skiftkategorier og en økning i andelen arbeidede timer i høytlønnsbransjer. Dette bidro med henholdsvis 0,6 og 0,5 prosentpoeng til lønnsglidningen fra 3. kvartal 1986 til 3. kvartal 1987.

Siste kolonne i tabellen viser lønnsglidningens andel av den totale lønnsøkningen. Der som det er store variasjoner i de generelle tillegg pr. 1. april fra år til år, vil det fra 1. til 2. kvartal kunne bli store forskyvninger når det gjelder nivået på lønnsøkningen og fordeling på tariffmessige lønnsstillegg og lønnsglidning. For resten av året vil variasjonene i tallene i hovedsak gjenspeile utviklingen i lønnsglidningen.

Lønnsglidningen utgjorde ca. 96 prosent av total lønnsvekst korrigert for den avtalefestede normalarbeidstidsreduksjonen i perioden 3. kvartal 1986 til 3. kvartal 1987.

Overtidsvolumet har steget relativt sterkt fra 1983. Økningen fortsatte etter arbeidstidsreduksjonen ved årsskiftet 1986/87. Fig. 1.2 viser utviklingen i andel timer betalt med overtidbetaling for arbeidere fra begynnelsen av 70-årene frem til 1987.

For industriarbeidere eksklusiv offshorevirksomhet var veksten i timefortjenesten eksklusiv overtidstillegg 14,7 prosent for 3. kvartal 1986 til 3. kvartal 1987, mens tilsvarende vekstrate var 11,1 prosent i samme periode året før.

Korrigert for virkningen i den avtalefestede arbeidstidsreduksjonen ved årsskiftet 1986/87, var timelønnsveksten fra 3. kvartal 1986 til 3. kvartal 1987 7,5 prosent, hvorav 7,2 prosent er lønnsglidning. Lønnsveksten og lønnsglidningen fra 3. kvartal 1986 til 3. kvartal 1987 har derfor for industriarbeidere vært omlag 1 prosentenhets lavere enn for samtlige arbeidere i LO—N.A.F.-området.

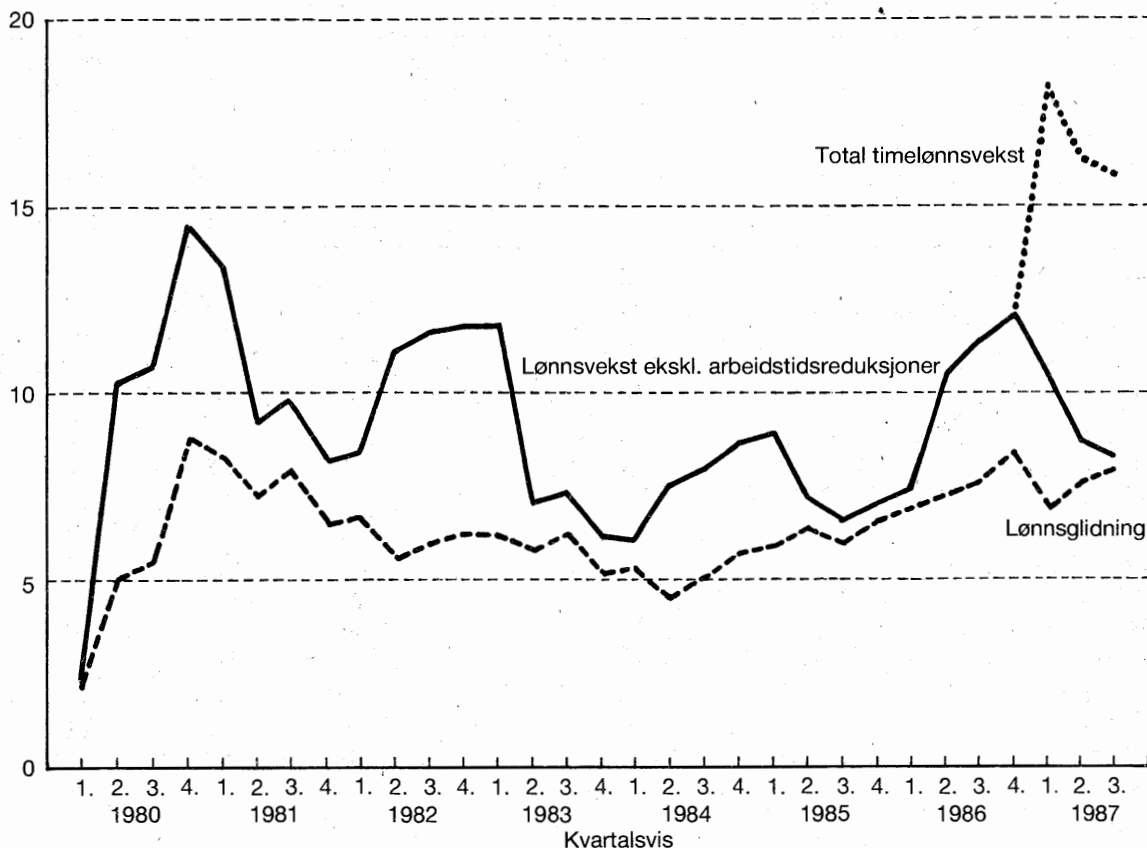
Utviklingen i den kvartalsvise lønnsglidningen for industriarbeidere i de 3 første kvartaler i 1987 i forhold til tilsvarende kvartaler i 1986 har vært 7,0, 7,8 og 7,2 prosent. Utviklingen i lønnsglidningen i løpet av 1987 for industriarbeidere har derfor vært mere moderat enn for alle arbeidere i LO—N.A.F.-området.

Det er av konjunkturmessige årsaker ikke grunn til å regne med så sterk lønnsvekst fra 3. til 4. kvartal i 1987 som i 1986. Gjennomsnittlig lønnsvekst for industriarbeidere fra

Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1988

Fig. 1.1. Lønnsvekst pr. time ekskl. overtid for arbeidere i N.A.F.'s kvartalsstatistikk

Prosentvis endring fra samme kv. året før

3. til 4. kvartal har i 80-årene vært 2,5 prosent. Med en lønnsvekst på 2 prosent fra 3. til 4. kvartal vil timelønnsfortjenesten for industriarbeidere eksklusiv overtidstillegg stige med 15,3 prosent fra 1986 til 1987. Korrigert for endringen i den avtalefestede normalarbeidstiden vil timelønnsveksten være 8,1 prosent.

I bygge- og anleggsvirksomheten steg den gjennomsnittlige timefortjenesten eksklusiv overtid med hele 20,3 prosent fra 3. kvartal 1986 til 3. kvartal 1987. Denne veksten er justert for etterbetalinger i endel bedrifter i 3. kvartal 1986, anslått til ca. 1 prosent.

Den sterke veksten i lønningene for bransjen generelt har sammenheng med økt aktivitet og og mangel på særlig faglært arbeidskraft. Arbeidstidsreduksjonen pr. 1. januar 1987 var noe mere omfattende i disse bransjer enn i industrien. Bruken av overtid har også vært stadig stigende i første del av 1987.

Dersom lønnsveksten fra 3. til 4. kvartal 1987 blir 3 prosent (noe lavere enn i 1986) vil timelønnsfortjenesten eksklusiv overtid stige med 18,5 prosent fra 1986 til 1987. Korrigert for den avtalefestede arbeidstidsreduksjonen vil timelønnsveksten være 11,1 prosent.

For landtransport som blant annet omfatter rutebilselskaper, grossistbedrifter, spedisjonsfirmaer, oljeselskaper m.v. viser statistikken en økning i timefortjenesten eksklusiv overtidstillegget på ca. 10 prosent fra 3. kvartal 1986 til 3. kvartal 1987. Lavlønnsgarantiordninger for endel av disse gruppene vil imidlertid slå ut fra 1. oktober 1987. Dersom man regner med en lønnsvekst på 2 prosent fra 3. til 4. kvartal 1987 vil timelønnsfortjenesten fra 1986 til 1987 bli 11,9 prosent. Korrigert for den avtalefestede arbeidstidsreduksjonen vil timelønnsveksten bli 4,9 prosent.

I oljevirksomheten, offshore ialt, som omfatter offshorearbeidere i operatørselskaper og oljeboringsbedrifter, samt offshorearbeidere i industri og bygge- og anleggsvirksomhet steg timefortjenesten eksklusiv reduksjonen i normalarbeidstiden og overtidstillegg med ca. 4 prosent for de tre første kvartaler i 1987 i forhold til de tilsvarende kvartaler i 1986.

På grunn av spesielle forhold innen operatør-, catering- og oljeboringsvirksomhet er det fra 1. oktober 1987 etablert en ny 2½-årig tariffavtale med omfattende samordninger og revisjoner av lønssystemene, som vil føre til

Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1988

Tabell 1 d. *Tariffmessig lønnsøkning og lønnsglidning for arbeidere i industri, bygge- og anleggsvirksomhet, transportvirksomhet og oljevirksomhet basert på timefortjenester eksklusiv overtidsbetaling*

		Endring i prosent fra samme kvartal året før		Lønns- glidning som prosent- andel av total lønnsut- vikling ³⁾	
		Lønnsøkning pr. time ²⁾	Herav:		
			Tariff- messig økning		Lønns- glid- ning
1978 1. kvartal		10,2	2,9	7,3	72
1979 1. »		5,9	2,1	3,8	64
1980 1. »		2,6	0,3	2,4	92
1981 1. »		13,5	5,2	8,3	61
1982 1. »		8,3	1,8	6,6	80
1983 1. »		11,8	5,5	6,3	53
1983 2. »		7,0	1,2	5,8	83
1983 3. »		7,3	1,1	6,2	85
1983 4. »		6,2	1,0	5,1	82
1984 1. »		6,1	1,0	5,2	85
1984 2. »		7,4 ¹⁾	2,9	4,4	59
1984 3. »		7,9 ¹⁾	3,0	5,0	63
1984 4. »		8,7	3,0	5,7	66
1985 1. »		8,9	3,0	5,9	66
1985 2. »		7,2	0,8	6,4	88
1985 3. »		6,5	0,5	6,0	92
1985 4. »		7,0	0,5	6,5	93
1986 1. »		7,4	0,5	6,9	93
1986 2. »		10,5 ¹⁾	3,1	7,3	70
1986 3. »		11,5 ¹⁾	3,8	7,7	68
1986 4. »		12,1	3,7	8,4	69
1987 1. »		18,3	10,5 ³⁾	6,9	66 ³⁾
1987 2. »		16,1	8,5 ³⁾	7,6	89 ³⁾
1987 3. »		15,8	8,2 ³⁾	7,9	96 ³⁾

Beregningsgrunnlaget: Gjennomsnittlig timefortjeneste ekskl. overtidstillegg, betaling for helligdager, feriepenger o.l.

¹⁾ Korrigert for etterbetalinger.

²⁾ Faktisk timelønnsvekst.

³⁾ Korrigert for reduksjonen i den avtalefestede normalarbeidstiden.

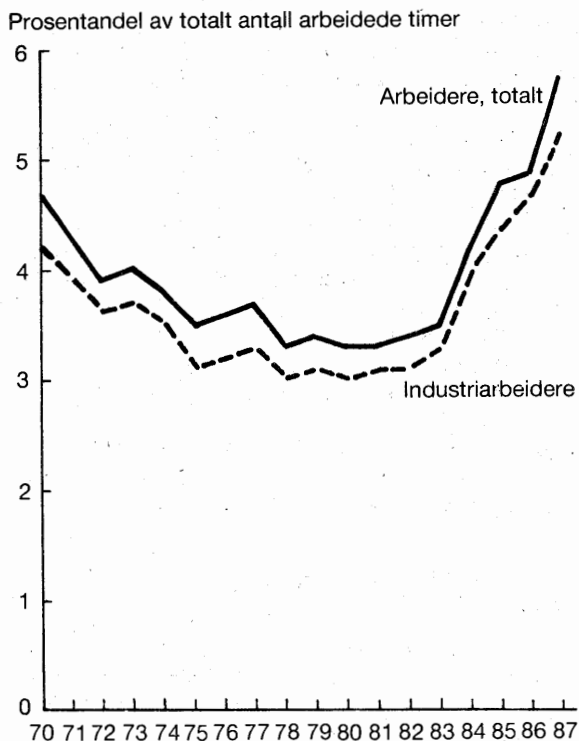
Kilde: N.A.F.s lønnsstatistikk.

en lønnsvekst på ca. 5 prosent over noe tid. Dessuten ble det med utgangspunkt i arbeidstidsreduksjonen pr. 1. januar gjennomført betydelige omlegginger i skiftplanene for å tilpasse de nye arbeidstidene for offshorearbei-

dere til produksjonsprogrammene. De tilhørende endringene i lønnsforholdene fra 1986 til 1987 gjør at lønningene i 1986 og 1987 ikke er direkte sammenlignbare.

Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1988

Fig. 1.2. Omfanget av timer betalt med overtid 1970–1987. Menn, arbeidere. (Anslag for 1987 basert på tre kvartaler)

Lønnsutviklingen for funksjonærer i N.A.F.-bedrifter

For funksjonærene i N.A.F.-bedrifter (industri, bergverk, transportvirksomhet, bygge- og anleggsvirksomhet, oljevirksomhet og hotell- og restaurantvirksomhet) steg den gjennomsnittlige månedslønnen med 6,2 prosent fra 1. september 1986 til 1. september 1987, basert på statistikk for bedrifter som er med i statistikken i begge årene. Tilsvarende økning pr. 1. september 1986 i forhold til samme tidspunkt året før var 10,7 prosent. Det er derfor en betydelig lavere lønnsvekst for funksjonærene enn tidligere.

Endel funksjonærer hadde en lengre arbeidstid enn 37,5 timer/uke før 1. januar 1987. Korrigert for den avtalefestede arbeidstidsreduksjonen har gjennomsnittslønn pr. time økt ca. 2,8 prosentenheter sterkere enn økningen i månedslønn, eller totalt vel 9 prosent fra 1. september 1986 til 1. september 1987. Funksjonærer i konkurranseutsatte bransjer har en tildels betydelig lavere lønnsutvikling.

Utfra samme beregningsprinsipper som tidligere år har Beregningsutvalget anslått årslønnsveksten fra 1986 til 1987 til 8,0 prosent for samtlige funksjonærer. For funksjonærene

i industri er årslønnsveksten fra 1986 til 1987 beregnet til 7,6 prosent.

Økningen i timelønnsveksten for funksjonærene er beregnet til vel 11 prosent.

For ledende funksjonærer er tilsvarende årslønnsvekst fra 1986 til 1987 beregnet til 7,4 prosent. Disse hadde en lønnsvekst på 5,7 prosent fra 1. september 1986 til 1. september 1987.

Lønnsutviklingen pr. time fra 1986 til 1987 synes å ha vært langt sterkere for arbeidere enn for funksjonærer. På grunn av at arbeidere fikk en langt sterkere reduksjon i arbeidstiden med tilhørende full lønnskompensasjon ligger økningen i lønn pr. arbeidet time omlag 4–5 prosentenheter høyere for arbeidere enn for funksjonærer fra 1986 til 1987.

Lønnsutviklingen i andre områder i privat virksomhet

For de fleste lønnstakergrupper utenom LO/N.A.F.-området foreligger det ikke statistikk for 1987. Lønnsveksten fra 1986 til 1987 er for en del grupper anslått på grunnlag av oppgaver over tariff tillegg i 1987 og under forutsetning om samme bidrag fra lønnsglidningen i 1987 som i 1986.

I hoteller og restauranter steg den gjennomsnittlige månedsførtjenesten for heltidsansatte etter Statistisk Sentralbyrås lønnsstatistikk med 6,0 pst. for menn og kvinner under ett fra april 1986 til april 1987. For heltidsansatt prosentlønnet serveringspersonale steg den gjennomsnittlige dagsförtjenesten med 13,0 pst. for voksne menn og med 8,7 pst. for voksne kvinner fra perioden 1. november 1985 – 30. april 1986 til 1. november 1986 – 30. april 1987.

Det ble ikke gitt generelle tillegg fra 1. april 1987. Garantitillegget fra 1. oktober 1987 beløp seg til 172 øre for alle unntatt prosentlønnet serveringspersonale som får hoveddelen av sin inntekt fastsatt ut fra omsetning. Overhenget fra 1987 og garantitillegget 1. oktober 1987 slår ut i årslønnsveksten fra 1986 til 1987 med vel 5 pst. I tillegg kommer bidraget fra lønnsglidningen i 1987.

I forretnings- og sparebanker steg den gjennomsnittlige månedsförtjenesten med 3,7 pst. for menn og kvinner under ett fra 1. september 1986 til 1. september 1987.

Det ble ikke gitt generelle tillegg fra 1. mai 1987. I en protokoll fra 8. mai ble partene enige om å utsette forhandlingene om eventuelle lønnstillegg for annet avtaleår til 4. kvartal 1987. Den 1. oktober kom partene fram til en reguleringsbestemmelse som ga et lønnstillegg fra 1. januar 1988 på 5,5 pst.

Utvalget har beregnet at overhenget fra

1986 og lønnsglidningen i 1987 vil gi en års-lønnsvekst på 5,8 pst. fra 1986 til 1987.

I *forsikringsvirksomhet* steg den gjennomsnittlige månedsfortjenesten med 9,2 pst. for menn og kvinner under ett fra 1. september 1985 til 1. september 1986.

Det ble ikke gitt generelle tillegg fra 1. mai 1987. Også i denne gruppen ble partene enige om å utsette forhandlingene om eventuelle lønnstillegg for annet avtaleår til 4. kvartal 1987. Den 3. oktober ble det enighet om et tillegg på 3,9 pst. fra 1. januar 1988.

Sammen med overhenget fra 1986 og bidraget fra lønnsglidningen i 1987, antas årslønnsveksten å bli 4¼ pst. fra 1986 til 1987.

I *varehandelen* steg den gjennomsnittlige månedsfortjenesten med 11,7 pst. for menn og kvinner under ett fra 1. september 1985 til 1. september 1986. I avtalen mellom Handel og Kontor og Handelens Arbeidsgiverforening ble det ikke gitt generelle tillegg for annet avtaleår fra 1. april. Imidlertid fikk arbeidstakere som 1. juli 1986 hadde 10 års ansiennitet og som bare hadde minstelønnssetten, et tillegg på 3,2 pst. fra 1. juli 1987. Tillegget antas å slå ut med en gjennomsnittlig lønnsøkning på knapt 1 pst. fra 1. juli.

For varehandelen under ett ventes tillegget fra 1. juli, overhenget fra 1986 og lønnsglidningen i 1987 å gi en årslønnsvekst fra 1986 til 1987 på 5½ pst.

Siden 1980 har Statistisk Sentralbyrå utarbeidet statistikk for ansatte i *forretningsmessig tjenesteyting*. Dette omfatter ansatte i virksomheter som driver med regnskapsføring, revisjon, databehandling, arkitektvirksomhet og byggeteknisk konsulentvirksomhet. Dessuten er også ansatte innen teknisk virksomhet og annonse- og reklamevirksomhet med. Felles for de fleste bedriftene i denne statistikken er at de ansatte ikke får sine lønninger regulert gjennom landsomfattende tariffavtaler. Fra 1. september 1986 til 1. september 1987 steg den gjennomsnittlige månedsfortjenesten med 8,4 pst. for menn og kvinner under ett. Årslønnsveksten fra 1986 til 1987 kan beregnes til 9,5 pst.

I *utenriks sjøfart* steg den gjennomsnittlige hyren for voksne sjømenn med 5,8 pst. fra mars 1985 til mars 1986. Statistikk for 1987 vil ikke bli offentliggjort.

Fra 1. november 1987 er det avtalt et tillegg på 4,9 pst. i utenriksfart. Denne avtalen gjelder ikke for skip i NIS.

I *innenriks sjøfart* steg den gjennomsnittlige

månedsfortjenesten for voksne sjømenn i underordnede stillinger med 8,2 pst. fra november 1985 til november 1986.

Det ble avtalt at garantitillegget pr. 1. oktober 1987 istedet skulle utbetales fra 1. april 1987 og beregnes på grunnlag av statistikken for innenriks rutebart fra november 1986 og industriens gjennomsnitt for 4. kvartal 1986.

Det vil også bli ordningen ved senere oppgjør at garantitillegget pr. 1. oktober skal utbetales fra 1. april.

Tillegget fra 1. april 1987 som ble gitt til samtlige voksne arbeidstakere innen Norsk Sjømannsforbunds tariffområde, utgjorde en heving av lønnsnivået med kr 4,43 pr. time eller med 8,8 pst.

I tidligere rapporter har det vært en oversikt over tariff tillegg og gjennomsnittlig månedsfortjeneste for flyttbare borefartøyer og forsyningskip. I 1987 vil det ikke bli offentliggjort statistikk for disse gruppene. De vil derfor ikke bli omtalt i denne rapporten.

Lønnsutviklingen i offentlig sektor Staten

For arbeidstakere i *statsforvaltningen* viser lønnsstatistikken at gjennomsnittlig månedsfortjeneste pr. årsverk økte med 10,8 pst. fra 1. oktober 1985—1. oktober 1986.

De lokale justerings- og normeringsforhandlingene pr. 1.09.86 ble avvirket utover i 1987. På grunn av det sene gjennomføringstidspunktet for forhandlingene, har det foreløpig ikke vært mulig å beregne virkningene av disse. Det spesielle denne gang, er også den omvendte kronologien ved at forhandlingene pr. 1.09.86 er gjennomført etter at forhandlingene pr. 1.10.86 og 1.01.87 er avsluttet. Foreløpige beregninger tyder på at lønnsglidningen fra 1.10.86 til 1.10.87 vil bli høyere enn normalt på grunn av dette. Vi vet ikke hvordan lønnsglidningen fordeler seg, men antar at den kan være betydelig for enkelte grupper.

Til sentrale justerings- og normeringsforhandlinger ble det avsatt 1,0 pst. med virkning fra 1. januar 1987. Det ble i forhandlinger våren 1987 avtafestet at det ikke skulle gis lønnstillegg pr. 1. mai 1987. Det ble istedet åpnet mulighet for nye forhandlinger pr. 1. januar 1988. Lønnsutviklingen i privat sektor gjennom tallene fra 3. kvartal 1987 skulle legges til grunn for eventuelle forhandlinger, jfr. vedlegg 1.

Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1988

Komponentene i årslønnsveksten er følgende:

	Årslønnsvekst 1986—87	Tillegg pr. dato	Virknings- dato
Overheng fra 1986	6,0 pst.		
Bidrag fra lønnsglidning i 1987	0,2 pst. ¹⁾		
Justeringer	1,0 pst.	1,0 pst.	1.1.1987
Årslønnsvekst totalt	7,2 pst.	1,0 pst.	

¹⁾ Lønnsglidningen fra 1.10.86 til 1.10.87 er foreløpig beregnet til 0,7 pst. Herav er 0,2 pst. relatert til 1.1.87. Resten av glidningen er lagt til 1.9. og 1.10. i 1986.

Den samlede lønnsøkning for statstilsatte fra 1986 til 1987 vil bli omlag 7,2 pst. inklusive lønnsglidning på 0,7 pst., hvorav 0,2 pst. er henført til 1987.

Årslønnsveksten varierer mellom ulike grupper av statsansatte. For ledende funksjonærer i staten, dvs. gruppen ekspedisjonssjef, underdirektør og byråsjef er veksten fra 1986 til 1987 beregnet til 7,8 pst., dvs. over gjennomsnittet for alle statsansatte. For andre grupper er det fortsatt en del usikkerhet knyttet til lønnsutviklingen fra 1986 til 1987.

Lønnsstatistikken for tilsatte i skoleverket viste en vekst i gjennomsnittlig månedsfortjeneste pr. årsverk på 11,1 pst. fra 1. oktober 1985 til 1. oktober 1986.

Kommunene

Utvalget har i denne rapporten sett mer inngående på lønnsstatistikken og lønnsutviklingen i kommunene enn i tidligere rapporter.

Bakgrunnen for dette er et brev av 11.11.87 til Beregningsutvalget fra Forbruker- og administrasjonsdepartementet. I brevet uttales det bl.a.:

«Departementet mener det er viktig å få en bedre oversikt over lønnsforholdene i kommunesektoren. Vi er kjent med at også utvalget er interessert i dette, og vi vil derfor anmode utvalget om å søke å analysere lønnsutviklingen i sektoren nærmere.»

Det ble satt ned en arbeidsgruppe med representanter fra Forbruker- og administrasjonsdepartementet og Statistisk Sentralbyrå som fikk i oppgave å utarbeide et problemnotat om saken. Notatet fra arbeidsgruppen følger som vedlegg til denne rapporten.

Det blir i dag utarbeidet lønnsstatistikk for kommunal sektor både av Statistisk Sentralbyrå og av Norske Kommuners Sentralforbund (NKS). Byrådet utgir to statistikker. En som viser gjennomsnittlig månedsfortjeneste for kommunale arbeidstakere og en for kommunalt ansatte i helsevesen og sosial omsorg. Statistikken omfatter alle som er lønt etter

det felles offentlige regulativ, Oslo kommunes regulativ eller Bærum kommunes regulativ. Statistikken har med faste og variable tillegg.

NKS har siden 1985 publisert statistikk for kommunal sektor basert på PAI-registeret. Denne statistikken omfatter alle ansatte i kommuner og fylkeskommuner og interkommunale virksomheter som er med i Sentralforbundets tariffområde. Oslo og Bærum kommuner er ikke med i dette tariffområdet og omfattes således ikke av denne statistikken. Disse to kommuner har vel $\frac{1}{3}$ av sysselsettingen i kommunal sektor.

Statistikken til NKS omfatter helsesektoren, men ikke undervisningspersonale som har tariffavtale med staten. Statistikken viser brutto gjennomsnittlig månedslønn 1.10. etter regulativet. Faste og variable tillegg er ikke inkludert.

Etter arbeidsgruppas oppfatning gir statistikken til Byrådet og NKS mye informasjon om lønnsforhold/lønnsutvikling for arbeidstakere i kommunene gruppert etter en rekke kjennetegn. Arbeidsgruppen mener det er mulig å nyttiggjøre seg denne informasjonen på en bedre måte.

Arbeidsgruppen peker på at hovedproblemene ved lønnsstatistikken for kommunene har vært:

- Byråets statistikk har vært presentert forholdsvis sent i forhold til lønnsoppgjørene. Statistikken pr. 1.10.85 kom i slutten av mai 1986, mens hovedtall fra 1.10.86 ble offentliggjort i desember 1987.
- Det har vært betydelig og er fortsatt en del usikkerhet knyttet til registreringen av faste og variable tillegg.

Arbeidsgruppen viser i denne sammenheng til referat av 24. juli 1987 fra en arbeidsgruppe for lønnsindekser i kommuneforvaltningen som inneholder anbefalinger til Byrådet og NKS for det videre arbeidet med lønnsstatistikken for kommunene.

Det pekes videre på av arbeidsgruppen at de

fristilte eller unormerte stillinger i kommunesektoren er en stor gruppe. De utgjør anslagsvis 5000 personer på høyere lønnstrinn. Det ville være av interesse å få lønnstall i statistikkene spesielt for denne gruppa. Imidlertid gis det i statistikken til NKS lønnsvekst for grupper med ulik høyere utdanning og for lederstillinger gruppert etter kommunestørrelse. Disse grupperingene vil stort sett inneholde personer som innehar unormerte stillinger, jfr. vedlegg om lønnsstatistikken for kommunene.

Arbeidsgruppa peker på en del andre forhold:

- Byrået og NKS bruker stort sett de samme definisjoner i sine statistikker. Det har foregått et samarbeid på dette området, slik at det er stor grad av overensstemmelse mellom hovedtallene i Byråets og NKS' statistikker.
- Etter lønnsstatistikken har det vært en forholdsviss sterk sysselsettingsvekst i kommunene de siste årene regnet i personer, særlig blant deltidsansatte i helsesektoren. For heltidsansatte har veksten vært svakere samtidig som den synes å ha vært sterkest blant de som ligger over gjennomsnittet i lønn. Imidlertid er det problematisk å trekke helt presise konklusjoner om sysselsettingsutviklingen på grunnlag av lønnsstatistikken.
- Det synes å være stor grad av overensstemmelse mellom årslønnsvekst i kommunene og utviklingen i lønnskostnader korrigert for sysselsettingsvekst.

Ifølge Statistisk Sentralbyrås statistikk steg den gjennomsnittlige månedsførtjenesten for heltidsansatte *kommunale arbeidstakere* utenom ansatte i helsevesen og sosial omsorg, skoleverket og ansatte som er timelønte med 13,5 pst. fra 1. oktober 1985 til 1. oktober 1986.

Av tilleggene utgjør de variable tilleggene, som omfatter bl.a. vakttillegg, søndagstillegg og komitégodtgjørelse den klart største andelen. Byrået har lagt stor vekt på å revidere de variable tilleggene i 1985-statistikken, slik at det nå er langt bedre kvalitet på disse tilleggene.

På grunnlag av Sentralforbundets lønnsstatistikk for 1986, ble årslønnsveksten for heltidsansatte i kommunene anslått til 9½ pst. fra 1985 til 1986. Ut fra Byråets lønnsstatistikk for kommunale arbeidstakere for 1986, kan en på noe usikkert grunnlag anslå årslønnsveksten fra 1985 til 1986 til ca. 10 pst. Forskjellen skyldes hovedsakelig at Byrået inkluderer faste og variable tillegg, slik som i lønnsstatistikk for andre grupper.

Det foreligger ikke lønnsstatistikk for kommunal sektor for 1987, og Beregningsutvalget har derfor ikke kunnet anslå årslønnsveksten fra 1986 til 1987 for kommuneansatte. Beregningsutvalget beklager at det ikke er mulig på nåværende tidspunkt å frambringe lønnstall for kommunene.

2. LØNNSOVERHENGET

I senere år har begrepet overheng blitt stadig mer anvendt i diskusjonen om lønnsutviklingen. Overhenget beskriver hvor mye lønnsnivået ved utløpet av ett år ligger over gjennomsnittsnivået for året. Det forteller dermed hvor stor lønnsveksten fra ett år til neste vil bli selv om det ikke gis nye lønnstillegg i det andre året.

Hvis alle lønnsoppgjør foregikk samtidig og ved begynnelsen av året og det ikke ble gitt lønnstillegg utover dette, ville lønnsoverhenget pr. definisjon være null og slike beregninger dermed overflødige. Tariff tillegg og lønnsøkninger ellers blir imidlertid gitt på ulike tidspunkter for ulike interessegrupper og spredt utover hele året. Beregninger av overheng og årslønnsvekst er derfor nødvendig hvis det skal være mulig å sammenlikne lønnsutviklingen for ulike lønnstakergrupper ved tariffoppgjør.

Størrelsen av overhenget vil ofte være et tolkningsspørsmål. Det kan også variere betydelig mellom områdene. Dette kan ha sammenheng med ulik lønnsvekst forrige år, men kan også ha sammenheng med at lønnstilleggene kom til ulike tider gjennom året.

Nå gis det ikke statistikk pr. 31. desember eller 1. januar for noen grupper. Overhenget må derfor anslås. For arbeidere i N.A.F.-bedrifter brukes gjerne forholdet mellom lønnsnivået i 4. kvartal og årsgjennomsnittet. For andre grupper må det dels gjøres grove anslag. Størrelsen av overhenget vil avhenge av hvordan lønnsveksten skjer over året. Lønns tillegg som gis sent i året fører til større overheng til neste år enn tilsvarende tillegg som gis tidlig i året.

For de fleste gruppene har vi god oversikt over tidspunktene for tariff tillegg. Vi vet imidlertid mindre om når annen lønnsutvikling skjer. For grupper med en gitt lønnsstigning i en periode vil det beregnede overheng være avhengig av hva som forutsettes om forløpet av lønnsutviklingen gjennom perioden.

I oppstillingen nedenfor vises anslått overheng til 1987 og 1988 for en del områder. Beregningen av overhenget til 1988 er for de fleste grupper basert på ufullstendig eller manglende statistikk for 1987 og anslagene er

Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1988

derfor i stor grad basert på skjønn og antakelser. Overhenget vil særlig være avhengig av lønnsveksten i slutten av året. Det understrekes at partene i de ulike områder kan ha ulike oppfatninger av hvilke prinsipper som skal legges til grunn ved beregning av overhenget.

	Overheng (pst.) til	
	1987	1988
- Arbeidere i LO/N.A.F.-området i alt	4,8	3-3½
- Industriarbeidere	4,8	ca. 3
- Funksjonærer i N.A.F.-bedrifter	4,3	2,5
- Staten	6,0	—
- Kommunene	4,9	—
- Varehandel	3,1	1½
- Forretnings- og sparebanker	2,5	0,5
- Forsikring	2,3	0,1
- Forretningsmessig tjenesteyting	4,4	3,3

For mange av gruppene i denne oppstillingen, er anslått overheng til 1988 vesentlig lavere enn overhenget til 1987.

For ansatte i bank og forsikring er det avtalt tillegg fra 1.1.88. For disse to gruppene er det også vanlig med lokale tillegg tidlig i året. Dette er ikke inkludert i tallene for overhenget, men virker på samme måten.

I forretnings- og sparebanker er det avtalt et tillegg på 5,5 pst. fra 1.1.88. Sammen med lokale justeringer fra samme dato og overhenget fra 1987, vil ansatte i forretnings- og

sparebanker kunne starte 1988 med et gjennomsnittlig lønnstillegg på mer enn 6 pst.

I forsikring er det avtalt et tillegg på 3,9 pst. fra 1.1.88. På grunnlag av dette tillegget, lokale justeringer 1.1.88 og overhenget fra 1987 vil ansatte i forsikringsvirksomhet kunne starte 1988 med en gjennomsnittlig lønnsvekst på ca. 5½ pst. Partene i forsikringsvirksomhet skal imidlertid møtes igjen etter at oppgjøret i staten pr. 1. januar 1988 er ferdig for å foreta en tilpasning til dette oppgjøret. Tillegget fra 1.1.88 kan derfor bli høyere enn 3,9 pst.

I stat og kommuner skal det også forhandles om eventuelle tillegg fra 1.1.88. Lønnsveksten ved begynnelsen av 1988 vil dermed kunne bli større enn beregnet overheng til 1988. Utvalget har på nåværende tidspunkt ikke funnet grunnlag for å gi anslag på overhenget til 1988 for disse to sektorene.

3. LØNNSUTVIKLINGEN FOR KVINNER OG MENN

Tallene i tabell 1 a er et veiet gjennomsnitt av lønnsutviklingen for kvinner og menn. Av tabell 1 e framgår lønnsutviklingen i de siste år for henholdsvis kvinner og menn for en del av de samme gruppene som i tabell 1 a.

Tabellen viser at heltidsansatte kvinner i de fleste år har hatt en sterkere lønnsutvikling enn menn innen samme gruppe. Samlet over perioden 1980-86, har kvinner hatt tildels klart sterkere vekst enn menn innen alle grupper. Størst forskjell mellom lønnsutviklingen for kvinner og menn har det vært blant funksjonærer i N.A.F.-bedrifter og minst forskjell blant kommunale arbeidstakere. Det var først og fremst i årene 1980-82 lønnsutviklingen var sterkere for kvinner enn for menn.

Tabell 1 e. *Lønnsutviklingen for heltidsansatte kvinner og menn for noen grupper¹⁾ 1980-1986. Prosent*

	Industriarbeidere ²⁾		Funksjonærer i N.A.F.-bedrifter		Varehandel		Bank ³⁾	
	M	K	M	K	M	K	M	K
1980-81	9,8	11,1	11,5	13,3	10,1	11,8	10,6	12,4
1981-82	10,2	11,0	11,6	13,2	11,4	11,8	13,8	15,7
1982-83	8,1	9,3	7,4	8,5	8,0	7,7	7,3	8,2
1983-84	7,9	8,2	8,5	9,5	7,8	8,2	6,0	6,6
1984-85	7,5	7,2	8,8	9,3	8,0	8,0	9,2	8,9
1985-86	10,1	10,5	10,8	11,9	11,6	12,8	10,2	10,3
1980-86	67,0	72,8	74,8	86,4	71,2	77,4	72,3	80,2
Gjennomsn.	8,9	9,5	9,7	10,9	9,5	10,0	9,5	10,3
Årslønnsnivå 1986	137 600	119 300	189 700	132 300	145 200	112 000	167 900	131 800

Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1988

	Forsikring		Stat		Kommune ⁴⁾		Forretningsm. tjenesteyting	
	M	K	M	K	M	K	M	K
1980-81	11,2	12,5	8,9	11,4	9,9	12,2	13,7	15,1
1981-82	12,5	14,3	14,0	13,7	13,0	12,7	12,7	13,5
1982-83	7,9	8,9	5,8	6,9	9,8	8,7	10,6	9,9
1983-84	5,1	5,8	6,7	7,0	6,7	6,9	8,2	8,8
1984-85	8,0	8,5	7,4	7,5	6,1	6,1	9,5	8,9
1985-86	9,6	10,2	11,0	10,8	13,5	13,0	11,4	12,1
1980-86	67,9	77,1	67,1	72,6	75,2	76,2	87,1	90,7
Gjennomsn.	9,0	10,0	8,9	9,5	9,8	9,9	11,0	11,3
Arslønns- nivå 1986	206 400	136 600	156 900	131 600	—	—	202 100	138 800

	Helse- sektoren ⁵⁾		Undervisnings- sektoren	
	M	K	M	K
1980-81 ..	—	—	6,6	8,4
1981-82 ..	—	—	14,4	14,2
1982-83 ..	7,8	8,4	5,5	6,9
1983-84 ..	8,5	6,3	6,9	6,9
1984-85 ..	7,9	7,1	7,1	6,8
1985-86 ..	—	—	11,6	10,6
1980-86 ..	—	—	64,4	67,0
Gjennomsn. —	—	—	8,6	8,9
Arslønns- nivå 1986 .	—	—	171 500	154 500

¹⁾ Årsgjennomsnitt for industrien. For de andre gruppene lønnsutvikling mellom tellingstidspunktene.

²⁾ Timefortjeneste ekskl. overtid.

³⁾ Forretnings- og sparebanker.

⁴⁾ Eksklusiv helsevesen, sosial omsorg og skoleverket.

⁵⁾ Statistikk utarbeidet første gang i 1982.

Kvinner har økt sin andel av sysselsettingen de siste årene. P.g.a. at kvinners gjennomsnittslønn ligger lavere enn for menn, vil en større andel kvinner trekke den gjennomsnittlige årlige lønnsveksten ned. For områdene i tabell 1 e betyr dette at samlet lønnsvekst i perioden 1980-86 ligger 1-1,5 prosentpoeng lavere enn hva som ville ha vært tilfelle ved uendret kvinneandel.

Det relative lønnsnivå for kvinnelige arbeidere

Tabell 1 f viser det relative lønnsnivå for kvinnelige arbeidere i forhold til mannlige arbeidere i tidsperioden 1973 til 1987. (1987 er på grunnlag av de 3 første kvartalene). Det er ikke justert for skiftarbeid slik at lønnsnivåene for kvinner i forhold til menn med noe høyere skiftandel vil være undervurdert. Da de summariske fortjenestene ikke er særlig

sammenlignbare mellom og innen bransjer, er tallene best egnet til å beskrive utviklingstendenser.

Kvinneandelen i N.A.F.-statistikken har økt kontinuerlig de siste 14 år. Imidlertid er det forskjeller mellom næringer, og enkelte næringer har også en nedgang i kvinneandelen.

I industrien har det vært en kontinuerlig bedring av kvinners relative timefortjeneste i forhold til menns, fra 78,9 prosent i 1973 til vel 88 prosent i 1984 til 1987. De siste 3 årene har det ikke vært særlig økning i timefortjenesten for kvinner i forhold til menn. For mange bransjer har det også vært tilbakegang i timefortjenesten for kvinner i forhold til menn. Utviklingen i relative lønnsnivåer kan også skyldes struktureffekter som følge av den relativt sterkere økning i kvinnelig sysselsetting.

Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1988

Tabell 1 f. *Gjennomsnittlig timefortjeneste (eksklusive overtidstillegg, skifttillegg o.l.) for voksne kvinnelige arbeidere i prosent av tilsvarende timefortjeneste for menn i tidsrommet 1973 til 1987*

Kvinneandel i pst.			Bransje	1973	1983	1984	1985	1986	1987 ¹⁾
73	83	86							
15	16	18	Industrien ialt	78,9	87,8	88,2	88,1	88,3	88,7
30	33	35	Nærings- og nytelsesmiddelindustrien	82,6	88,8	89,1	88,7	88,9	88,7
63	69	66	Hermetikkfabrikker	86,2	93,2	93,6	94,5	96,2	97,2
63	61	59	Sjokolade, sukkervareindustrien	83,4	91,9	92,7	93,2	92,2	92,5
64	67	67	Tekstil, bekledning	84,9	93,5	92,9	91,9	91,2	90,9
55	58	60	Tekstilfabrikker	85,1	92,7	92,2	91,6	91,5	90,7
82	87	83	Konfeksjonsfabrikker	83,9	92,4	91,0	87,1	86,2	86,5
3	7	10	Treindustri	91,1	94,5	97,1	97,7	96,3	96,1
10	12	12	Treforedling, papirvarer	87,1	94,2	94,0	93,9	93,5	94,4
17	17	18	Grafisk industri	81,1	85,3	85,1	85,1	83,7	84,4
20	21	22	Kjemisk industri ialt	82,1	92,5	92,7	92,9	93,1	93,2
11	11	10	Mineralbearbeidende industri	74,3	87,8	87,8	88,0	87,6	88,1
35	53	66	Elektronisk industri	88,4	94,2	96,4	95,2	94,1	93,8
6	9	11	Jern- og metallindustrien	85,5	92,4	93,4	93,6	93,1	92,3
2	4	5	Landtransport	85,7	90,4	91,0	90,2	91,1	90,6

¹⁾ Basert på de tre første kvartalene av 1987. Garantitilleggene pr. 1.10.87 er ikke med. Garantitilleggene betyr vanligvis mye for lønnsutviklingen for kvinner.

Kilde: N.A.F.'s kvartalsstatistikk for arbeidere.

4. DELTIDSANSATTE

I flere av delstatistikkene fra Byrået er det en oversikt over antall, gjennomsnittlig lønn og fordelingen av de deltidsansatte etter omfanget av ukentlig arbeidstid.

Definisjonen av deltidsansatte i lønnsstatistikken er ikke knyttet til et bestemt antall arbeidstimer pr. uke. Arbeidstakere blir regnet som deltidsansatte dersom de har redusert arbeidstid uten at dette er vanlig ordning ved bedriftene de arbeider i eller i vedkommende næring. Imidlertid gir ikke lønnsstatistikken en fullstendig oversikt over omfanget av deltidsarbeid innen vedkommende næring/gruppe. Timelønte deltidsarbeidere uten fast ukentlig arbeidstid er ikke med. Hotell- og restaurantdrift har et forholdsvis stort innslag av denne type arbeidskraft.

Omfanget av deltidsarbeid

Tabell 1 g viser omfanget av deltidsarbeid i enkelte næringer i 1981 og 1986. For kommunal virksomhet og helsesektoren foreligger foreløpig bare tall for 1985. Det er få mannlige deltidsansatte i alle næringer, mens bildet er et helt annet for kvinnelige deltidsansatte. I varehandelen, kommunene og helsesektoren er mer enn halvparten av kvinnene deltids-

ansatte, mens knapt halvparten er deltidsansatte i skoleverket. Andelen av deltidsansatte kvinner er — bortsett fra i staten — lavere i 1986 enn i 1981. For kvinner og menn under ett arbeider halvparten deltid i helsevesen og sosial omsorg, ca. 36 pst. i varehandelen og ca. $\frac{1}{3}$ i kommunal virksomhet og skoleverket. For de andre næringene er andelen 15–17 pst. i 1986, bortsett fra i N.A.F.-bedrifter hvor andelen er vel 8 pst.

I tabell 1 h vises veksten fra 1981 til 1986 i antall heltids- og deltidsansatte som inngår i noen delstatistikker.

Veksten i antall ansatte vil i noen statistikker være påvirket av at statistikken har vært under utbygging i perioden, slik at sysselsettingsveksten i næringen har vært svakere enn det lønnsstatistikken antyder.

Tabell 1 h viser at kvinner utgjør 80 pst. eller mer av de deltidsansatte innen de næringene en har sett på. Et annet trekk er at prosentvis har veksten i antall kvinner på heltid vært til dels langt sterkere enn for menn på heltid. Samtidig har veksten i antall kvinner i deltidsarbeid økt svakere enn på heltid (staten unntatt). For menn har økingen i antall ansatte på deltid vært sterkere enn for kvinner på deltid når en ser bort fra bank- og forsikringsvirksomhet.

Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1988

Tabell 1 g. *Antall deltidsansatte i enkelte næringer. Menn og kvinner. 1981 og 1986*

		Menn			Kvinner			Total deltids-sysse-lsetting
		Ansatte med i lønns-statistikken	Deltids-ansatte	Andel deltids-ansatte	Ansatte med i lønns-statistikken	Deltids-ansatte	Andel deltids-ansatte	
Funksjonærer i								
N.A.F.-bedrifter	1981	69 330	574	0,8	25 936	8 014	30,9	9,0
	1986	76 459	744	1,0	31 766	8 329	26,2	8,4
Bankvirksomhet	1981	11 705	236	2,0	13 172	3 972	30,2	16,9
	1986	13 525	263	1,9	18 632	5 277	28,3	17,2
Forsikring	1981	3 231	50	1,5	4 096	1 231	30,1	17,5
	1986	3 959	59	1,5	5 370	1 482	27,6	16,5
Varehandel	1981	54 819	3 691	6,7	70 841	43 341	61,2	37,4
	1986	58 681	4 668	8,0	72 625	42 329	58,3	35,8
Forretningsmessig tjenesteyting	1981	12 620	331	2,6	8 096	2 821	34,8	15,2
	1986	17 530	502	2,9	12 911	4 065	31,5	15,0
Staten ¹⁾	1981	113 708	2 394	2,1	63 352	20 719	32,7	13,1
	1986	108 987	3 543	3,3	69 967	25 303	36,2	16,1
Skoleverket	1981	37 364	4 961	13,3	35 796	19 354	54,1	33,2
	1986	39 006	5 246	13,4	42 128	20 041	47,6	31,1
Kommunal og fylkes-kommunal virksomhet	1985	52 452	3 036	5,8	41 079	26 873	65,4	32,0
Helsevesen og sosial omsorg								
– Kommunal og fylkeskommunal	1985	18 485	1 764	9,5	129 390	72 188	55,8	50,0
– Privat	1985	3 207	570	17,8	19 273	10 533	54,7	49,4

¹⁾ Inkl. statens helsevesen.Tabell 1 h. *Antall ansatte på hel- og deltid etter lønnsstatistikken i noen næringer samt kvinners andel av deltidssysse-lsettingen*

		Heltid		Deltid		Vekst 81/86 (pst)		K-andel av deltidssysse-lsettingen
		1981	1986	1981	1986	Heltid	Deltid	
N.A.F.-funksjonærer	M	68 756	75 715	574	744	10,1	29,6	
	K	17 922	23 437	8 014	8 329	30,8	3,9	92
Bankvirksomhet	M	11 469	13 262	236	263	15,6	11,4	
	K	9 200	12 828	3 972	5 277	39,4	32,9	95
Forsikring	M	3 181	3 900	50	59	22,6	18,0	
	K	2 865	3 888	1 231	1 482	35,7	20,4	96
Varehandel	M	51 128	54 013	3 691	4 668	5,6	26,5	
	K	27 500	30 296	43 341	42 329	10,2	— 2,3	90
Forretningsmessig tjenesteyting	M	12 289	17 028	331	502	38,6	51,7	
	K	5 275	8 846	2 821	4 065	67,7	44,1	89
Staten ¹⁾	M	111 314	105 444	2 394	3 543	— 5,3	48,0	
	K	42 633	44 664	20 719	25 303	4,8	22,1	88
Skoleverket	M	32 403	33 760	4 961	5 246	4,2	5,7	
	K	16 442	22 087	19 354	20 041	34,3	3,5	80

¹⁾ I tidsrommet 1981–86 har en del grupper blitt overført til kommunal sektor, bl.a. distriktslege-tjenesten og folketannrøkta.

Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1988

Lønnsutviklingen

I tabell 1 i vises utviklingen i gjennomsnittlig månedsfortjeneste for deltidsansatte kvinner i enkelte arbeidstidsgrupper i noen næringer i 1984 og 1986. I tabellen er også tatt med økingen i månedsfortjenesten for heltidsansatte kvinner i alt i de samme næringene. For funksjonærer i N.A.F.-bedrifter foreligger statistikk over ukentlig arbeidstid og lønn først fra 1986.

Tabell 1 i viser at lønnsutviklingen for deltidsansatte kvinner i nesten alle arbeidstidsgrupper har vært mindre enn for heltidsansatte i alt. I enkelte grupper — særlig innen forsikring — er antall deltidsansatte så lavt at tallene blir mindre pålitelige.

Det foreligger foreløpig ikke materiale til

nærmere analyse av denne forskjellen, men det er bl.a. grunn til å anta at opprykksmulighetene er mindre for deltidsansatte enn for heltidsansatte.

Tallet på deltidsansatte menn i ulike næringer er så lavt at en ikke har utarbeidet tilsvarende tabell for menn.

I tabell 1 i har en også tatt med lønnsutviklingen for deltidsansatte kvinner i alt. Imidlertid vil endringer i omfanget av arbeidstimer påvirke lønnsutviklingen for deltidsansatte. Tabell 1 j viser hvordan arbeidstiden for deltidsansatte i noen næringer har endret seg de siste årene. Som mål på dette har en brukt andelen som arbeider under 22 t/uke. Det understrekes at det vil være en del usikkerhet knyttet til et så «grovt» mål.

Tabell 1 i. *Månedsfortjeneste for deltidsansatte kvinner i enkelte næringer og arbeidstidsgrupper. Lønnsutviklingen for deltids- og heltidsansatte. 1984-86.*

	1984		1986		Øking i mnd.fortjeneste 1984-86	
	Ansatte	Mnd.fortj.	Ansatte	Mnd.fortj.	Deltids- ansatte	Heltids- ansatte
Varehandel	42 359	4 199	42 329	5 006	19,2 ¹⁾	21,7
18-19,9 timer	2 844	3 793	2 850	4 533	19,5	
20-21,9 »	9 072	3 824	8 446	4 486	17,3	
22-23,9 »	3 869	4 357	3 712	5 231	20,1	
24-25,9 »	4 136	4 563	4 087	5 348	17,2	
Forretnings- og sparebanker	4 816	5 329	5 277	6 364	19,4 ¹⁾	20,1
18-19,9 timer	1 559	4 597	1 824	5 431	18,1	
20-21,9 »	602	5 080	585	5 897	16,1	
22-23,9 »	469	5 692	556	6 733	18,3	
24-25,9 »	279	5 963	251	6 685	12,1	
Forsikring	1 186	5 961	1 482	7 466	25,2 ¹⁾	19,6
18-19,9 timer	157	4 727	144	5 605	18,6	
20-21,9 »	151	5 397	182	6 886	27,6	
22-23,9 »	114	6 074	117	7 340	20,8	
24-25,9 »	40	6 291	57	7 816	(24,2)	
Forretningsmessig tjenesteyting	3 527	5 835	4 065	6 991	19,8 ¹⁾	22,1
18-19,9 timer	513	4 648	490	5 696	22,5	
20-21,9 »	561	5 218	601	6 363	21,9	
22-23,9 »	324	6 140	374	7 453	21,4	
24-25,9 »	288	6 499	341	7 211	11,0	
Funksjonærer i N.A.F.- bedrifter²⁾	—	—	8 329	6 943	—	
18-19,9 timer	—	—	1 582	5 391	—	
20-21,9 »	—	—	1 472	5 557	—	
22-23,9 »	—	—	986	6 579	—	
24-25,9 »	—	—	701	7 014	—	

¹⁾ Lønnsutviklingen for deltidsansatte i alt vil være påvirket av arbeidstidsendringer.

²⁾ Det foreligger ikke tall før 1986.

Tabell 1 j. *Endringer i arbeidstid for deltidsansatte i noen næringer. Andel av deltidsansatte som arbeider under 22 t/uke. Prosent*

		1984	1985	1986
Bankvirksomhet	M	67	71	73
	K	65	63	62
Forsikring	M	83	79	71
	K	54	54	51
Varehandel	M	66	67	71
	K	50	49	49
Forretn.m. tj.yting	M	53	56	58
	K	51	50	49

Tabellen viser at kvinner på deltid synes å ha økt sin ukentlige arbeidstid noe, dvs. andelen som arbeider under 22 t/uke har gått ned. Økingen er mest markert i forsikringsvirksomhet. For kvinner betyr dette at når en tar hensyn til arbeidstidsøkningen, så har lønnsutviklingen pr. tidsenhet for deltidsansatte ialt vært svakere enn det tabell 1 i viser. Blant menn er det et lavt antall som arbeider deltid i de fleste gruppene i tabell 1 j. Tallene blir derfor mer usikre for menn enn for kvinner.

5. OPPSUMMERING AV KAPITTEL 1

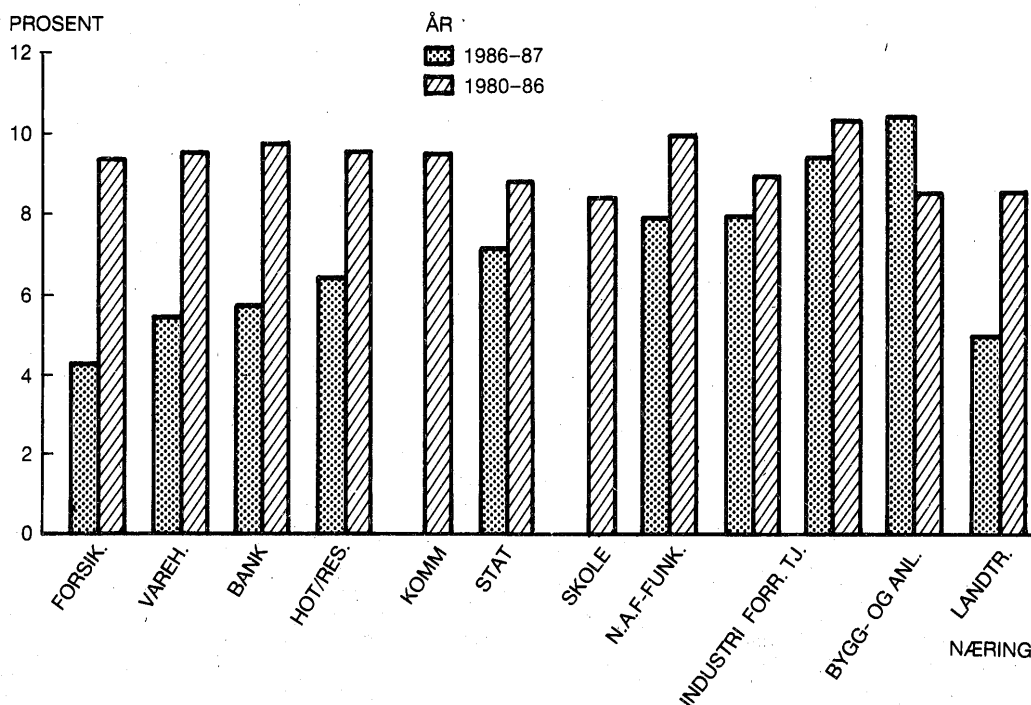
* De beregnede tallene for årslønnsveksten fra 1986 til 1987 har variert en del mellom de ulike gruppene. For de grupper Beregningsutvalget

gir oppgaver over, ligger årslønnsveksten fra $4\frac{1}{4}$ til $10\frac{1}{2}$ pst. Anslaget for gjennomsnittet av gruppene er beregnet til $7\frac{1}{2}$ pst. For industriarbeidere og for funksjonærer i N.A.F.-bedrifter er årslønnsveksten anslått til 8,0 pst. I staten er veksten anslått til $7\frac{1}{4}$ pst., mens anslaget i landtransport og i varehandel er henholdsvis 5 og $5\frac{1}{2}$ pst. I forretnings- og sparebanker er anslaget 5,8 pst. og i forsikring $4\frac{1}{4}$ pst. Den høyeste årslønnsveksten har en hatt i forretningsmessig tjenesteyting med 9,5 pst. og i bygg- og anlegg med $10\frac{1}{2}$ pst.

Funksjonærer i forretningsmessig tjenesteyting, N.A.F.-bedrifter og forretnings- og sparebanker har hatt den sterkeste lønnsveksten sett under ett i den perioden figur 1.3 dekker. Den laveste lønnsveksten har en blant arbeidergrupper i privat sektor, for statsansatte og for ansatte i undervisningssektoren (skoleverket).

* Utvalgets beregninger av årslønnsvekst for arbeidere i N.A.F.-bedrifter bygger på *avtalefestet* normalarbeidstid. For dagarbeidere vil det si 40 t/uke før 1.1.87 og 37,5 t/uke etter 1.1.87. Beregningene tar ikke hensyn til at faktisk normalarbeidstid kan være mindre enn *avtalefestet* normalarbeidstid. Strengt tatt gjelder utviklingen i figur 1.3 derfor bare for arbeidere som ikke fikk noen arbeidstidsreduksjon før 1.1.87. Arbeidstidsundersøkelser som ble gjennomført i N.A.F.-bedrifter viser imidlertid at det skjedde en viss arbeidstidsreduksjon i årene før 1.1.87.

Figur 1.3. *Beregnet årslønnsvekst for noen grupper 1980-87*

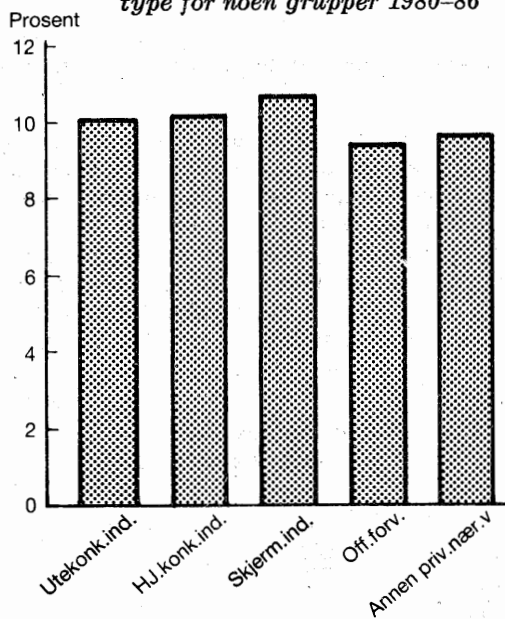

Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1988

Siden det vanligvis ikke vil foreligge undersøkelser over gjennomsnittlig faktisk normalarbeidstid hvert år, har utvalget også fra 1986 til 1987 valgt å holde fast ved den samme beregningsmetode for årslønnsveksten som er brukt i alle år tidligere og som vil være tilgjengelig også framover.¹⁾

* Figur 1.4 viser lønnsveksten pr. lønnstaker-årsverk etter konkurranstype basert på nasjonalregnskapets lønnsbegrep. I industrien har lønnsveksten pr. årsverk i perioden 1980–86 under ett vært høyest i skjermet industri. Også ute- og hjemmekonkurrerende industri har hatt en lønnsvekst over gjennomsnittet for alle næringer under ett. Offentlig forvaltning og annen skjermet privat næringsvirksomhet har hatt lavere lønnsvekst enn industrien uansett konkurranstype i denne perioden.

Figur 1.4. Årslønnsvekst etter konkurranstype for noen grupper 1980–86

* For arbeidere i N.A.F.-bedrifter var vekst-raten for lønnsglidningen kvartalsvis fra tilsvarende kvartaler året før svakt avtakende fram til 1984 for deretter å øke. Lønns-glidningen i 1986 og utover i 1987 har igjen nådd

¹⁾ Utvalget peker imidlertid på at dersom faktisk normalarbeidstid hadde vært lagt til grunn ved beregningen av årslønnsveksten fra 1986 til 1987, ville veksten for industriarbeidere vært om lag 0,8 pst. høyere. På den annen side har metoden som brukes, overvurdert veksten i enkelte år i perioden 1980–86 med til sammen om lag 0,8 pst. Samlet over perioden 1980–87 gir veksten for arbeidere i figur 1.3 et dekkende bilde av årslønnsveksten for den gjennomsnittlige arbeider.

nivåer mellom 7–8 pst. Man må tilbake til 1981 for å finne tilsvarende lønns-glidningstall over året.

Den sterke lønns-glidningen fra 3. kvartal 1986 til 3. kvartal 1987 skyldes spesiell sterk lønns-glidning i bygge- og anleggssektoren og har sammenheng med lønns-glidning fra 3. til 4. kvartal 1986. Dessuten var det i 1987 økt bruk av skiftarbeid, dvs. sterkere vekst i diverset tillegg, med forskyvninger mellom ulike skiftkategorier og en øking i andelen arbeidede timer i høyt lønnsbransjer. Dette bidrog med henholdsvis 0,6 og 0,5 prosentpoeng til lønns-glidningen fra 3. kvartal 1986 til 3. kvartal 1987.

For industriarbeidere har utviklingen i lønns-glidningen i løpet av 1987 vært mere moderat enn for alle arbeidere i LO/N.A.F.-området.

* Utvalget har anslått lønns-overhenget til 1988 for endel grupper. Anslagene er for de fleste gruppene basert på ufullstendig materiale eller mangelfull statistikk om lønns-utviklingen i 1987. Overhenget vil særlig være avhengig av lønns-veksten i slutten av året.

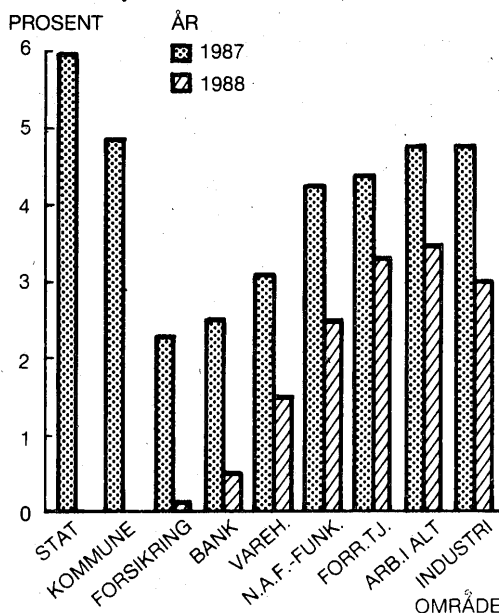
Lønns-overhenget inn i 1988 for arbeidere i alt i LO/N.A.F.-området er beregnet til 3–3½ pst. og for industriarbeidere til ca. 3 pst. mot 4,8 pst. året før for begge grupper. For funksjonærer i N.A.F.-bedrifter anslås overhenget til 2,5 pst., i varehandelen til ca. 1½ pst. og i bank og forsikring til henholdsvis 0,5 og 0,1 pst.

For mange av gruppene i figur 1.5 er anslått overheng til 1988 vesentlig lavere enn overhenget til 1987.

For ansatte i bank og forsikring er det avtalt tillegg fra 1.1.88. For disse to gruppene er det også vanlig med lokale tillegg tidlig i året. Dette er ikke inkludert i tallene for overhenget, men virker på samme måten. I stat og kommuner skal det også forhandles om eventuelle lønnstillegg fra 1.1.88.

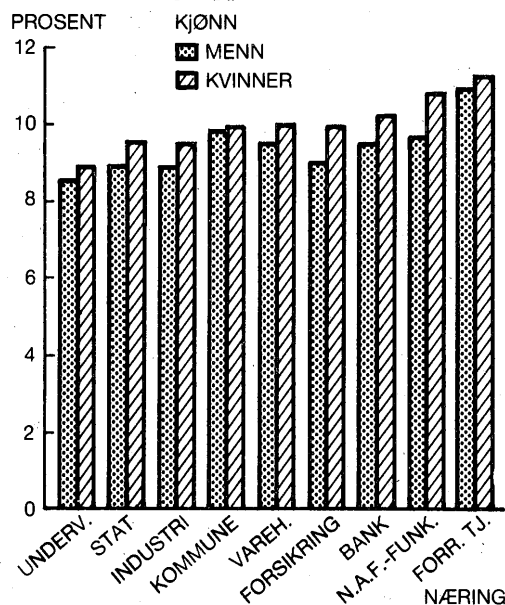
* Heltidsansatte kvinner har hatt en sterkere lønns-utvikling enn menn innen samme gruppe i perioden 1980–86. Det har i perioden vært størst forskjell mellom lønns-utviklingen for kvinner og menn blant funksjonærer i N.A.F.-bedrifter og minst forskjell blant kommunale arbeidstakere. Særlig i årene 1980–82 var lønns-utviklingen sterkere for kvinner enn for menn. I industrien har det vært en kontinuerlig bedring av kvinners relative timefortjeneste i forhold til menns, fra 78,9 pst. i 1973 til vel 88 pst. i 1984 til 1987. De siste tre årene har det ikke vært særlig økning i timefortjenesten for kvinner i forhold til menn. For mange bransjer har det også vært tilbakegang i kvinners relative timefortjeneste.

Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1988

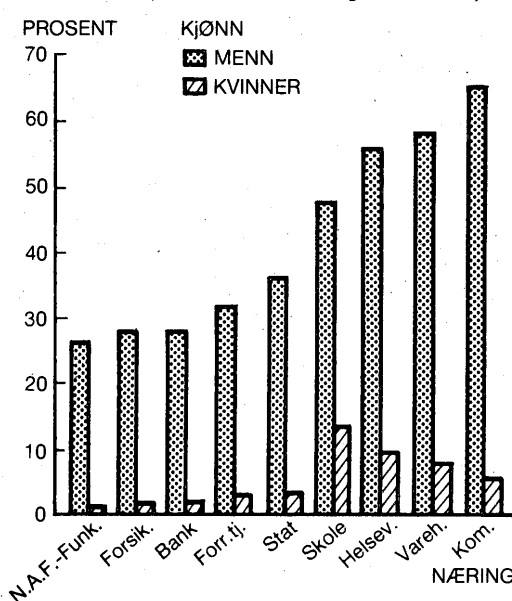
Figur 1.5. Anslått overheng til 1987 og 1988 for noen områder.¹⁾ Prosent

¹⁾ Utvalget har på nåværende tidspunkt ikke funnet grunnlag for å gi anslag på overhengen til 1988 for stat og kommuner.

Figur 1.6. Lønnsutviklingen for heltidsansatte kvinner og menn. Gjennomsnitt for noen grupper. 1980-86

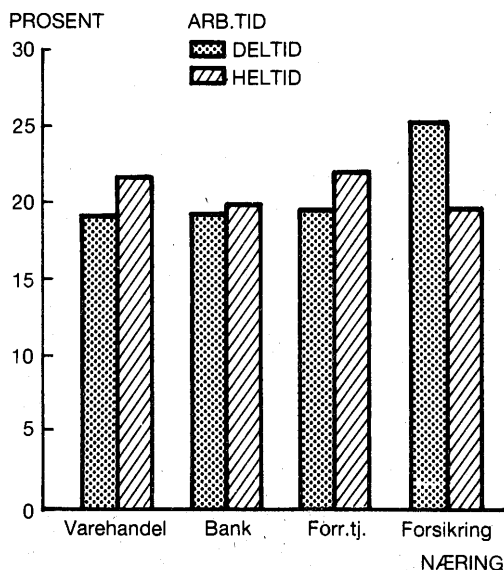
* I kapitlet gis en oversikt over omfanget og lønnsutviklingen for deltidsansatte i en del næringer. Kvinnene utgjør 80 pst. eller mer av de deltidsansatte innen de næringene en har sett på. I varehandel, kommunene og helsesektoren er mer enn halvparten av kvinnene deltidsansatte.

Figur 1.7. Andel deltidsansatte kvinner og menn i noen næringer. 1986¹⁾

¹⁾ Tallene for helsesektoren og kommunene gjelder for 1985.

* Figur 1.8 viser at lønnsutviklingen for deltidsansatte kvinner — unntatt i forsikringsvirksomhet — har vært noe mindre enn for heltidsansatte kvinner i alt de siste årene. Det foreligger foreløpig ikke materiale til nærmere analyse av denne forskjellen, men det er bl.a. grunn til å anta at opprykksmulighetene er mindre for deltidsansatte enn for heltidsansatte.

Figur 1.8. Lønnsutviklingen for del- og heltidsansatte kvinner. 1984-86

KAPITTEL 2

Prisutvikling og prispolitikk

1. UTVIKLINGEN I PRISINDEKSENE

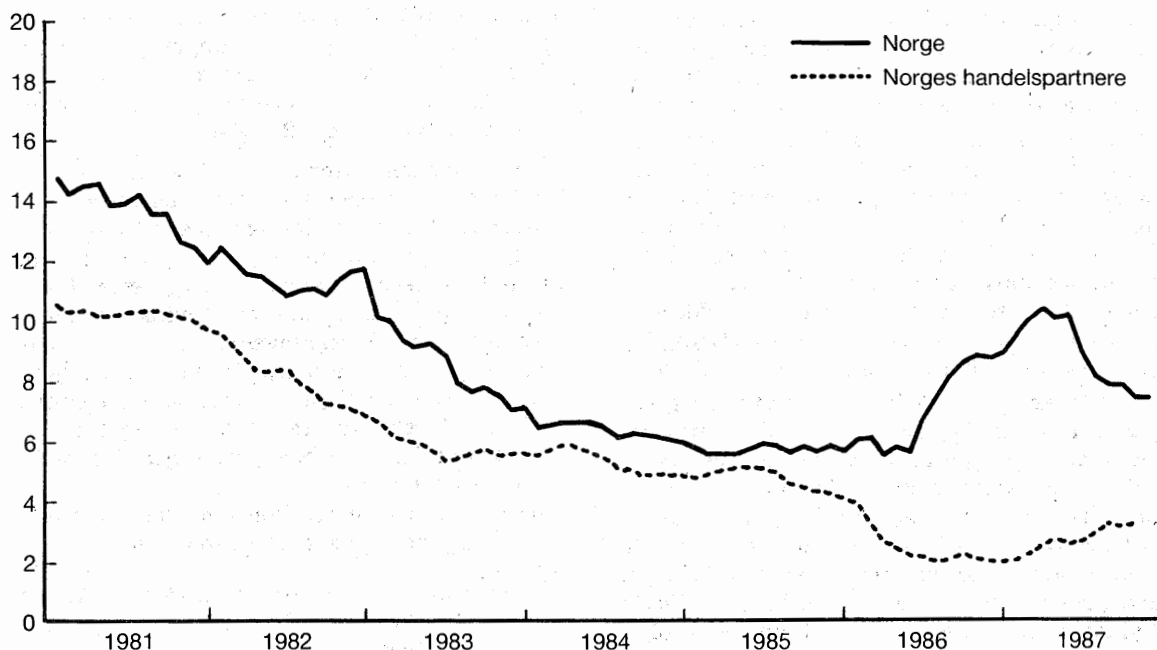
Gjennom senere år har prisstigningen avtatt internasjonalt. Dette har også vært tilfelle for Norge fram til våren 1985. For eksempel var stigningstakten i 1985 omtrent på det halve av stigningstakten i begynnelsen av 1980-årene. Men i hele perioden etter 1980 har prisstigningen i Norge vært høyere enn hos våre handelspartnere.

Figur 2.1 gir en oversikt over 12-månedsvæksten i konsumprisindeksen i Norge og hos våre handelspartnere. Som figuren viser økte forskjellen i prisstigningen mellom Norge og våre viktigste handelspartnere fra 0,4 prosent-

poeng i april 1985 til 3,4 prosentpoeng i mai 1986. Devalueringen av den norske kronen 11. mai 1986 bidro til å øke prisstigningen i Norge. I mars i 1987 var prisstigningen hele 7,7 prosentpoeng sterkere i Norge enn hos våre handelspartnere. I oktober var forskjellen redusert til 4,2 prosentpoeng.

Den gjennomsnittlige prisstigning i Norge fra 1985 til 1986 var 7,2 prosent. Gjennom begynnelsen av 1987 tiltok prisstigningstakten regnet i forhold til samme periode året før, men etter mai måned har stigningstakten avtatt igjen, jfr. tabell 2 a.

Figur 2.1. Konsumprisene i Norge og hos våre handelspartnere. Prosentvis endring fra samme måned året før

Kilde: OECD og Statistisk Sentralbyrå.

Tabell 2 a. *Konsumprisindeksen*

	Indekstall		Endring fra året før pst.	
	1986	1987	1986	1987
Januar	176,2	192,9	6,0	9,5
Februar	176,9	194,6	6,1	10,0
Mars	178,0	196,6	5,5	10,4
April	179,2	197,2	5,8	10,0
Mai	179,4	197,6	5,6	10,1
Juni	182,5	198,7	6,7	8,9
Juli	184,4	199,3	7,4	8,1
August	185,1	199,6	8,1	7,8
September ...	187,8	202,4	8,6	7,8
Oktober	188,5	202,6	8,8	7,4
November	189,0	203,1	8,7	7,4
Desember	189,9		8,9	

Kilde: Statistisk Sentralbyrå.

Dette henger bl.a. sammen med at de direkte virkninger av devalueringen i mai 1986 da stort sett var uttømt.

For siste 12 måneder (november 86 – november 87) var prisstigningen 7,4 prosent. I gjennomsnitt for de 11 første måneder i 1987 var konsumprisindeksen 8,8 pst. høyere enn for tilsvarende periode i fjor.

Beregningsutvalget anslår den gjennomsnittlige prisstigningen fra 1986 til 1987 til 8,7 pst.

Ved utgangen av året antas desemberindeksen å ligge 2,4 prosent høyere enn gjennomsnittlig indeks for 1987 (overheng). Ved utgangen av 1986 var overhenget 3,7 prosent.

Som det framgår av tabellene, var prisstigningen i perioden november 86–november 87 lavere enn tilsvarende periode året før. Av tabell 2 b ser vi at det særlig er prisstigningen for matvarer som er lavere. Her er stigningstakten nær halvert i forhold til foregående år. Men også for de øvrige varegrupper er det nedgang, med unntak av varegruppene «Bolig, lys og brensel» og «Fritidssysler og utdanning».

Den lavere prisstigningen på matvarer gjenspeiles i tabell 2 c, der det framgår at prisstigningen på jordbruksvarer er betydelig lavere enn foregående år. Men prisstigningen for fiskevarer er meget sterk og noe høyere enn forrige år. Også for andre norskproduserte konsumvarer er stigningen sterkere i perioden november 86 – november 87 enn året før. Dette skyldes i det vesentlige utviklingen i oljeprisene som førte til nedgang i bensinprisene i 1986, mens prisene i 1987 har gått endel opp

igjen. For importerte konsumvarer har det vært en markert nedgang i stigningstakten, noe som særlig skyldes at de direkte virkningene av devalueringen i mai 1986 nå er uttømt. For «Andre varer og tjenester» har det vært en viss nedgang i stigningstakten, men det er verdt å merke seg at for varer og tjenester med arbeidslønn som dominerende prissfaktor har stigningstakten økt i forhold til foregående år.

Tabell 2 b. *Konsumprisindeksen — varer og tjenester*

	Endring i prosent	
	nov. 85– nov. 86	nov. 86– nov. 87
Totalt	8,7	7,4
Matvarer	11,1	5,8
Drikkevarer og tobakk	10,9	8,3
Klær og skotøy	10,0	8,0
Bolig, lys og brensel	4,7	8,2
Møbler, husholdn.artikler ..	8,5	7,1
Helsepleie	6,5	4,3
Reiser og transport	9,6	8,4
Fritidssysler og utdanning..	7,8	8,1
Andre varer og tjenester ...	9,4	6,3

Kilde: Statistisk Sentralbyrå.

Når man som ovenfor ser på prisstigningen over en tolv månedersperiode, blir bildet som tegnes forholdsvis grovt. For å få et noe mer utfyllende bilde av prisutviklingen den senere tid, antar Beregningsutvalget at det kan være grunn til også å se nærmere på korttidstall, f.eks. månedstall. Fig. 2.2 viser:

- konsumprisindeksens stigningstall over en tolv månedersperiode (heltrukken linje).
- stigningstakt fra forrige måned (prikket linje). Stigningstallene er omregnet til årlig rate.¹⁾ Videre er tallene sesongjustert for å eliminere virkningene av typiske sesongsvingninger. Beregningsutvalget vil understreke at slike sesongjusteringer kan gjennomføres etter ulike metoder som vil kunne gi noe forskjellig resultat. Utvalget antar likevel at fig. 2.2 i hovedtrekk gir et rimelig bilde av utviklingen.
- deflatoren for privat konsum i det kvartalsvise nasjonalregnskapet (stiplet linje).

¹⁾ Omregningen av månedstall til årlig rater er gjort etter følgende formel:

$$\left(1 + \frac{\text{stigningstakt}^{12}}{100}\right)$$

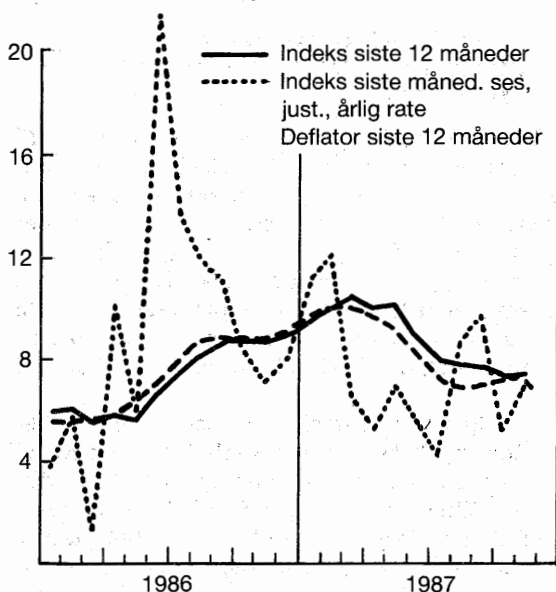
Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1988

Tabell 2 c. Konsumprisindeksen — varer og tjenester etter leveringssektor

	Vekt ‰	Endring i pst.	
		nov. 85- nov. 86	nov. 86- nov. 87
Totalt	1003,8	8,7	7,4
1. Jordbruksvarer	101,8	11,8	6,9
1.1 Mindre bearbeidde	60,6	12,8	8,0
1.2 Mer bearbeidde	41,2	10,2	6,0
2. Fiskevarer	12,6	12,6	12,9
3. Andre norskproduserte konsumvarer	322,8	5,2	8,2
3.1 Lite påvirket av verdensmarkedets priser	116,4	8,4	8,8
3.2 Påvirket av verdensmarkedet pga. stort importinnhold eller råstoffpris bestemt på verdensmarkedet	92,8	— 4,6	6,8
3.3 Påvirket av verdensmarkedet pga. konkurranse fra utlandet	113,6	9,6	8,7
4. Importerte konsumvarer	244,6	13,1	6,4
4.1 Uten norsk konkurranse	144,5	16,2	5,9
4.2 Med norsk konkurranse	100,4	9,1	7,2
5. Husleie	122,0	5,1	6,3
6. Andre varer og tjenester	199,7	9,8	8,1
6.1 Med arbeidslønn som dominerende priskomponent	52,4	9,4	11,0
6.2 Også med andre viktige priskomponenter	142,3	9,9	7,0

Kilde: Statistisk Sentralbyrå.

Figur 2.2. Konsumprisvekst. Vekst i konsumprisindeksen og kvartalsregnskapets konsumdeflator. Prosent

Kilde: Statistisk Sentralbyrå.

Som det framgår av fig. 2.2, hadde den månedlige stigningstakten en «topp» rundt midten av 1986. En vesentlig del av dette må antas å skyldes devalueringen i mai 1986, men også økte indirekte skatter spilte inn, blant annet ble bensinavgiften økt på dette tidspunkt. En ny topp kom like etter årsskiftet 1986/87, og

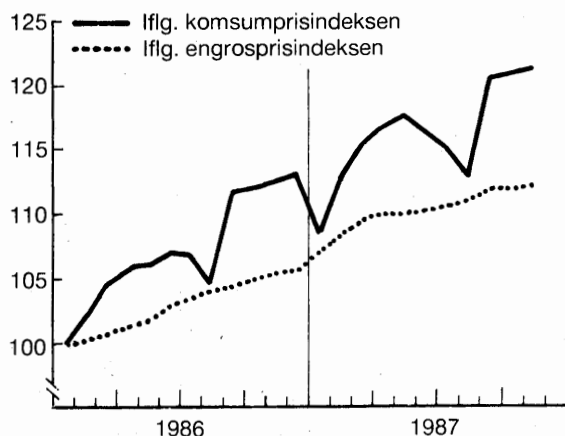
må for en stor del antas å skyldes økte avgifter, justering av offentlige takster og økte oljepriser. Videre kan arbeidstidsforkortelsen ha slått ut i høyere priser på dette tidspunktet. I perioden fra februar til juli lå prisstigningen på et relativt lavt nivå. I september 1987 var prisstigningen fra forrige måned igjen sterk. Dette skyldes bl.a. avslutningen av et omfattende og langvarig sesongsalg på klær og skotøy som hadde bidratt til å dempe prisstigningen i månedene før.

Som det framgår av fig. 2.2, lå deflatoren for privat konsum i det kvartalsvise nasjonalregnskapet for 3. kvartal klart under stigningen målt ved konsumprisindeksen (7,1 prosent mot 7,8 prosent). Det detaljerte prismaterialet er det samme for disse to indeksene slik at forskjellen skyldes ulikheter i vektgrunnlaget. Vektgrunnlaget i kvartalsvis nasjonalregnskap er basert på sammensetningen av konsumet i hvert enkelt kvartal, mens det i konsumprisindeksen er et gjennomsnitt av konsumsammensetningen de tre foregående årene. Eksempelvis har bilkonsumet i de siste kvartalene fått lavere vekt i kvartalsvis nasjonalregnskap enn i konsumprisindeksen pga. kraftig redusert bilsalg gjennom 1½ år. Siden prisstigningen på nye biler har ligget over gjennomsnittet for alle varer, trekker denne forskjellen i vektgrunnlaget isolert sett i retning av høyere prisstigning i konsumprisindeksen enn i deflatoren i kvartalsvis nasjonalregnskap.

Beregningsutvalget har i enkelte tidligere rapporter hatt med oversikt over prisutvik-

lingen for konsumvarer etter henholdsvis konsumprisindeksen og engrosprisindeksen. I rapporten foran inntektsoppgjørene i 1987 (NOU 1987: 26) påpekte utvalget at det etter devalueringen og avgiftsøkningen på forsommeren 1986 var kraftig økning i begge indeksene, men at økningen var klart sterkest for konsumprisene.

Figur 2.3. *Innenlandske priser – sammenlignbare varegrupper*

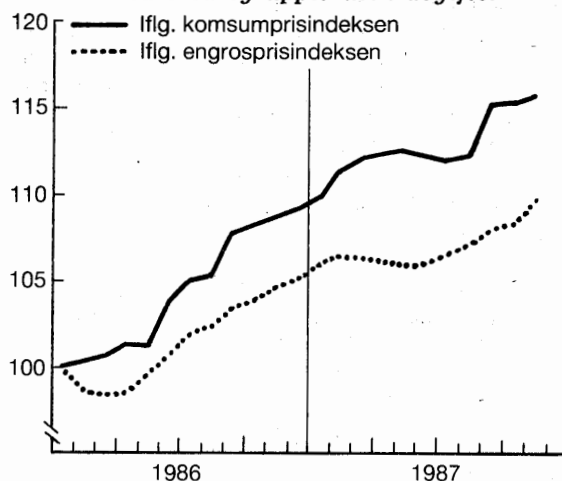
Utviklingen gjennom 1986 og 1987 i konsumvareprisene etter henholdsvis konsumprisindeksen og engrosprisindeksen framgår av fig. 2.3 og 2.4. Som påpekt i fjorårets rapport steg konsumprisene sterkere enn engrosprisene gjennom 1986. Også gjennom 1987 har konsumprisene steget noe sterkere enn engrosprisene. Beregningsutvalget mener imidlertid at det er vanskelig å trekke noen konklusjoner om avansene – og i enda større grad om driftsmarginene – i varehandelen ved å sammenligne de to indeksene. Dette skyldes blant annet at:

- De to indeksene har en varegruppeinndeling med forskjellig vektfordeling.
- De to indeksene har tildels forskjellige representantvarer. Spesielt er det slik at representantvarene i konsumprisindeksen skiftes ut oftere enn representantvarene i engrosprisindeksen, noe som normalt virker i retning av høyere prisstigning i konsumprisindeksen.
- Avgiftsendringer i varehandelen. I fig. 2.4 har en tatt med en oversikt over utviklingen i de to indeksene etter at avgifter er trukket ut. Som det framgår, kommer sesongsvingninger i konsumprisindeksen klart fram. Ser en på utviklingen over 12 måneder, f.eks. fra jan. 86 – jan. 87 eller fra nov. 86 – nov. 87,

er ikke økningen i konsumprisene *vesentlig* høyere enn økningen i engrosprisene.

Utvalget mener på bakgrunn av ovennevnte at en ikke bør legge for stor vekt på sammenligningen av utviklingen for konsumvarene etter henholdsvis engrosprisindeksen og konsumprisindeksen ved vurdering av avanser og driftsmarginer i varehandelen.

Figur 2.4. *Innenlandske priser – sammenlignbare varegrupper uten avgifter*

2. AJOURFØRT DEKOMPONERING AV KONSUMPRISVEKSTEN FRA 1986 TIL 1987

I Beregningsutvalgets rapport våren 1987 ble konsumprisveksten fra 1986 til 1987 anslått til om lag 8 pst., forutsatt en årslønnsvekst for alle grupper på 6½ pst. Anslaget bygde blant annet på beregninger foretatt ved hjelp av planleggingsmodellen MODIS. Disse beregningene viste hvilken prisvekst en ville få under bestemte forutsetninger om veksten i endel sentrale kostnadsfaktorer og i en del priser.

Utvalget understreket i rapporten at det knyttet seg betydelig usikkerhet til flere av de størrelsene som har betydning for prisutviklingen. Usikkerheten gjaldt bl.a. importprisutviklingen gjennom 1987. Det ble derfor gjennomført modellberegninger basert på to ulike sett av forutsetninger om utviklingen av importprisene.

I det ene alternativet, som ga det laveste bidraget fra økte importpriser til konsumprisveksten, tok en utgangspunkt i de registrerte importprisene ved slutten av 1986. Videre forutsatte en at prisene på importvarene jevnt over ville stige med en takt svarende til 5 pst. årlig rate gjennom 1987, slik at den gennemsnittlige importprisveksten fra 1986 til 1987 ville bli på om lag 5¼ pst.

Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1988

Tabell 2 d. *Dekomponering av konsumprisveksten fra 1984 til 1985 og fra 1985 til 1986 samt av anslagene på prisveksten fra 1986 til 1987 og fra 1987 til 1988. Prosentenheter²⁾*

Bidrag fra endrete	Den gjennomsnittlige prisveksten fra et år til det neste				Anslag for prisstigningen fra 1986 til 1987 i utvalgets rapport våren 1987, forutsatt en årslønnsvekst på 6½ pst.	Salderingsproposisjonens anslag for prisstigningen fra 1987 til 1988, forutsatt en årslønnsvekst på 5 pst.
	1984-85	1985-86	1986-87			
<i>Internasjonalt bestemte priser</i>	1,9	0,9	2,5	2,1/2,4	⁵⁾	1,3
– priser på importerte varer ¹⁾	1,7	1,8	2,0	1,9/2,1 ⁵⁾		1,1
– priser på varer produsert i Norge ¹⁾	0,1	0,3	0,3	0,2/0,3 ⁵⁾		0,2
– priser på oljeprodukter	0,1	— 1,2	0,2	0,0		— 0,1
<i>Avtalebestemte og off. regulerte priser</i>	1,8	1,8	2,2	2,2		2,1
– jordbrukspriser	0,7	0,7	0,6	0,6		0,6
– priser på off. forretningsdrift	0,1	0,1	0,2	0,2		0,2
– elektrisitetspriser	0,3	0,2	0,3	0,3		0,3
– husleie	0,5	0,6	0,8	0,8		0,8
– øvrige off. regulerte priser	0,2	0,2	0,3	0,3		0,2
<i>Kostnader som overveltes i prisene</i>	1,8	3,5	3,1	2,8		1,5
– lønninger	1,6	2,1	2,4	0,1		1,0
– driftsmarginer	0,3	1,4	0,9	0,9		0,6
– produktivitet	— 0,1	0,0	— 0,2	— 0,2		— 0,1
<i>Avgifter og subsidier</i>	0,2	1,0 ⁴⁾	0,9 ⁴⁾	0,9		0,7
– avgifter ³⁾	0,1	0,8	0,7	0,7		0,5
– subsidier	0,1	0,2	0,2	0,2		0,2
<i>Konsumprisindeksen i alt</i>	5,7	7,2	8,7	8,0/8,3		5,5

¹⁾ Eksklusive virkningen av endrede priser på ulike oljeprodukter.

²⁾ Forandringer på en tidel er ikke utsagnskraftige.

³⁾ Inklusive prisvirkningene av avgiftsøkningene på ulike oljeprodukter.

⁴⁾ Inkluderer bl.a. virkningen av tiltak iverksatt våren og sommeren 1986.

⁵⁾ To alternative anslag basert på ulike antakelser om importprisveksten fra 1986 til 1987, jfr. omtalen av vår rapporten fra Det tekniske beregningsutvalget for inntektsoppgjørene.

I det andre alternativet videreførte en de tendensene en hadde observert gjennom 1986 med hensyn til den relative importprisutviklingen. Med det samme utgangspunkt som i alternativet over, forutsatte en at prisene på ferdigvarer jevnt over ville stige med en takt svarende til 10 pst. årlig rate, mens prisene på de fleste råvarene og halvfabrikata ble forutsatt å ville stige med en takt lik 4 pst. Dette ga et større prisbidrag fra økte importpriser enn i det første alternativet, dels som følge av at den gjennomsnittlige importprisstigningen her ble noe høyere og dels fordi prisveksten ble forutsatt å bli relativt sett sterkest på de varene som har størst betydning for utviklingen av konsumprisene. Den gjennomsnittlige importprisveksten fra 1986 til 1987 ville ifølge dette alternativet bli på om lag

8 pst. for ferdigvarer, på 5 pst. for råvarer og på 6½ pst. for alle varer sett under ett.

Begge alternativene bygde videre på en forutsetning om en gjennomsnittlig oljepris i 1987 på i størrelsesorden 16–17 dollar pr. fat kombinert med en gjennomsnittlig dollarkurs på 7,00 kroner, noe som ville gi en vekst i de gjennomsnittlige råoljeprisene målt i norske kroner fra 1986 til 1987 (fra 109,50 til 115,50 kr. pr. fat).

I tillegg forutsatte en i begge alternativene bl.a.:

- at driftsresultatene pr. produsert enhet i produksjoner med kostnadsbestemte priser samt inntektene i jordbruket ville stige om lag parallelt med årslønnene fra 1986 til 1987,

- at husleiene ville stige med om lag 7 pst. fra 1986 til 1987,
- at arbeidstidsforkortelsen fra 1. januar 1987 ville øke produksjonskostnadene i 1987 ut over det som fulgte av forutsetningen om 6½ pst. årslønnsvekst. Virkningen av arbeidstidsnedsettelsen på prisene ble anslått med utgangspunkt i forutsetninger om omfanget av den gjennomsnittlige arbeidstidsforkortelsen i de ulike næringene,
- at produktivitsveksten ville bli noe sterkere enn året før som følge av en ekstraordinær vekst i timeverksproduktiviteten i forbindelse med arbeidstidsnedsettelsen,
- at avgiftene og subsidiene ikke ville bli ytterligere endret i løpet av 1987.

Den faktiske prisveksten fra 1986 til 1987 ser nå ut til å bli på om lag 8,7 pst. I tabell 2 d er det beregnet hvilke bidrag ulike kostnadskomponenter isolert sett gir til veksten i konsumprisene. En slik oppdeling i komponenter kan gjøres på flere måter. En har her nyttet den oppdeling som følger av planleggingsmodellen MODIS. I virkeligheten vil de enkelte komponenter kunne virke inn på økonomien på en langt mer komplisert måte enn det modellen fanger opp. Dessuten vil de enkelte komponentene kunne virke inn på hverandre. Beregningene gir derfor ikke uten videre uttrykk for årsaks-virknings sammenhenger.

Av tabell 2 d framgår det:

- at bidraget fra lønnsveksten ventelig blir noe sterkere enn i regneeksemplet i utvalgets rapport våren 1987. Prisanslaget i utvalgets vårrapport var som nevnt betinget av en årslønnsvekst på 6½ pst. fra 1986 til 1987. Den gjennomsnittlige årslønnsveksten ser nå ut til å bli noe sterkere enn dette, jfr. kap. 1, hvor den gjennomsnittlige årslønnsveksten antas å bli i omegnen av 7½ pst. De direkte og indirekte virkningene av arbeidstidsnedsettelsen har trolig også blitt mer omfattende enn tidligere antatt.
- at en nå regner med et positivt prisbidrag fra økte oljepriser i 1987. Oljeprisene målt i norske kroner, vil trolig øke sterkere fra 1986 til 1987 enn forutsatt i utvalgets vårrapport. I Salderingsproposisjonen (St.prp. nr. 1, Tillegg nr. 15, 1987-88) har en anslått den gjennomsnittlige råoljeprisen i 1987 til 123 kr. pr. fat.
- at bidraget fra økte importpriser antas å bli en mellomting mellom bidraget ifølge de to alternativene for importprisutviklingen. Den gjennomsnittlige importprisveksten for andre varer er i forbindelse med Salderings-

proposisjonen anslått til om lag 6 pst. Importprisene på en del sentrale ferdigvarer har imidlertid steget sterkere enn dette.

De øvrige kostnadsfaktorene som inngår i beregningene har utviklet seg om lag som forutsatt i vårens rapport.

3. ANSLAG PÅ KONSUMPRISVEKSTEN FRA 1987 TIL 1988

I *Salderingsproposisjonen* (1987-88) ble konsumprisstigningen fra 1987 til 1988 anslått til om lag 5½ pst. Dette anslaget er betinget, ettersom det er avledet av bestemte forutsetninger om kostnadsutviklingen på ulike områder. Det er bl.a. lagt til grunn at *årslønnsveksten* fra 1987 til 1988 blir på 5 pst. for alle grupper.

Prisanslaget bygger bl.a. på beregninger utført med planleggingsmodellen MODIS. En del priser anslås her direkte utenfor modellen. Dette gjelder importpriser og priser på norsk-produserte varer med sterk priskonkurranse fra utenlandske produsenter, samt offentlige regulerte og avtalebestemte priser. Øvrige priser beregnes i modellen fra kostnadssiden på grunnlag av forutsetninger om hvorledes lønninger, produktivitet og driftsresultat pr. produsert enhet vil utvikle seg.

MODIS er en årsmoell, som bygger på den regnskapsmessige sammenheng at kostnader pr. produsert enhet pluss driftsmarginer gir prisen. En slik modell kan bare i begrenset grad utnytte informasjon om prisutviklingen gjennom året og overheng. En kan i noen grad likevel ta hensyn til slike opplysninger når en fastlegger de eksogene forutsetningene. I modellberegningene som ligger til grunn for dekomponeringen i tabell 2 d, av prisanslaget på 5½ pst., har en forutsatt at den sterke timelønnsveksten gjennom 1986 og ved inngangen til 1987 (som følge av arbeidstidsnedsettelsen), i første rekke gir direkte prisutslag i 1986 og 1987. I praksis vil det imidlertid kunne ta lengre tid før disse prisimpulsene er fullt uttømt.

Både anslaget på den totale konsumprisstigningen og anslaget på de ulike faktorenes bidrag til denne følger i MODIS av de forutsetninger som er lagt til grunn ved beregningene. Utviklingen i en del av de størrelsene som inngår i beregningene, kan anslås på forholdsvis sikkert grunnlag, mens andre er mer usikre.

Det har tradisjonelt vært vanskelig å forutsi importprisutviklingen. Ved utarbeidelsen av dekomponeringen i tabell 2 d har en forutsatt at importprisene som en hovedregel vil stige med i størrelsesorden 3½ pst. fra 1987

Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1988

til 1988. Denne veksttakten avspeiler den moderate prisstigningstakten som forventes internasjonalt.

Prisstigningen internasjonalt kan imidlertid bli lavere enn forutsatt. Dette vil i så fall bidra til å redusere prisstigningen i Norge. Valutakursendringer, i form av redusert dollarkurs og økt verdi av japanske yen og ulike europeiske valutaer, kan imidlertid trekke i motsatt retning. I konsumprisindeksen inngår flere ferdigvarer som blir importert fra Japan og europeiske land med stor vekt. Kronekursens utvikling innenfor de fastlagte svingningsmarginer vil også kunne ha betydning for prisutviklingen.

Oljeprisene er også en usikker størrelse. I Salderingsproposisjonen ble det forutsatt at oljeprisene målt i norske kroner ville reduseres noe fra 1987 til 1988 (til 116 kr. pr. fat), noe som antas å ville gi et lite bidrag til å dempe prisstigningen.

Av de offentlig regulerte prisene er prisutviklingen på jordbruksvarer og veksten i husleiene særlig usikre størrelser. Bidraget fra økte jordbrukspriser vil i sterk grad være avhengig av den avtalte rammen for jordbruksoppgjøret, av prisandelen og av i hvilken grad de avtalte jordbrukspriser slår ut i de prisene konsumentene må betale.

Husleiene veier tungt i konsumprisindeksen og er som nevnt en meget usikker enkeltpost. Anslaget i tabell 2 d bygger på en forutsetning om en vekst i husleiene fra 1987 til 1988 på om lag 6½ pst.

De øvrige offentlig regulerte og avtalebestemte prisene er stort sett kjente priser. De blir i hovedsak økt pr. 1. januar og bidraget til prisveksten fra disse kan nå anslås med forholdsvis høy grad av sikkerhet. Bidraget fra de kommunale takstøkningene representerer imidlertid en usikkerhetsfaktor.

Anslaget på den gjennomsnittlige prisstigningen fra 1987 til 1988 i tabell 2 d må som nevnt oppfattes som et betinget anslag. Det er blant annet beregnet med utgangspunkt i en forutsetning om at årslønnsveksten fra 1987 til 1988 i gjennomsnitt blir på 5 pst. i alle sektorer. En har videre forutsatt at det legges til grunn en tilsvarende utvikling i driftsresultatene pr. produsert enhet i næringer med kostnadsbestemte priser.

Erfaringsmessig har det vært vanskelig å gi gode anslag for utviklingen i driftsmarginene. Forutsetningen om en vekst på 5 pst. fra 1987 til 1988 må i første rekke oppfattes som en beregningsteknisk forutsetning. I praksis kan driftsmarginene vise en annen utvikling, f.eks. som følge av en avmatning av det generelle etterspørselspresset. En slik avmat-

ning vil kunne påvirke utviklingen av driftsmarginene sterkt.

I praksis kan også lønnsveksten både bli høyere og lavere enn 5 pst. i enkelte næringer. Dette vil kunne påvirke prisstigningstakten. Utslaget vil være avhengig av:

- størrelsen på avviket fra det forutsatte gjennomsnittet på 5 pst.,
- antallet og den næringsvise fordeling av lønnstakere med en avvikende lønnsvekst.

Det er således vanskelig nøyaktig å angi virkningen på prisene av en gjennomsnittlig lønnsvekst som avviker fra den forutsatte lønnsveksten på 5 pst. uten at det er spesifisert hvorledes avviket er framkommet. Den isolerte virkningen av 1 prosentenhet høyere/lavere lønnsvekst for alle lønnstakere, forutsatt at den overveltes i prisene, kan imidlertid anslås til 0,2–0,3 prosentenheter høyere/lavere konsumprisstigning. Utslaget det første året vil bli noe lavere. Om en forutsetter at lønnsveksten også slår ut i jordbrukspriser, offentlig fastsatte priser og avanser, blir totalvirkningen gjerne anslått til om lag 0,5 prosentenheter.

Til grunn for anslagene for 1988 ligger det for øvrig også en forutsetning om en viss reduksjon i bruken av overtid. En slik reduksjon vil bidra til å redusere veksten i de gjennomsnittlige timelønningene.

Bidraget fra økte avgifter og reduserte subsidier er beregnet ut fra det skatte- og avgiftsopplegget som nå er vedtatt for 1988. En har forutsatt at det ikke vil bli foretatt endringer av de vedtatte satsene gjennom 1988.

Det er også blitt utført prisberegninger ved hjelp av den makroøkonometriske modellen MODAG A. I likhet med MODIS er dette en årsmoell. MODAG er imidlertid en mer aggregert moell, med færre spesifiserte sektorer og varer. Til gjengjeld er flere økonomiske sammenhenger innarbeidet i MODAG. Disse er tallfestet på grunnlag av historiske observasjoner. Modellen er dermed mer «lukket» og således enklere (men ikke nødvendigvis sikrere) å bruke i prognosesammenheng. I motsetning til i MODIS er det i MODAG A også tatt hensyn til tregheter i pristilpasningen. Tilbakedaterte verdier av forklaringsfaktorene har således betydning for modellresultatene.

Prismodellen i MODAG A har mange felles trekk med MODIS. Importprisene og prisene på norskproduserte varer på innenlandsmarkedene (hjemmeprisene) og eksportmarkedet (eksportprisene) bestemmer prisene på etterspørselskomponentene, deriblant privat konsum. Hjemmeprisene og eksportprisene bestemmes i sin tur av bedriftenes enhetskost-

nader og importpriser/verdensmarkedspriser. Minst kostnadsoverveltning antas det å være i enkelte eksportnæringer. I disse næringene antas prisene i stor grad å følge konkurrerende verdensmarkedspriser. Noe større grad av kostnadsoverveltning er det i hjemmekonkurrerende næringer. I de skjermete næringer forutsetter MODAG A (som MODIS) full kostnadsoverveltning. Enhetskostnadene bestemmes av arbeidskraftsproduktiviteten, lønnsatser, driftsmarginer og vareinnsatspriser. I MODAG bestemmes produktivitetsutviklingen og vareinnsatsprisene endogent ved egne ligninger, mens driftsmarginene bestemmes indirekte gjennom prisligningene. Ligningene for produktivitet er karakterisert av tiltakende utbytte av arbeidskraft, særlig på kort sikt. I motsetning til i MODIS har den realøkonomiske utvikling en viss betydning for prisutviklingen i MODAG ved at kapasitetsutnyttningen inngår i flere av prisligningene. I den versjonen av modellen som Beregningsutvalget har benyttet er lønnsutviklingen eksogen.

Ved MODAG-beregningene er det lagt til grunn de samme forutsetningene som i MODIS-beregningene for utviklingen i de variable som er eksogene både i MODIS og MODAG A. Dette gjelder først og fremst priser på importerte varer, priser på oljeprodukter, jordbrukspriser, elektrisitetspriser, lønninger og avgifter og subsidier. De modellberegnete resultater er benyttet fullt ut, og det er ikke gjort korreksjoner ut fra skjønnsmessige vurderinger eller ut fra eventuell annen informasjon.

Forutsatt en årslønnsvekst på 5 pst. fra 1987 til 1988, vil prisindeksen for samlet privat konsum ifølge MODAG-beregningene øke med knapt 6 pst. fra 1987 til 1988. Hovedgrunnen til at MODAG gir et noe høyere resultat m.h.t. den beregnede prisstigningen fra 1987 til 1988 er den nevnte tregheten i kostnadsoverveltningen i MODAG. Ifølge likningene i MODAG har den sterke kostnadsveksten i 1987 bare i begrenset grad blitt overveltet i økte priser. Kostnadsveksten har i betydelig grad blitt belastet driftsmarginene, noe også MODIS-dekomponeringen i en viss grad understøtter. Ifølge MODAG vil prisene, særlig på tjenester, bli økt betydelig i 1988 for å kompensere for dette. Utslagene antas å bli størst i varehandelen.

Beregninger utført på kvartalsmodellen KVARTS har gitt en gjennomsnittlig konsumprisvekst fra 1987 til 1988 på om lag 5½ pst. Prisstigningstakten, målt i forhold til samme kvartal året før, kan ifølge modellberegningene i dette tilfelle falle fra om lag 7½ pst. i 4. kvartal 1987, til vel 6½ pst. i 1. kvartal

1988 og videre til om lag 4½ pst. i 4. kvartal 1988.

KVARTS har en struktur som i store trekk tilsvarende MODAG, men er i motsetning til denne basert på kvartalsdata. Vare- og sektorinndelinger er dessuten noe mer aggregert enn i MODAG. Prismodellen i KVARTS er bygd opp på samme måte som i MODAG, men tregheten i pristilpasningen er mindre. Beregningene er foretatt fra og med 4. kvartal 1987.

I den versjonen av KVARTS som er benyttet, bestemmes lønningene endogent, blant annet som en funksjon av nivået på arbeidsledigheten og veksten i konsum- og importprisene og i produktiviteten. Dette knytter prisutviklingen og den realøkonomiske utviklingen nærmere sammen. Hovedinntrykket fra KVARTS-beregningene er at det realøkonomiske bildet i rimelig grad samsvarer med bildet i Salderingsproposisjonen, og at det totale kostnadsbildet ikke er vesentlig forskjellig fra bildet i MODIS-/MODAG-beregningene.

Ved inngangen til hvert år lager videre *Prisdirektoratet* tradisjonelt prisprognoser som går fram til mai. Disse prognosene er bl.a. basert på opplysninger fra næringslivet om planlagte prisendringer i perioden. Disse opplysningene blir i stor grad benyttet uten videre bearbeiding.

Prognosen gir dermed i første rekke et aggregert uttrykk for de *prisforventninger* som eksisterer på tilbudssiden i økonomien. Prognosen gir ikke uttrykk for *Prisdirektoratets* forventninger til prisstigningen.

Opplysningene fra de næringsdrivende ble i år i hovedsak innhentet i andre halvdel av november måned. Anslagene gjenspeiler derfor i hovedsak de forventningene næringslivet hadde om pris-, kostnads- og etterspørselsutviklingen på det tidspunktet.

Prognosen indikerer forventninger om en relativt høy prisstigningstakt fram til mai. Hvis prognosen slår til, indikerer dette at den gjennomsnittlige prisstigningen fra 1987 til 1988 vil bli sterkere enn 5½ pst.

Det foreligger ingen opplysninger om hvilke antakelser om bl.a. lønnsutviklingen og kostnadsutviklingen samt etterspørselsutviklingen som ligger til grunn for prisforventningen. Det er dermed vanskelig å vurdere prognosen.

Det er f.eks. mulig at de næringsdrivende antar at lønnskostnadene vil øke sterkt også i 1988, og at de antar at prisøkningene av den grunn blir betydelige.

Det er også mulig at oppgavegiverne ikke har tatt hensyn til at etterspørselen trolig vil utvikle seg svært også i første del av 1988. I Salderingsproposisjonen er det bl.a. lagt til

Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1988

grunn at det private konsumet vil reduseres med om lag 1½ pst. fra 1987 til 1988.

Uansett kan det være grunn til å tro at forventningene er påvirket av at vi har vært gjennom en periode med en relativt sterk pris- og kostnadsstigning. En del næringsdrivende legger således betydelig vekt på utviklingen det siste året når de vurderer framtidsutsiktene. Tradisjonelt har dermed prognoser av denne typen lett undervurdert prisstigningen i perioder med økende prisstigning, mens prisstigningen er blitt overvurdert i perioder med avtakende prisstigning.

Konklusjon:

Som det fremgår av denne gjennomgangen knytter det seg en del usikkerhet til konsumprisstigningen fra 1987 til 1988. Usikkerheten knytter seg særlig til forutsetningene om utviklingen i lønningene og antakelsene om utviklingen i driftsmarginene.

Beregningsutvalget har vurdert de ulike faktorene av betydning for prisutviklingen fra 1987 til 1988, samt resultatet av de ulike modellberegningene m.v. På grunnlag av en samlet vurdering finner utvalget at konsumprisstigningen fra 1987 til 1988 foreløpig kan anslås til mellom 5½ og 6 pst., forutsatt en årslønnsvekst på 5 pst. Dette anslaget vil bli revurdert i Beregningsutvalgets endelige rapport, bl.a. i lys av konsumprisindeksen for januar og februar 1988.

4. PRISPOLITIKK

Retningslinjene for prismyndighetenes virksomhet i 1987 er trukket opp i St.meld. nr. 48 (1986-87). Det heter i meldingen at prismyndighetene skal medvirke i gjennomføringen av den økonomiske politikk med tiltak for å begrense pris- og kostnadsstigningen. Prismyndighetene skal drive en aktiv prisovervåking. Videre er det en viktig oppgave å fremme

effektiv konkurranse i næringslivet. Dette vil kunne bidra til å dempe prisveksten og begrense mulighetene for å ta ut urimelige fortjenester. Prismyndighetene skal aktivt forsøke å avvikle konkurransebegrensninger i næringslivet.

En annen viktig oppgave er å bidra til å effektivisere etterspørselssiden i markedet. En skal arbeide for tiltak som bedrer næringslivets egen informasjon om priser og produkter slik at forbrukerne lettere kan orientere seg i markedet. Det er igangsatt en aksjon for bedre prisopplysning på områder der det er vanskelig for forbrukerne å vurdere prisene, blant annet innen håndverksbransjen.

Ved forskrifter av 20. oktober 1986 er det fastsatt meldeplikt for pris- og avanseforhøyelse for storbedrifter og leverandører som fastsetter veiledende priser. En del utvalgte tjenesteytende bedrifter pålegges også meldeplikt. Bakgrunnen for bestemmelsene er myndighetenes ønske om overvåking av prisutviklingen. På en del områder er det gjennomført skjerpet meldeplikt. Det gjelder blant annet for skadeforsikring og en del bygningsartikler. I en del tilfeller har en grepet inn mot prisforhøyelser som man har ansett å være for høye.

I forbindelse med gjennomføringen av ulike pristiltak i begynnelsen av 1987 ble det gjennomført prisregulering for margarin og sement. I tillegg har myndighetene fulgt nøye med utviklingen i bensinprisene med tanke på inngrep dersom prisene skulle stige mer enn det er grunnlag for ut fra oljeprisutviklingen m.v. Fra før av er prisene på kunstgjødsel, drosjetakster, melk og kjøtt og kjøttvarer engros maksimalprisregulert.

En rekke dispensasjoner fra forskriftene av 1960 om konkurransereguleringer er gjennomgått. En del dispensasjoner er trukket tilbake. I tillegg er det i en del tilfelle grepet inn etter prisloven mot uheldig konkurranseregulerende avtaler/vedtekter m.v. i næringslivet.

KAPITTEL 3

Disponibel realinntekt

Om inntektsoppgjør, skatter og priser

Under lønnsoppgjør, jordbruksoppgjør og pensjonsregulering forhandler en bare om utviklingen i en inntektsart og ikke om den totale inntektsutviklingen for ulike husholdningsgrupper. Selv om sammenhengen kan være noe komplisert, vil dessuten skatter og priser komme inn og bidra til at realverdien av det inntektstillegg, som inntektstakeren mottar, blir mindre enn det nominelle inntektstillegg som det forhandles om. Det er derfor alminnelig interesse for beregninger som indikerer hvordan skatter og priser virker inn.

De beregninger Det tekniske beregningsutvalg har foretatt og som er brukt under inntektsoppgjørene, bygger på følgende forenklete forutsetninger:

- Inntektsarten inntjenes bare av en person i husholdningen. Siden flerinntektshusholdningene ofte blir særskilt liknet, vil en kunne få et inntrykk av resultatet for flerinntektshushold ved å kombinere resultatene for forskjellige én-inntektshushold.
- Inntektstakeren mottar bare en inntektsart (lønn, pensjon etc.).
- En tar bare hensyn til skatteregler som berører alle eller nesten alle innenfor et tariffområde. Ved beregning av virkning på disponibel realinntekt av økt lønn har en likevel foretatt beregninger også for utvalgte husholdninger med fradrag i inntekten utover minste- og oppgjørsfradrag. Disse fradragene utover standardfradrag inngår i beregningene av skatten, men forutsettes ikke å komme til fradrag i inntekten ved beregning av disponibel inntekt. En har ikke tatt hensyn til de store individuelle og varierende muligheter som foreligger til å tilpasse seg skattesystemet. Barnetrygd og forsørgerfradrag regnes som negativ skatt. Det er for øvrig ikke tatt hensyn til andre overføringer fra offentlige budsjetter.
- En bruker samme prisindeks for alle husholdningstyper ved prisomregningen.

Det er en selvfølge at beregninger på så forenklete forutsetninger må brukes med forsiktighet. Beregningsutvalget mener likevel av flere grunner at denne type beregninger kan ha interesse.

- Resultatene indikerer hvilken retning sentrale og generelle skatteregler isolert sett trekker.
- Over kortere perioder, med små strukturelle endringer i inntektenes og husholdningenes sammensetning, kan en trekke noe mer generelle konklusjoner om inntektsutviklingen for de ulike husholdningstyper enn de sterkt forenklete forutsetninger skulle tilsi. Beregningsmåten tilsier imidlertid at det ikke legges vekt på mindre avvik mellom gruppene.
- Siden det forhandles om bare en inntektsart, kan virkningen for et rendyrket tilfelle være av særlig interesse. Virkningen av faktorer som ikke bestemmes av forhandlingene er av mindre interesse.

Faren for misbruk er særlig stor hvis en bruker slike beregninger til å trekke konklusjoner om utviklingen over lange perioder. Rapporten gir derfor bare tall for de siste to årene.

Omleggingen av skattesystemet som ble påbegynt for inntektsåret 1987 og som videreføres for 1988 medfører blant annet at fradragenes betydning endres. Beregningene av utviklingen i disponibel realinntekt der en ser på utviklingen for grupper med bare standardfradrag vil derfor ha mindre utsagnskraft enn tidligere. Usikkerheten som er nevnt ovenfor blir også en del større enn vanlig. Beregningsutvalget har av den grunn bare foretatt beregninger av utviklingen i disponibel realinntekt for noen få grupper. Under lønnsforhandlingene vil det ofte være aktuelt ikke bare å vurdere utviklingen fra et år til et annet, men også konsekvensene av alternative lønnskrav. Utvalget har derfor også beregnet virkningen på disponibel inntekt av 1 prosentenhet høyere lønnsvekst for forskjellige inntekter.

Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1988

Kort om skatteomleggingen i 1987

Det ble for inntektsåret 1987 foretatt en større omlegging av skattesystemet med sikte på å redusere virkningen av fradrag. Hovedelementene i omleggingen var:

- Sykedelen av medlemsavgiften til folketrygden ble erstattet med en helsedel som utlignes på pensjonsgivende inntekt og pensjoner. For lønnstakere tilsvarende pensjonsgivende inntekt utbetalt lønn uten noen fradrag.
- 12G-begrensningen ved beregning av pensjonsdelen av medlemsavgiften til folketrygden ble opphevet. Dette ble motsvart av en reduksjon av satsene på de øverste trinnene i progresjonstabellen.
- Betydelig økning i de kommunale klassefradragene og innføring av store fribeløp i den nye helsedelen.
- Store økninger i satsene for barnetrygden.
- Innstramminger i reglene for SMS og AMS.

For øvrig ble det foretatt en rekke endringer med sikte på å utvide skattegrunnlaget for nettoskatten med sikte på å redusere satsene.

I Beregningsutvalgets endelige rapport for 1987 (NOU 1987: 26, Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1987) ble skatt i prosent av bruttoinntekt (pensjonsgivende inntekt) for ulike inntektsgrupper i 1987 sammenlignet med et referansesystem. Referansesystemet framkom ved at en med utgangspunkt i vedtatte regler for 1986 økte progresjonsgrensene, de kommunale klassefradragene m.v. med 6,5 pst. Dette tilsvarende den tekniske forutsetningen om lønnsveksten som ble lagt til grunn ved behandlingen av opplegget. Dersom alle fikk lønnsøkning lik dette forutsatte gjennomsnittet, ville gjennomsnittsskatten vært den samme i referansesystemet som etter vedtatte regler for 1986. Beregningene ble utført ved hjelp av skattemodellen LOTTE som bygger på selvangivelsesstatistikk for 1982. Datagrunnlaget ble fremskrevet til 1987 ved den metode som vanligvis nyttes ved slike modellberegninger. Hovedforutsetningen er at alle poster på selvangivelsen økes i takt med den gjennomsnittlige inntektsveksten. Dette medfører at de beregnede skatteendringer etter inntektsklasser kan bli skjevt anslått.

Tabellen illustrerte at skatten i 1987 gjennomsnittlig er omtrent som i referansesystemet, dog litt lavere for de med lave inntekter og noe høyere for de med høye inntekter. Lønnsveksten fra 1986 til 1987 anslås imidlertid nå å bli om lag $\frac{3}{4}$ pst. høyere enn lagt til grunn ved utarbeidelsen av referansesystemet. I forhold til et system hvor en med utgangs-

punkt i 1986-regler justerer alle progresjonsgrenser, klassefradrag m.v. med $7\frac{1}{2}$ pst. er gjennomsnittsskatten i 1987 øket med om lag $\frac{1}{4}$ pst. På grunn av at fradragenes betydning er redusert som følge av økt vekt på brutto-beskatning er imidlertid spredningen rundt disse gjennomsnittene større enn det som har vært vanlig. En tabell med eksempler på endringer i skatt for utvalgte lønnstakerhusholdninger i samme publikasjon viste således at skatteendringene i 1987 varierer til dels ganske kraftig med størrelsen på fradragene for lønnstakerhusholdninger med samme brutto lønnsinntekt. Av disse eksemplene ser en dessuten at éinntektsfamilier med to barn kom bedre ut enn de enslige med samme brutto lønnsinntekt.

Kort om skatteomleggingen i 1988

Hovedelementene i skatteomleggingen for 1988 er:

- Reduksjon av den flate bruttoskatten ved at helsedelen av medlemsavgiften til folketrygden reduseres. Reduksjonen motsvares av en økning i fellesskatten som utlignes på nettoinntekt. Dette medfører at fradragenes verdi øker for store grupper.
- Økt bruttoskatt for de med høyere inntekter ved at det innføres en toppskatt til staten for inntekter over 180 000 kroner i skatteklasser 1 og 225 000 kroner i skatteklasser 2. For de som betaler toppskatt er bruttoskatten 3,8 prosentenheter høyere enn året før. Toppskatten utlignes på samme inntektsgrunnlag som helsedelen.
- Progresjonen på nettoinntekt reduseres. Færre og lengre trinn og større fribeløp i progresjonstabellen bidrar til at verdien av fradragene blir mer lik og mindre avhengig av inntekt.
- Økninger i satsene for barnetrygd.
- Innstramminger i reglene for SMS og AMS.
- Innstramming i reisefradraget.
- Fordel av billige lån beskattes.

For øvrig ble det foretatt en rekke endringer med sikte på å utvide skattegrunnlaget for å kunne redusere satser.

Virkning på disponibel inntekt av økt lønnsvekst

Beregningene i tabell 3 a viser hvordan forskjeller i lønnsvekst i 1988 påvirker disponibel inntekt med det skattesystemet som er vedtatt i Stortinget. Til sammenligning har en beregnet tilsvarende tall også for 1986. Det er forutsatt at det ikke skjer tilpasninger til den økte lønnsveksten i form av endringer i fra-

dragene utover standardfradrag. Det er i beregningene heller ikke tatt hensyn til at økt lønnsvekst kan føre til økte priser og ha andre virkninger som påvirker utviklingen i disponibel realinntekt. Tabellen egner seg således best til å vurdere utviklingen for grupper lønnstakere med alternativ lønnsvekst under gitt prisstigning.

For alle husholdninger er økningen i disponibel inntekt prosentvis mindre enn lønnsøkningen. Skattesystemet betyr mest for virkningene av alternative lønnsendringer på dis-

ponibel inntekt for høye inntekter og for barnefamiliene. Det skyldes at marginals-katten er betydelig større enn gjennomsnittsskatten for disse gruppene. For barnefamiliene har dette sammenheng med at forsørgerfradrag og barnetrygd er regnet som negativ skatt. Karakteristiske trekk for øvrig er at tallene har holdt seg stabile på ulike inntektsnivåer til tross for skatteomleggingen og at tallene stort sett ikke varierer med mer enn 0,1 prosentenheter for lønnstakere med samme inntektsnivå, men med ulike fradrag.

Tabell 3 a. Prosentvis endring i disponibel inntekt som følge av 1 pst. endring i lønnsinntekt

Brutto lønnsinntekt	Fradrag utover standardfradrag	1986		1988	
		Enslig	Ektepar m/2 barn	Enslig	Ektepar m/2 barn
100 000	0	0,9	0,7	0,9	0,7
	30 000	0,8	0,7	0,8	0,6
125 000	0	0,8	0,7	0,8	0,7
	30 000	0,8	0,7	0,9	0,7
150 000	0	0,6	0,7	0,8	0,7
	50 000	0,8	0,7	0,8	0,7
200 000	0	0,6	0,6	0,6	0,6
	50 000	0,6	0,7	0,7	0,6
250 000	0	0,6	0,5	0,6	0,5
	80 000	0,6	0,6	0,6	0,6
300 000	0	0,6	0,5	0,7	0,6
	100 000	0,5	0,5	0,5	0,5
400 000	0	0,7	0,6	0,7	0,6
	100 000	0,6	0,6	0,6	0,5

Nærmere om beregningene av utviklingen i disponibel realinntekt

Beregningsutvalget har foretatt beregninger av utviklingen i disponibel realinntekt for følgende grupper:

- Lønnstakere med en lønnsinntekt i 1986 på henholdsvis 150 000 kroner og 250 000 kroner. Inntekten før skatt forutsettes å ha utviklet seg som gjennomsnittlig årslønn.
- Pensjonister med minstepensjon.

For lønnstakere er beregningene utført for enslige og for personer som forsørger ektefelle og to barn under 16 år.

Den nominelle disponible inntekten beregnes ved at en trekker inntektsskatter og avgifter til Folketrygden fra inntekten, samtidig som en for barnefamilier tar hensyn til forsørgerfradraget og barnetrygden. En kommer deretter fram til den disponible realinntekten ved

å deflatere den nominelle disponible realinntekten med konsumprisindeksen. Fra 1985 til 1986 var stigningen i konsumprisindeksen 7,2 pst., og fra 1986 til 1987 er stigningen anslått til 8,7 pst.

Lønnstakere

I tabell 3 b har utvalget beregnet utviklingen i disponibel realinntekt for enkelte utvalgte lønnstakerhusholdninger. Beregningsutvalget har lagt til grunn en lønnsvekst på 10,0 pst. fra 1985 til 1986 og 7½ pst. fra 1986 til 1987. Dette tilsvarer om lag gjennomsnittet. I eksemplene med fradrag utover standardfradrag har en lagt til grunn at fradragene skal utgjøre en konstant andel av lønnen.

Fra 1985 til 1986 steg disponibel realinntekt med 1-1½ pst. for lønnstakere med 150 000 kroner i inntekt og inntektsutvikling omtrent

Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1988

som gjennomsnittet. For lønnstakere med 250 000 kroner i inntekt og samme inntektsutvikling steg disponibel realinntekt med $\frac{1}{2}$ – $1\frac{1}{4}$ pst. Økningen var noe større for de med store fradrag enn for de uten fradrag. Fra 1986 til 1987 ble disponibel realinntekt redu-

sert med om lag $\frac{1}{2}$ pst. for lønnstakere uten fradrag på begge inntektsnivåer. For lønnstakere med fradrag ble reduksjonen i disponibel realinntekt større som følge av overgangen til økt vekt på bruttobeskatning.

Tabell 3 b. Disponibel realinntekt for lønnstakere. Årlig prosentvis endring

Inntekt 1986	Fradrag utover standardfradrag 1986	1985—1986	1986—1987
150 000 kroner			
Enslig	0 kr	1,0	— 0,6
	50 000 »	1,5	— 2,7
Ektepar med 2 barn	0 »	1,5	— 0,2
	50 000 »	1,6	— 2,0
250 000 kroner			
Enslig	0 kr	0,5	— 0,4
	80 000 »	1,1	— 2,7
Ektepar med 2 barn	0 »	0,7	— 0,4
	80 000 »	1,3	— 2,4

Ved å sammenholde resultatene i tabellene 3 a og 3 b kan en få et bilde av utviklingen i disponibel realinntekt for lønnstakere med en annen lønnsvekst enn gjennomsnittet.

Årslønnen steg ifølge N.A.F.'s lønnsstatistikk med 10,0 pst. fra 1985 til 1986 både for voksne industriarbeidere og for ledende funksjonærer. For disse gruppene ble dermed veksten i disponibel realinntekt som for gjennomsnittet fra 1985 til 1986, jfr. tabell 3 b. Med 150 000 kroner i inntekt og lønnsvekst fra 1986 til 1987 på 8 pst., eller om lag som gjennomsnittet for voksne industriarbeidere (jfr. tabell 1 a), er disponibel realinntekt omtrent uendret fra 1986 til 1987 for de uten fradrag utover standardfradrag, mens den er redusert med om lag 2 pst. for de med store fradrag. For lønnstakere med 250 000 kroner i inntekt og lønnsvekst fra 1986 til 1987 på 7,4 pst., eller om lag som gjennomsnittet for ledende funksjonærer, er disponibel realinntekt redusert med om lag $\frac{1}{2}$ pst. for de uten fradrag, og med opp til om lag $2\frac{1}{2}$ pst. for de med store fradrag.

Den nominelle lønnsveksten for ansatte i statlig virksomhet anslås til 9,2 pst. fra 1985 til 1986 og $7\frac{1}{4}$ pst. fra 1986 til 1987. Anslagene bygger på tall for gjennomsnittlig lønnsnivå.

For ansatte i statlig virksomhet innebærer dette en vekst i disponibel realinntekt på om lag $\frac{1}{2}$ pst. fra 1985 til 1986 for ansatte med inntekt på 150 000 kroner og inntektsutvikling

som gjennomsnittet for statlig ansatte. For statlig ansatte med inntekt på 250 000 kroner og samme inntektsutvikling var disponibel realinntekt om lag uendret, dog med noe vekst for de med store fradrag. På begge inntektsnivåer ble, fra 1986 til 1987, disponibel realinntekt for lønnstakere med lønnsvekst som gjennomsnittet for statlig ansatte, redusert med om lag $\frac{1}{2}$ pst. for de uten fradrag utover standardfradrag og med om lag $2\frac{1}{2}$ pst. for de med store fradrag.

Pensjonister

Hovedkomponentene i pensjonsytelsene fra Folketrygden er grunnbeløpet, særtillegget og minstepensjonen. Minstepensjonen består av grunnbeløp ($1\frac{1}{2}$ for ektepar), særtillegg og kompensasjonstillegg (500 kroner for enslige og 750 kroner for ektepar). Særtillegget kan oppfattes som en minimums tilleggspensjon.

Pensjonistenes inntekter ble endret 1. januar og 1. mai 1986 og 1. mai 1987. 1. januar 1986 ble grunnbeløpet hevet med 400 kroner til 26 300 kroner. Samtidig ble særtillegget hevet med 1,5 prosentenheter til 54,5 pst. for enslige og 99,5 pst. for ektepar. 1. mai 1986 ble grunnbeløpet hevet med 1 700 kroner til 28 000 kroner. 1. mai 1987 ble så grunnbeløpet hevet med ytterligere 1 900 kroner til 29 900 kroner.

Pensjonister har rett til særfradrag ved skatteligningen på 17 700 kroner. Dette sær-

Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1988

fradraget sammen med et særfradrag for liten skatteevne gjør minstepensjonene skattefrie. Disponibel inntekt for minstepensjonister uten andre inntekter blir dermed lik minstepensjonen. Den gjennomsnittlige minstepensjonen var i 1986 42 885 kroner for enslige og 69 196 kroner for ektepar. Dette innebar en økning i utbetalt minstepensjon på henholdsvis 9,3 og 9,0 pst. fra 1985. Med en prisstigning på 7,2 pst. ble økningen i disponibel realinntekt for pensjonister som bare mottar minstepensjon omtrent 2 pst. Fra 1986 til 1987 økte minstepensjonen med 6,6 pst. for både enslige og ektepar. Prisstigningen i denne perioden anslås til 8,7 pst., noe som gir en reduksjon i disponibel inntekt på om lag 2 pst., jfr. tabell 3 c.

Tabell 3 c. *Utviklingen i minstepensjonene. Prosentvis endring pr. år*

	1985-1986	1986-1987
Utbetalt pensjon		
Enslig	9,3	6,6
Ektepar	9,0	6,6
Disponibel realinntekt		
Enslig	2,1	— 2,1
Ektepar	1,8	— 2,1

Pensjonister med tilleggspensjon utover særtillegget vil generelt øke sin inntekt i takt med økningen i grunnbeløpet, det vil si at økningen fra 1985 til 1986 ble 8,3 pst. Økningen i konsumprisindeksen var i samme tidsrom 7,2 pst. og realinntekten før skatt økte dermed med vel 1 pst.

Fra 1986 til 1987 økte grunnbeløpet og dermed tilleggspensjonene med 6,7 pst. Prisstigningen fra 1986 til 1987 anslås å bli 8,7 pst. Dette gir en reduksjon i realinntekten før skatt på om lag 2 pst.

For den *disponible* realinntekt kan resultatet variere noe avhengig av pensjonens størrelse, pensjonistens sivilstand og andre inntekts- og formuesforhold.

Sett under ett er pensjonistenes inntektsutvikling preget av økninger i grunnbeløpet og av at en stadig større del av pensjonistene mottar tilleggspensjon. Gjennomsnittlig tilleggspensjon øker etter hvert som nye pensjonistkull kommer til. For pensjonister med minstepensjon vil også endringer i særtillegget påvirke utviklingen. Alt i alt er det grunn til å gå ut fra at gjennomsnittlig disponibel realinntekt for pensjonister under ett har økt de siste årene.

Kommentarene ovenfor gjelder pensjonsytelser fra Folketrygden. Pensjonistenes inntektsforhold bestemmes også av andre pensjonsordninger, men Beregningsutvalget har ikke vurdert ytelser fra disse.

KAPITTEL 4

Utviklingen i norsk industris konkurranseevne

1. OM KONKURRANSE-BEGREPET

Norsk økonomi er svært åpen. Den omfattende deltakelsen i det internasjonale varebyttet har gjort det mulig for Norge å opprettholde en langt høyere materiell levestandard enn hva som ville vært mulig i en økonomi som var vesentlig mer skjermet overfor utenlandsk konkurranse.

Hvis et land med fordel skal kunne delta i det internasjonale vare- og tjenestebytet, må landet over noen tid ha en rimelig balanse i utenriksøkonomien. Fordelene ved det internasjonale varebyttet kan bli vesentlig redusert hvis vi ikke samtidig kan sørge for en full og effektiv ressursutnyttelse og en akseptabel inntektsfordeling. *Et lands konkurranseevne uttrykker derfor evnen til å opprettholde en rimelig balanse i utenriksøkonomien samtidig som en har en full og effektiv ressursutnyttelse og en akseptabel inntektsfordeling.*

I omtalen nedenfor vil Beregningsutvalget i hovedsak se på utviklingen i industriens konkurranseevne. Konkurranseevnen for *en næring* karakteriserer evnen til å hevde seg i konkurransen med utenlandske bedrifter på sitt produktmarked og med alle andre norske næringer på markedene for arbeidskraft, kapital og råvarer. Det er derfor viktig å skille mellom konkurranseevnen for en enkelt næring og for Norge som helhet.

For Norge vil utviklingen i oljesektoren ha særlig stor betydning for utenriksøkonomien og derfor for landets samlede konkurranseevne. Fallet i oljeprisen i 1986, sammen med den sterke veksten i innenlandsk etterspørsel fra 1984 til 1986 førte til et betydelig underskudd i Norges utenriksøkonomi fra 1986. Den store usikkerheten om råoljeprisen framover gjør at det, for å rette opp det store underskuddet på driftsbalansen, er nødvendig å øke produksjonen i de delene av vår konkurranseutsatte virksomhet som ikke er knyttet til petroleumsvirksomheten. Skal dette gjennomføres er det viktig at produksjonen i industrien økes.

Industriens konkurranseevne avhenger av flere faktorer. Noen av disse vil i særlig grad

være resultat av forhold, beslutninger og vurderinger i de enkelte bedrifter. *Produktivitet* i vid forstand, dvs. bedriftenes evne til å utnytte arbeidskraft, kapital og energi på en effektiv måte i produksjonsvirksomheten og til å ta i bruk ny teknologi, står her sentralt. Men dette gjelder også for eksempel markedsføring og vare- og landsammensetningen for de norske eksportvarene. Dette er forhold som ikke påvirkes i vesentlig grad ved den økonomiske politikken eller ved beslutninger av de større organisasjonene, i hvert fall på kort og mellomlang sikt.

Utviklingen i kostnadene, særlig lønnskostnadene, kommer i denne sammenheng i en annen stilling. Dette er størrelser som i stor grad påvirkes av avtaler mellom de større organisasjonene og av beslutninger i tilknytning til den økonomiske politikken og hvor de kortsiktige variasjonene kan være betydelige.

Blant kostnadene har vanligvis *lønnskostnadene* særlig stor betydning. Det skyldes først og fremst at dette for de fleste bedriftene er den viktigste kostnadskomponenten – kanskje når en ser bort fra vareinnsatskostnadene.

Foruten lønnskostnadene, vil andre kostnadskomponenter som energikostnader, kapitalkostnader og kostnader til innenlandsk produsert vareinnsats ha betydning for norske bedrifters muligheter til å kunne hevde seg i den internasjonale konkurransen.

For *energi*kostnadene er det grunn til å anta at det kan skje endringer over forholdsvis kort tid som kan få betydning for konkurranse-situasjonen for norsk industri. De lavere oljeprisene kan isolert sett ha bidratt til å forverre konkurransesituasjonen for norske bedrifter fordi bruken av olje som energikilde er relativt mindre i Norge enn i andre land.

Også *kapital*kostnadene har betydning for konkurranseevnen. På dette området er det særlig vanskelig å få tilgang til sammenliknbare tall, blant annet fordi bedriftsskattesystemet er svært ulikt utformet i de enkelte landene. Det synes likevel rimelig å anta at realrentenivået før skatt har økt noe i Norge relativt til våre handelspartnere de siste årene.

Utviklingen i industriens internasjonale konkurranseevne avhenger også av produktivitets- og kostnadsutviklingen i øvrige deler av norsk næringsliv, særlig i de *skjermede* næringer. De øvrige næringer leverer vareinnsats, energiinnsats og investeringsvarer til industrien. Jo billigere disse leveransene kan skje, desto bedre blir industriens internasjonale konkurranseevne. I tillegg konkurrerer industrien med øvrige næringer om kapital og arbeidskraft. I en situasjon med knapphet på arbeidskraft og kapital kan høyere lønninger og bedre lønnsomhet i andre næringer føre til at industriens konkurranseevne svekkes ved at det blir vanskelig for industrien å skaffe arbeidskraft og kapital. Kostnadsutviklingen i industrien kan derfor ikke sees uavhengig av kostnadsutviklingen i norsk økonomi for øvrig.

Beregningsutvalgets materiale skal først og fremst benyttes foran de store lønnsoppgjørene, og utvalget har i denne rapporten, som tidligere, bare gjengitt tall fra *lønnskostnadsutviklingen* i norsk industri sammenliknet med utviklingen i industrien i andre land.

Foruten lønnskostnadene vil også andre forhold være av betydning for hvordan kostnadene ved bruk av arbeidskraft utvikler seg i norsk næringsliv sammenliknet med andre land. Utviklingen i valutakursen vil blant annet være av betydning. Utviklingen i valutakursene er gjengitt nærmere i vedlegg 3.

En gunstig eller ugunstig utvikling i lønnskostnadene målt i felles valuta kan imidlertid i betydelig grad motvirkes av utviklingen i arbeidsproduktiviteten, dvs. produksjon pr. timeverk og årsverk. Lønnskostnader pr. produsert enhet (LPE) i norsk industri sammenliknet med tilsvarende tall for andre land vil derfor, med de forbehold som er nevnt ovenfor, kunne brukes som en *indikator* for utviklingen i industriens konkurranseevne.

Beregningsutvalget har gjengitt tall for utviklingen i LPE i norsk industri og hos våre viktigste handelspartnere i avsnitt 2.

Beregningsutvalget mener de tall for utviklingen i lønnskostnader pr. produsert enhet sammenliknet med tilsvarende tall fra andre land som legges frem for å belyse utviklingen i norsk industris konkurranseevne, har krav på betydelig interesse. De momenter som er nevnt ovenfor, understreker imidlertid hvor komplisert saksforholdet er. For noe mer utfyllende drøfting, vises til Beregningsutvalgets rapport nr. 1, 1986 (NOU 1986: 14). Mens den relative kostnadsutvikling klart vil *påvirke* industriens konkurranseevne kan en i *ett*ertid avlese utviklingen i konkurranseevnen ved å se på utviklingen i markedsandeler for industriprodukter ute og hjemme og i industriens

andeler av bruttonasjonalproduktet, total sysselsetting og landets kapitalbeholdning. Utviklingen i markedsandeler for import- og eksportkonkurrerende produkter er omtalt i avsnitt 3.

2. LØNNSKOSTNADER PR. PRODUSERT ENHET I INDUSTRIEN

Tabell 4 a viser utviklingen i lønnskostnader pr. produsert enhet i norsk industri sammenliknet med våre viktigste handelspartnere i perioden 1976–1987. Sammenveilingen av lønnskostnader pr. produsert enhet hos våre handelspartnere er foretatt med den norske kronens valutakurvvekter.

I årene før 1978 fant det sted en svekkelse av norsk industris konkurranseevne, målt ved veksten i relative lønnskostnader pr. produsert enhet. I årene 1978 og 1979 ble konkurranseevnen styrket. I hvert år fra 1980, med unntak av 1983 og 1984, har vi på nytt fått en viss svekkelse av norsk industris relative kostnadsposisjon.

Tabell 4 a gir et inntrykk av hva de ulike faktorene – lønnskostnader i nasjonal valuta, produktivitet og valutakurser – har betydd for utviklingen i perioden 1976–1987, dvs. hvordan utviklingen i relativ LPE i ettertid fremkommer som resultat av utviklingen i disse tre faktorene. Det må understrekes at disse komponentene ikke utvikler seg uavhengig av hverandre over en så lang periode og at tallene derfor ikke gir uttrykk for en enkel årsaks-virkningssammenheng.

Dekomponeringen av LPE-veksten på lønns- og produktivitetsutvikling kan dessuten være usikker i år med arbeidstidsforkortelse eller hvor den gjennomsnittlige arbeidstiden endres av andre grunner. Det meste av den internasjonale statistikken (bl.a. tall fra IMF og OECD, som er nyttet her for våre handelspartnere) måler både lønnskostnader og bruttoprodukt pr. time (timelønn og timeproduktivitet). Historiske tall for Norge derimot er basert på nasjonalregnskapet, som gir tall for lønnskostnader og bruttoprodukt pr. årsverk. Statistisk Sentralbyrå vil imidlertid snart publisere timeverks-baserte tall, som på dette punkt vil bedre sammenlignbarheten med internasjonal statistikk.

Det synes likevel påfallende hvor systematisk – og sterkt – ulikheter i produktivitetsutviklingen ser ut til å ha bidratt til svekkelsen av industriens konkurranseevne. Med unntak av 1983, 1984 og 1987 har produktivitetsveksten i norsk industri hvert år siden 1970 vært svakere enn hos våre viktigste handelspartnere. Det er ikke enkelt å peke på noen god forklaring på dette.

Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1988

Tabell 4 a. Lønnskostnader pr. produsert enhet (LPE). Prosentvis endring fra året før¹⁾

	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987 ²⁾
Handelspartnere:											
Lønnskostnader ³⁾	10,5	10,4	10,8	11,8	11,3	8,8	7,0	6,4	6,5	5,3	5
Produktivitet ⁴⁾	2,5	3,3	4,3	1,5	3,2	3,0	6,0	4,5	3,4	2,2	2¾
LPE, nasjonal valuta	7,7	6,9	6,3	10,2	7,8	5,6	0,9	1,8	3,0	3,0	2¼
Norsk industri:											
Lønnskostnader ⁵⁾	10,1	7,8	4,0	9,8	11,5	9,2	11,2	9,8	9,0	9,9	14
Produktivitet ⁶⁾	-1,9	-0,1	3,8	-0,9	0,3	2,6	6,7	6,9	1,3	-0,4	5
LPE	12,2	8,0	0,2	10,8	11,2	6,5	4,2	2,7	6,7	10,4	8½
Relativ LPE, nasjonal valuta	4,2	1,0	-5,7	0,6	3,1	0,9	3,2	0,9	4,5	7,2	6
Valutakursendringer ⁷⁾	-1,4	6,6	1,9	-1,2	-1,0	-0,5	3,3	2,0	2,3	6,0	3,5
Relativ LPE, felles valuta ...	5,7	-5,3	-7,4	1,8	4,2	1,4	-0,1	-1,1	2,1	1,1	2½

¹⁾ Tall for våre handelspartnere og valutakurs beregnet som veide geometriske gjennomsnitt (med valutakursvekter) på grunnlag av indeksserier.

²⁾ Anslag.

³⁾ Pr. timeverk.

⁴⁾ Produksjon pr. timeverk.

⁵⁾ Pr. årsverk, med unntak av 1987 som regnes pr. timeverk.

⁶⁾ Produksjon pr. årsverk, med unntak av 1987 som regnes pr. timeverk.

⁷⁾ Positivt tall innebærer en effektiv deprisiering av den norske krone.

Kilde: OECD, IMF, Statistisk Sentralbyrå og egne anslag.

Tabell 4 a viser videre at i perioden etter 1980 har lønnskostnadsveksten for hvert enkelt år vært sterkere i norsk industri enn gjennomsnittlig lønnsvekst hos våre handelspartnere. Det bidrar isolert sett til svekket konkurranseevne. Utviklingen de senere årene bryter i noen grad med mønsteret fra 1970-årene, da lønnsveksten de fleste år var på linje med eller lavere enn hos våre handelspartnere.

Kroneverdien målt med dagens kurvekter, har falt klart siden midten av 1970-årene, men den direkte virkningen på utviklingen i konkurranseevnen har variert betydelig fra år til år. De fem siste årene, og særlig i 1986, har nedgang i kroneverdien isolert sett bidratt til en forbedring av konkurranseevnen. Utviklingen i kroneverdien er nærmere omtalt i eget vedlegg til rapporten.

For norsk industri har en lagt til grunn en vekst i timelønnskostnadene på 14 pst. fra 1986 til 1987, mens timeverksproduktiviteten er anslått å øke med 5 pst. Basert på disse anslagene anslås lønnskostnadene pr. produsert enhet i norsk industri å øke med 8½ pst. fra 1986 til 1987.

Lønnskostnadene pr. produsert enhet i industrien hos våre handelspartnere er anslått å ha økt med 2¼ pst. fra 1986 til 1987, målt i nasjonal valuta og om lag 5¾ pst. målt i norske kroner.

Alt i alt regner Beregningsutvalget dermed med en forverring i norsk industris relative kostnadsposisjon fra 1986 til 1987 på 2½ pst.

Beregningsutvalget finner grunn til å understreke at beregninger av utviklingen i relative lønnskostnader pr. produsert enhet nødvendigvis er beheftet med stor usikkerhet. Det er usikkerhet knyttet til anslagene for lønnskostnader og produktivitet både for Norge og våre viktigste handelspartnere. Tallene må derfor tolkes med stor varsomhet.

Utviklingen i lønnskostnader pr. produsert enhet i industrien innen de enkelte land, er gjengitt i tabell 4 b. Tabellen gir et bilde av utviklingen i lønnskostnader pr. produsert enhet i de enkelte land og viser hvor store forskjeller det er i kostnadsutviklingen mellom de enkelte land.

Utviklingen i valutakursene spilte i 1986 en avgjørende rolle for utviklingen i de enkelte lands LPE i felles valuta. Tabell 4 b viser at verdien av de fleste europeiske valutaer i forhold til norske kroner i gjennomsnitt lå 15 pst. høyere i 1986 enn året før, mens amerikanske dollar svekket seg omtrent like mye. Utslagene overfor enkeltvalutaer avvek med andre ord betydelig fra den gjennomsnittlige endringen (svekkelsen) i den norske kursindeksen fra 1985 til 1986 på 6 pst. Overfor de fleste europeiske land og Japan bedret norsk industri derfor sin kostnadsmessige konkurranseevne i 1986, mens det skjedde en svekkelse av kostnadsposisjonen overfor USA med vel 14 pst. Også i 1987 spilte valutakursutviklingen en betydelig rolle for endringer i det enkelte lands LPE i felles valuta. Fra 1986 til 1987 styrket

Tabell 4 b. Lønnskostnader pr. produsert enhet (LPE i industrien.¹⁾) Prosentendring fra året før

	LPE-endring i nasjonal valuta							Valutakursutvikling overfor norske kroner							LPE-endring i norske kroner						
	Kurv-vekter	1982	1983	1984	1985	1986	1987 ²⁾	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1982	1983	1984	1985	1986	1987 ²⁾		
Belgia	2,4	-1,3	-0,6	4,8	3,8	0,3	1	-9,5	3,9	-1,1	3,3	14,8	8,6	-10,6	3,3	3,7	7,2	15,1	9¾		
Canada	3,6	13,5	-0,3	2,7	2,0	1,8	2½	9,4	13,3	6,4	0,0	-15,5	-4,6	24,2	12,9	9,3	2,0	-14,0	-2¼		
Danmark	6,8	8,4	2,0	7,0	7,1	3,4	7½	-4,0	3,2	-1,4	3,1	12,9	7,4	4,1	5,2	5,5	10,4	16,7	15½		
Finland	3,0	7,1	3,4	4,0	4,5	4,5	1½	0,7	-2,2	3,6	2,1	5,2	5,0	7,9	1,1	7,7	6,7	10,0	6¾		
Frankrike	9,2	11,2	7,6	4,7	2,9	2,3	1	-7,2	-2,2	-2,8	2,6	11,6	4,8	3,2	5,2	1,8	5,5	14,2	5¾		
Italia	3,3	16,9	13,9	4,5	8,8	3,0	3¾	5,9	1,0	-3,6	-3,1	10,6	4,4	10,0	15,0	0,8	5,4	13,9	8¼		
Nederland	4,6	4,2	-1,5	-6,4	1,4	-0,4	½	4,9	6,0	-0,7	2,0	16,9	9,7	9,3	4,4	-7,0	3,5	16,4	10½		
Storbritannia	14,7	4,6	0,0	2,5	3,9	4,1	1½	-2,9	-1,8	-1,8	1,9	-2,0	1,6	1,6	-1,8	0,6	5,8	2,0	3		
Sverige	15,0	4,1	1,4	4,8	7,3	6,6	4½	-9,3	-7,7	3,6	1,3	4,0	2,2	-5,6	-6,4	8,6	8,7	10,9	7		
Sveits	1,2	5,3	-1,6	-5,9	2,2	-0,8	3	8,6	9,4	-0,1	1,0	17,8	9,3	14,4	7,7	-6,0	3,2	16,8	12½		
Vest-Tyskland	17,7	3,2	-0,5	1,0	0,3	3,3	3½	4,6	7,7	0,2	2,0	16,9	9,6	8,0	7,2	1,2	2,3	20,8	13½		
Østerrike	1,5	2,8	0,1	-0,8	1,6	2,6	1	4,9	7,6	0,3	2,1	16,8	9,5	7,9	7,7	-0,5	3,7	19,8	10¾		
Japan	6,0	-0,8	-2,2	-3,9	-2,4	2,5	-1	-0,5	18,5	11,7	5,1	22,3	5,6	-1,3	15,9	7,4	2,6	25,4	4½		
USA	11,0	6,3	-2,5	-2,0	0,1	-0,5	-1½	12,5	13,2	11,9	5,3	-14,0	-8,9	19,5	10,4	9,7	5,4	-14,4	-10¼		
Norges handels- partnere	100,0	5,6	0,9	1,8	3,0	3,0	2¼	-0,5	3,3	2,0	2,3	6,0	3,5	5,0	4,3	3,8	5,4	9,2	5¾		
Norge		6,5	4,2	2,7	7,6	10,4	8½							6,5	4,2	2,7	7,6	10,4	8½		
Relativ LPE-endr.														1,4	-0,1	-1,1	2,1	1,1	2½		

¹⁾ Tall for våre handelspartnere og for valutakurs er beregnet som veide geometriske gjennomsnitt (med valutakurvvekter) på grunnlag av indeksserier med 1980 som basisår.

²⁾ Anslag.

Kilde: OECD, IMF, Statistisk Sentralbyrå og egne anslag.

den norske kronen seg med 8,9 pst. overfor amerikanske dollar. I det samme tidsrommet har kronen svekket seg overfor tyske mark og japanske yen med hhv. 9,6 pst. og 5,6 pst. På grunn av disse store forskjellene vil ikke et veiet gjennomsnitt nødvendigvis gi et korrekt uttrykk for den endrede konkurranse-situasjon de enkelte bransjer vil stå overfor.

Regnet i nasjonal valuta viser tabellen at norsk industri i 1986 hadde en LPE-vekst som var tre ganger så stor som gjennomsnittet for våre handelspartnere og nesten dobbelt så stor som LPE-veksten for noe annet enkeltland. For 1987 anslår Beregningsutvalget LPE-veksten i norsk industri til 8¾ pst., som er om lag fire ganger sterkere enn gjennomsnittet for våre handelspartnere. For USA anslår en at LPE i nasjonal valuta vil falle i både 1986 og 1987.

3. MARKEDSANDELER

I sin omtale av utviklingen i industriens konkurranseevne i avsnittene foran har Beregningsutvalget konsentrert seg om forhold som antas i særlig grad å påvirke industriens konkurranseevne.

I ettertid kan utviklingen i norsk industris konkurranseevne avleses f.eks. i markedsandelene for industriproduktene hjemme og ute, i industriens andel av bruttonasjonalproduktet og av total sysselsetting og av landets beholdning av realkapital. Utviklingen i disse størrelsene kan dels gi informasjon om evnen til å avsette produkter i konkurranse med andre lands næringsliv, dels om evnen til å konkurrere med andre norske næringer om arbeidskraft og kapital.

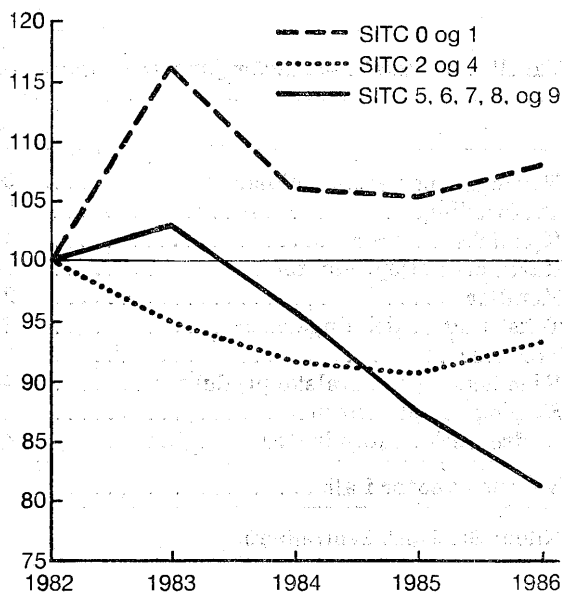
Figur 4.1 viser utviklingen i markedsandeler på eksportmarkedene for bearbeidede varer, råvarer og matvarer regnet i verdi. Markedsandelene er definert som verdien av Norges eksport til våre handelspartnere dividert med et veid gjennomsnitt av importverdien hos våre handelspartnere.

For gruppen matvarer økte norske eksportører sine markedsandeler på eksportmarkedet med 8 pst. fra 1982 til 1986. Særlig skjedde det en betydelig vekst fra 1982 til 1983. Økningen kan i stor grad forklares med at eksportverdien av ferskfisk, herunder oppdrettsfisk, og fiskemel økte betydelig.

For gruppen råvarer har norske eksportører hvert år, med unntak av 1986, tapt markedsandeler. Fra 1982 til 1985 er markedsandelen for disse varene redusert med snaut 7 pst.

For gruppen bearbeidede varer viser figuren at norske produsenter økte sine markedsan-

Figur 4.1. Markedsandeler for norsk eksport av varer. Verdiandeler. Indekstall, 1982 = 100

SITC 0 og 1: Matvarer, levende dyr, drikkevarer og tobakk.

SITC 2 og 4: Råvarer (ikke spiselige og unntatt brenselstoffer), dyre- og plantefett, -olje og -voks.

SITC 5 — 9: Kjemiske produkter, bearbeidede varer, maskiner, transportmidler, forskjellige ferdigvarer og varer og tjenester ikke gruppert andre steder.

Kilde: OECD (Economic Outlook 41), Statistisk Sentralbyrå og Finansdepartementet.

delers med 3 pst. fra 1982 til 1983. Fra 1983 har imidlertid produsenter av disse varene tapt markedsandeler hvert år, og i 1986 var deres markedsandel 19 pst. lavere enn i 1982.

Også på hjemmemarkedet har norske produsenter tapt markedsandeler – regnet i verdi – de siste årene. For de varegruppene en har tall for – hovedsakelig bearbeidede varer – har det i gjennomsnitt vært et markedstap på 3,3 pst. fra 1982 til 1986, jfr. tabell 4 c. Den sterke ekspansjonen i innenlandsk etterspørsel sammen med svekkelsen av den kostnadmessige konkurranseevnen de siste årene er trolig viktige årsaker til markedsandelstapene på hjemmemarkedet. En bør også være klar over at importandelene over tid vil være økende på grunn av den økende økonomiske integrasjonen internasjonalt. Tallene for endringer i markedsandeler på eksportmarkedene og på hjemmemarkedene er ikke direkte sammenlignbare, idet en har måttet bruke noe ulike varegruppering. Tapene av markedsandeler ser imidlertid ikke ut til å ha vært så markert på hjemmemarkedet som på eksportmarkedet. For

Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1988

varegruppene kjemiske råvarer, raffinerte oljeprodukter, metaller og skip og oljeplattformer har norske produsenter økt sine mar-

kedsandeler innenlands siden 1982. Dette må sees i sammenheng bl.a. med betydelige kapasitetsutvidelser.

Tabell 4 c. *Markedsandeler for importkonkurrerende varer. Verdiandeler*

	1982	1983	1984	1985	1986
Nærings- og nytelsesmidler	92,0	91,7	91,3	90,5	90,0
Treforedling	70,2	69,4	68,4	67,3	66,2
Kjemiske råvarer	44,2	44,7	45,2	45,5	47,8
Raffinerte oljeprodukter	56,1	62,8	66,8	65,7	62,4
Metaller	25,0	31,5	25,8	26,9	29,7
Tekstil og bekledningsvarer	29,8	27,8	26,5	22,7	20,4
Trevarer	78,9	77,9	76,4	74,5	71,3
Kjemiske og mineralske produkter	44,5	44,0	41,5	39,4	39,5
Skip og oljeplattformer	53,9	52,3	59,3	75,1	73,8
Andre verkstedprodukter	49,3	45,8	45,3	45,3	43,3
Varene ovenfor i alt	57,5	57,1	56,7	57,2	55,6

Kilde: Statistisk Sentralbyrå.

KAPITTEL 5

Konjunktursituasjonen

1. VERDENSØKONOMIEN

Verdensøkonomien er inne i en kritisk fase. Gjennom flere år har ubalansene i betalingsstrømmene mellom de store industrilandene økt, arbeidsledigheten i Vest-Europa er fortsatt rekordhøy og utviklingslandenes gjeldsbetjeningsproblemer er betydelige. Til tross for disse store ubalansene har de toneangivende industrilandene bare i liten grad blitt enige om en samordning av den økonomiske politikken for derigjennom å redusere disse spenningene i verdensøkonomien.

I de siste ukene av oktober 1987 falt aksjekursene på de store børsene dramatisk. Uroen på aksjebørsene smittet over i valutamarkedet, og fra utgangen av oktober 1987 til midten av desember 1987 svekket amerikanske dollar seg med om lag 10 pst. overfor både tyske mark og japanske yen. Denne uroen kan tolkes som mangelfull tillit i markedene til den økonomiske politikken som føres i de store industrilandene og det internasjonale økonomisk-politiske samarbeidet hittil. Dels kan kursfallet også skyldes at aksjekursene var blitt overvurdert etter den sterke oppgangen som har vært på de internasjonale børsene de siste årene.

Virkningen av den økonomiske utviklingen av fallet i aksjekursene kan vise seg på flere måter:

- Det private forbruket, og spesielt etterspørselen etter varige forbruks-goder kan bli redusert ved at husholdningene får sin formue redusert som følge av fallet i aksjekursene.
- Bedriftenes forventninger om framtidige avsetningsmuligheter svekkes, noe som kan føre til at de reduserer sine investeringer.
- Bedriftenes kostnader ved å finansiere sine investeringer over aksjemarkedet øker, mens mulighetene til en slik finansiering reduseres, som følge av aksjekursfallet. Det kan også føre til reduserte investeringer.

I hvor stor grad disse mekanismene vil gjøre seg gjeldende er usikkert. Virkningen av aksjekursfallet på det private konsumet via formu-

eseffekten er trolig størst i USA. Dette fordi amerikanske husholdninger eier en større andel av den totale aksjebeholdningen enn husholdninger i andre land. Samtidig eier en stor andel av husholdningene i USA aksjer. Også i Storbritannia må en regne med at aksjekursfallet i noen grad vil virke dempende på det private konsumet.

Den sterke forbruksveksten i USA de siste årene har dels sammenheng med at husholdningenes sparerate er redusert. Reduksjonen i spareraten kan trolig i noen grad forklares ved at husholdningenes formue har økt, bl.a. som følge av verdistigningen på aksjer.

Hvis det er slik at aksjekursfallet påvirker bedriftenes forventninger om framtidige avsetningsmuligheter, kan virkningen av denne usikkerheten på veksten i verdensøkonomien være betydelig sterkere enn virkningen som kommer via redusert formue i husholdningene.

Hvor lang tid det tar før fallet i aksjekursene vil føre til realøkonomiske virkninger, er usikkert. På kort sikt vil trolig virkningen på det private konsumet være sterkere. Virkningene av endringer i bedriftenes forventninger om framtidige avsetningsmuligheter vil trolig virke sterkere på litt lengre sikt.

For 1987 regner en med en vekst i *bruttonasjonalproduktet* på $2\frac{1}{4}$ pst. hos våre handelspartnere og på $2\frac{3}{4}$ pst. i OECD-området. Vekstanslagene for 1987 er noe oppjustert i forhold til tidligere antatt, noe som skyldes at flere europeiske land ser ut til å ha en sterkere økonomisk vekst enn tidligere antatt. For 1988 anslås veksten til $1\frac{1}{2}$ pst. hos våre handelspartnere og $2\frac{1}{4}$ pst. i OECD-området som er noe lavere enn anslag gitt før aksjekursfallet.

I Vest-Europa utgjør antallet *arbeidsledige* nå 19 millioner personer eller i underkant av 11 pst. av arbeidsstyrken. Det er om lag en fordobling av antallet arbeidsledige siden 1979. I den siste utgaven av OECD's årsrapport «Employment Outlook» finnes det beregninger som bl.a. viser at det kreves en sysselsettingsvekst på 1,7 pst. pr. år for at ledighetsraten i Vest-Europa i 1990 skal komme ned i 6 pst., altså om lag ned på nivået i 1979. Til sammen-

likning var sysselsettingsveksten i Vest-Europa på 0,2 pst. pr. år i perioden 1973-79, og svakt negativ i perioden 1979-86. Hvis den økonomiske veksten blir lav framover, vil ledigheten kunne øke betydelig.

Prisstigningen internasjonalt har vært noe sterkere i 1987 enn i 1986, men er fremdeles lav. I de ti første månedene av 1987 steg konsumprisene i OECD-området med 3,8 pst. og med 3,0 pst. hos våre handelspartnere. Konsumprisstigningen i det samme tidsrom i 1986 var hhv. 1,8 pst. og 1,5 pst. En anslår den gjennomsnittlige konsumprisveksten fra 1986 til 1987 til 3½ pst. for OECD-området og til 2¾ pst. hos våre handelspartnere. En anslår konsumprisveksten fra 1987 til 1988 til 3¾ pst. i OECD-området og til 3¼ pst. hos våre viktigste handelspartnere.

Den anslåtte lavere økonomiske veksten i 1988 vil imidlertid føre til en økning i den allerede høye arbeidsledigheten i industri-landene. Dette kan føre til et press nedover på lønningene og til en lavere prisstigning mot slutten av 1988.

Den videre utviklingen i verdensøkonomien er usikker, særlig på grunn av de store ubalansene i de internasjonale handelsstrømmene. Det store underskuddet i utenriksøkonomien i USA og overskuddene i Vest-Tyskland, Japan, og i de nyindustrialiserte landene i Sørøst-Asia kan vanskelig vedvare over flere år på dagens nivå. Hvis det ikke skjer en omlegging i den økonomiske politikken med sikte på å redusere ubalansene kan en få en markedsbestemt tilpasning, dvs. et betydelig videre fall i kursen på amerikanske dollar. Det kan føre til renteøkninger i USA for å hindre tiltakende prisstigning. I Japan og Vest-Europa vil det forsterke allerede betydelige omstillingsproblemer som følge av de siste årenes valutakurssvingninger.

Utviklingslandenes gjeld er fortsatt økende. Ved utgangen av 1986 var gjelden kommet opp til 1100 mrd. dollar. En lavere vekst i industri-landene vil forverre disse landenes allerede store gjeldsproblemer, særlig hvis en lavere økonomisk vekst gir fall i prisene på råvarer og andre produkter som utviklingslandene eksporterer mye av.

I USA anslås bruttonasjonalproduktet å vokse med 2,7 pst. fra 1986 til 1987. Svekkelsen av amerikanske dollar har i betydelig grad forbedret amerikanske bedrifters konkurransevne, og utenrikshandelen vil bidra positivt til den økonomiske veksten både i 1987 og 1988. Som nevnt ovenfor ventes formueseffekten av fallet i aksjekursene i første omgang hovedsakelig å gjøre seg gjeldende i USA, og da i særlig grad gjennom redusert

etterspørsel etter varige forbruksvarer. En regner allikevel med at det private konsumet vil gi positive vekstimpulser i 1988. Alt i alt anslår en BNP-veksten til 2½ pst. fra 1987 til 1988. Det er imidlertid stor usikkerhet knyttet til den videre økonomiske utviklingen, og BNP-veksten kan bli betydelig lavere enn dette til neste år.

Fra 1985 til 1986 steg importprisene, ekskl. olje, klart svakere enn svekkelsen av amerikanske dollar skulle tilsi. Utenlandske produsenter som solgte varer på det amerikanske markedet hevet således ikke sine salgspriser i takt med fallet i dollarkursen, men reduserte i stedet sine fortjenestemarginer for å opprettholde markedsandelene. Mot slutten av fjoråret begynte imidlertid prisene på endel importvarer foruten olje å stige. I årets ti første måneder har konsumprisene steget med 4,3 pst., og en anslår konsumprisstigningen til 3¾ pst. fra 1986 til 1987 og til 4 pst. fra 1987 til 1988.

I budsjettåret 1987 ble det føderale budsjettunderskuddet 148 mrd. dollar, noe som er en reduksjon på hele 73 mrd. dollar fra foregående budsjettår. En betydelig del av reduksjonen kan imidlertid tilskrives engangseffekter av den gjennomførte skattereformen. I slutten av november ble det inngått en prinsippavtale mellom Kongressen og Reagan-administrasjonen. Avtalen tar sikte på at budsjettunderskuddet i budsjettårene 1988 og 1989 skal begrenses med hhv. 30 og 43 mrd. dollar. Avtalen gir imidlertid bare generelle retningslinjer for hvorledes budsjettunderskuddet skal reduseres, og det gjenstår derfor videre forhandlinger før avtalen kan få lovs form. Selv om reduksjonen gjennomføres, vil budsjettunderskuddet ventelig ikke bli redusert fra 1987 til 1988. I tillegg kommet at om lag 8 mrd. dollar av de foreslåtte reduksjonene for 1988 er foreslått skaffet til veie gjennom salg av offentlige eiendeler, noe som vil ha liten virkning på etterspørselen.

I Japan anslår en at BNP skal vokse med 3½ pst. fra 1986 til 1987, som er en betydelig sterkere vekst enn foregående år. I de første årene av den nåværende oppgangen gav utenrikshandelen betydelige vekstimpulser. Styrkingen av japanske yen har imidlertid ført til at japanske bedrifter har fått svekket sin kostnadsmessige konkurransevne, og fra og med 1986 har utenrikshandelen bidratt til å redusere BNP-veksten. Regjeringen har i år kommet med betydelige tilleggsbevilgninger som vil stimulere både investeringer og konsum, og en anslår en BNP-vekst på 3½ pst. fra 1987 til 1988.

I gjennomsnitt steg konsumprisene med 0,8

Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1988

pst. fra 1985 til 1986, mens konsumprisene falt med 0,9 pst. gjennom 1986. Lavere importpriser som følge av styrkingen av japanske yen samt oljeprisfallet, var hovedårsakene til at konsumsprisene sank gjennom 1986. Fra desember i fjor til oktober i år har konsumprisene steget med 1,7 pst., men som følge av fallet i prisnivået gjennom fjoråret og de første månedene dette året, ventes konsumprisene i gjennomsnitt å være om lag uendret fra 1986 til 1987. Fra 1987 til 1988 anslås konsumprisene å stige med 1½ pst.

I *Vest-Tyskland* skjedde det i løpet av 1986 en svekkelse av den økonomiske veksten. I 1985 vokste bruttonasjonalproduktet med 2,0 pst. og utenriksøkonomien gav dette året et positivt vekstbidrag på om lag 1 pst. For 1987 venter en at utenriksøkonomien skal gi et negativt vekstbidrag på om lag 1 pst. Samtidig viser andre etterspørselskomponenter svak vekst, og bruttonasjonalproduktet ventes bare å vokse med 1½ pst. i 1987. Det er heller ikke utsikter til en sterkere økonomisk vekst i de neste årene. Produksjonsveksten vil ventelig være for lav til å hindre at arbeidsledighetsraten øker, og en anslår at 8¼ pst. av arbeidsstyrken vil være uten arbeid i 1988.

I *Sverige* er arbeidsledigheten blitt redusert og balansen på de offentlige budsjettene er betydelig forbedret i løpet av den nåværende oppgangen. Oppgangen har de siste årene vært drevet av innenlandsk etterspørsel, og da særlig privatkonsumet. Den sterke veksten i det private konsumet har også bidratt til en sterk importvekst og en svekkelse av utenriksbalansen. For 1988 anslås underskuddet på driftsregnskapet å utgjøre om lag 1½ pst. av BNP, mot et overskudd på 0,7 pst. av BNP i 1986. Fra 1986 til 1987 anslås det private konsumet å øke med 4 pst., noe som skyldes at husholdningenes sparerate ventes å bli ytterligere redusert, og komme ned i om lag $\div 2\frac{1}{2}$ prosentpoeng. I tillegg ventes husholdningenes disponible realinntekt å vokse med om lag 2 pst. Den negative spareraten til husholdningene kan ha sammenheng med de liberaliseringene som er foretatt på kredittmarkedet i de senere år. En anslår at bruttonasjonalproduktet skal vokse med 2¼ pst. fra 1986 til 1987. I 1988 venter en at det private konsumet skal vokse betydelig mindre enn i inneværende år og en anslår BNP-veksten til 1½ pst. fra 1987 til 1988. Prisstigningen, som de siste månedene har vært betydelig sterkere enn i konkurrentlandene, må trolig ses i sammenheng med at prisstoppen, som ble innført i januar i år, gradvis er blitt opphevet utover året. Fra 1986 til 1987 anslås konsumprisstigningen

til 4½ pst. Samme stigningstakt anslås også fra 1987 til 1988.

I *Danmark* kom underskuddet på driftsregnskapet overfor utlandet opp i 34,6 mrd. kroner eller 5,2 pst. av BNP i 1986. I 1983 utgjorde underskuddet 2,5 pst. av BNP. Denne økningen i underskuddet skyldes for en stor del den sterke veksten i innenlandsk etterspørsel, spesielt privat konsum, i denne perioden. I tillegg er dansk industris kostnadsmessige konkurranseevne, målt ved relativ LPE, forverret med vel 13 pst. fra 1983 til 1986.

Siden høsten 1985 er det ved flere anledninger, med bakgrunn i det store underskuddet i utenriksøkonomien, gjennomført finanspolitiske innstramningstiltak. Det har ført til at underskuddet i utenriksøkonomien reduseres til om lag 20 mrd. kroner eller knapt 3 pst. av BNP i 1987. Det er imidlertid ikke utsikter til en fortsatt betydelig reduksjon i underskuddet i 1988. Et viktig punkt i dansk økonomisk politikk er derfor å få til en styrkelse av konkurranseevnen, og nylig ble det vedtatt en rekke tiltak for å styrke danske bedrifters konkurranseevne, hvorav den viktigste var en omlegging av beregningsreglene for arbeidsgiveravgiften, noe som innebærer at danske eksportbedrifter vil få fradrag for denne avgiften. Den totale virkningen på relativ LPE av de vedtatte tiltakene er anslått til om lag 8-9 pst.

I inntektsoppgjøret i vår ble det bl.a. avtalt å redusere arbeidstiden i løpet av de neste fire årene fra 39 timer pr. uke til 37 timer pr. uke, med full lønnskompensasjon. I privat sektor vil arbeidstiden bli redusert med ½ time pr. uke, mens reduksjonen i offentlig sektor vil bli gjennomført med en time i 1988 og en time i 1990. Disse reduksjonene kommer i tillegg til at arbeidstiden, i henhold til lønnsavtalen fra 1985, ble redusert med en time pr. uke fra årsskiftet 1986-87.

Innstramningstiltakene og den svekkede kostnadsmessige konkurranseevnen for dansk næringsliv er viktige årsaker til at en nå venter en nedgang i BNP på ¾ pst. i både 1987 og 1988.

I gjennomsnitt steg konsumprisene med 3,6 pst. fra 1985 til 1986, mot 4,7 pst. året før. Imidlertid viste konsumprisene en sterkere stigning gjennom 1986 enn gjennom 1985, hhv. 4,3 pst. og 3,6 pst. Det skyldes i stor grad økningen i energiavgiftene i mars 1986, som bidro med om lag 2,3 prosentpoeng til konsumprisstigningen gjennom 1986. Det ventes en gjennomsnittlig konsumprisvekst på 4 pst. fra 1986 til 1987 og på 3½ pst. fra 1987 til 1988.

Tabell 5 a. BNP i OECD-området. Prosentvis endring

	Eksport- vekter 1986	Årlig gj.snitt 1971-82	Fra foregående år					
			1983	1984	1985	1986	1987 ¹⁾	1988 ¹⁾
BNP								
Belgia	2,6	2,8	- 0,3	1,6	1,5	2,3	1¼	1¼
Canada	1,0	3,9	3,1	5,5	4,3	3,3	3¾	2¾
Danmark	9,0	2,1	2,5	3,5	4,2	3,4	- ¾	- ¾
Finland	4,2	3,4	3,0	2,7	3,5	2,4	3	2½
Frankrike	5,7	3,2	0,7	1,5	1,7	2,0	1½	1½
Italia	4,4	2,6	- 0,2	2,8	2,7	2,7	2¾	2¾
Nederland	6,3	2,3	1,4	2,4	2,3	2,4	1¾	1
Storbritannia	15,3	1,5	3,4	3,0	3,6	3,3	3¾	2
Sverige	18,8	1,7	2,2	4,3	2,2	1,3	2¼	1½
Sveits	1,9	1,1	0,7	1,7	4,2	2,7	1½	1¼
Vest-Tyskland	17,6	2,2	1,8	3,0	2,0	2,5	1½	1½
Østerrike	0,9	3,2	2,1	2,0	2,8	1,7	1	1¼
Japan	2,9	4,5	3,2	5,1	4,7	2,4	3½	3½
USA	9,3	2,3	3,6	6,8	3,0	2,9	2¾	2¼
Norges handelspartnere .	100,0	2,2	2,2	3,5	2,8	2,5	2¼	1½
OECD totalt		2,6	2,7	4,9	3,1	2,8	2¾	2¼
- syv store land		2,6	2,9	5,2	3,1	2,8	2¾	2½
- andre OECD-land		2,4	1,6	3,3	3,1	2,7	2½	1¾
OECD Europa		2,2	1,6	2,6	2,5	2,7	2¼	1¾
Norge			4,6	5,7	5,4	4,4	2	1
- Fastlands-Norge		3,0	2,6	3,8	5,9	4,6	1	¼
Industriproduksjon								
Norges handelspartnere		1,2	2,5	6,0	3,0	1,5	2	2¼
OECD totalt		1,7	3,3	8,1	2,6	1,2	2½	3¼
Norge ²⁾		0,3	0,2	5,3	2,5	1,8	1¾	½

¹⁾ Anslag.²⁾ Inkl. tradisjonelt bergverk.

Kilde: OECD og Finansdepartementet.

Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1988

Tabell 5 b. Konsumprisindekser i OECD-området. Prosentvis endring

	Kurv- vekter	Årlig gj.snitt 1972-82	Fra foregående år						De siste 12 mndr. til okto- ber 1987
			1983	1984	1985	1986	1987 ¹⁾	1988 ¹⁾	
Belgia	2,4	8,0	7,7	6,3	4,9	1,3	1 $\frac{3}{4}$	2 $\frac{1}{4}$	1,7
Canada	3,6	9,6	5,9	4,3	4,0	4,2	4 $\frac{1}{2}$	4	4,3
Danmark	6,8	9,6	6,9	6,3	4,7	3,6	4	3 $\frac{1}{2}$	3,9
Finland	3,0	10,0	8,3	7,1	5,9	3,6	3 $\frac{3}{4}$	3 $\frac{3}{4}$	3,7
Frankrike	9,2	11,0	9,6	7,4	5,8	2,7	3 $\frac{1}{2}$	2 $\frac{3}{4}$	3,2
Italia	3,3	16,7	14,6	10,8	9,2	5,9	4 $\frac{1}{2}$	4 $\frac{3}{4}$	5,3
Nederland	4,6	7,0	2,8	3,3	2,3	0,2	- $\frac{1}{2}$	$\frac{1}{4}$	0,1
Storbritannia ..	14,7	14,0	4,6	5,0	6,1	3,4	4	4 $\frac{1}{2}$	4,2
Sverige	15,0	10,2	8,9	8,0	7,4	4,3	4 $\frac{1}{2}$	4 $\frac{1}{2}$	5,1
Sveits	1,2	4,9	3,0	3,0	3,4	0,7	1 $\frac{1}{4}$	2	1,9
Vest-Tyskland ..	17,7	5,2	3,3	2,4	2,2	-0,2	$\frac{1}{4}$	1 $\frac{3}{4}$	0,9
Østerrike	1,5	6,4	3,3	5,6	3,2	1,7	1 $\frac{3}{4}$	2	1,8
Japan	6,0	8,6	1,9	2,2	2,1	0,8	0	1 $\frac{1}{2}$	0,4
USA	11,0	8,7	3,2	4,3	3,5	2,0	3 $\frac{3}{4}$	4	4,0
Norges handelspartnere	100,0	9,5	5,8	5,2	4,7	2,4	2 $\frac{3}{4}$	3 $\frac{1}{4}$	3,2
OECD totalt ...		9,9	5,1	5,2	4,5	2,5	3 $\frac{1}{2}$	3 $\frac{3}{4}$	3,9
- syv store land		9,4	4,4	4,4	3,8	2,0	3	3 $\frac{1}{4}$	3,5
Norge		9,5	8,4	6,2	5,7	7,3	8 $\frac{3}{4}$	5 $\frac{1}{2}$	7,4
Forskjell i pris- stigning ²⁾		0,0	2,6	1,0	1,0	4,9	6	2 $\frac{1}{4}$	4,2

¹⁾ Anslag. For prognoseår er angitt prisstigning i privat forbruk etter nasjonalregnskapsdefinisjoner, med unntak av de nordiske land der anslagene gjelder offisielle konsumprisindekser.

²⁾ Prisstigning i Norge i forhold til våre handelspartnere.

Kilde: OECD og Finansdepartementet.

2. NORSK ØKONOMI

Norsk økonomi passerte en konjunkturtopp tidlig på sommeren 1986, og samlet produksjon og etterspørsel har etter det vist stadig klarere tegn på konjunktursvikt. Mens samlet produksjon økte med nær 5 prosent fra 1984 til 1985 og 4 $\frac{1}{2}$ prosent fra 1985 til 1986, var økningen de tre første kvartalene av 1987 på under 1 prosent, regnet fra samme periode året før. For året som helhet ble det i Salderingsproposisjonen fra desember i fjor lagt til grunn en produksjonsvekst for fastlands-Norge (dvs. utenom oljevirkksomhet og sjøfart) på 1 prosent fra 1986 til 1987.

Den svakere produksjonsutviklingen har gått sammen med en nedgang i samlet innenlandsk anvendelse av varer og tjenester og et kraftig fall i importen, mens eksporten ligger an til å vise en betydelig vekst fra 1986 til 1987. Den sterke veksten i samlet anvendelse av varer og tjenester fra årene 1984-1986 stanset imidlertid opp i 1987.

Den svake produksjonsutviklingen i 1987 har ennå ikke slått ut i arbeidsmarkedet i særlig grad. Dette skyldes dels at utviklingen

på arbeidsmarkedet til vanlig er noe forsinket i forhold til utviklingen i samlet produksjon og dels virkningene av arbeidstidsforkortelsen fra 1. januar 1987. Arbeidsledighetsraten for 1987, basert på tallet på arbeidssøkere iflg. Statistisk Sentralbyrås arbeidskraftundersøkelser, var trolig på samme nivå som i 1986, knapt 2 prosent.

Det fortsatt stramme arbeidsmarkedet bidro til at lønnsveksten ble sterk også i 1987. Dessuten bidro ettervirkninger av devalueringen og særlig arbeidstidsforkortelsen til en høyere lønnsvekst. En nærmere omtale av lønnsutviklingen er gitt i kapittel 1. Også prisveksten ble sterk i 1987, men den underliggende veksttakten falt betydelig gjennom året. En nærmere omtale av prisutviklingen er gitt i kapittel 2.

De gunstige virkningene av veksten i eksporten og nedgangen i importen i 1987 på driftsbalansen overfor utlandet ble i noen grad motvirket av et svakere bytteforhold for norske varer (lavere prisvekst for eksporten enn for importen) og et økt underskudd på rente- og stønadsbalansen. I Salderingsproposisjonen

Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1988

ble underskuddet på driftsbalansen for 1987 anslått til vel 27 milliarder kroner, mot et underskudd på nær 33 milliarder kroner for 1986. For 1988 er det ventet en ny svekkelse av driftsbalansen, til om lag 34½ milliarder kroner. Disse tallene er imidlertid i betydelig grad påvirket av antatte endringer i omfanget av utflugging av skip som følge av opprettelsen av det nye norske internasjonale skipsregisteret i 1987; regnet uten nettoeksport av brukte skip og import av nye skip innebærer driftsbalanseanslagene en nedgang i underskuddet fra vel 41 milliarder kroner i 1986 til 31 milliarder i 1987 og vel 25 milliarder i 1988.

En oversikt over utviklingen i noen real-

økonomiske hovedstørrelser fram til 3. kvartal 1987 og anslag for 1987 og 1988 slik de ble gitt i Salderingsproposisjonen for 1988 er gjengitt i tabell 5 c. Etter at disse anslagene ble lagt fram er det vedtatt at norsk olje-produksjon også i første halvår 1988 skal begrenses med 7½ prosent i forhold til produksjonsplaner basert på full kapasitetsutnyttelse. En slik nedjustering vil medføre at både produksjons- og eksport- og driftsbalanseanslagene fra Salderingsproposisjonen må nedjusteres betydelig. For driftsbalansen vil en nedjustering for hele 1988 tilsi mellom 3 og 4 milliarder kroner i økt underskudd.

Tabell 5 c. *Utviklingen i noen realøkonomiske hovedstørrelser. Prosentvis volumendring fra samme periode året før der ikke annet framgår*

	Regnskap ¹⁾				Anslag ²⁾	
	1984	1985	1986	87. 1.—3.	1987	1988
Privat konsum ³⁾	2,7	10,4	6,1	-2,4	-2,0	-1,7
Offentlig konsum ³⁾	2,4	3,4	3,1	3,4	2,8	-0,1
Bruttoinvesteringer i fast kapital	10,9	-21,0	27,0	-9,8	-0,4	4,1
- fastlands-Norge ⁴⁾	20,8	4,6	7,2	-2,3	1,2	-3,1
Innenlands anvendelse i alt (inkl.						
lagerendring)	6,1	3,1	9,0	-3,4	-1,0	1,0
- etterspørsel fra fastlands-Norge ⁵⁾	3,6	7,2	7,4	-1,2	-0,3	-1,7
Eksport	8,2	10,7	0,6	5,2	3,7	0,9
- råolje og naturgass	14,4	5,4	6,6	16,4	10,7	6,9
- tradisjonelle eksportvarer ⁶⁾	4,2	5,1	0,6	5,8	7,0	3,5
Samlet tilgang/anvendelse av varer og						
tjenester	6,8	5,7	5,9	-1,1	0,3	1,0
Import	9,5	6,5	9,6	-6,1	-4,1	0,9
- tradisjonelle importvarer ⁶⁾	13,8	11,7	14,8	-7,7	-6,5	-1,0
Bruttonasjonalprodukt (BNP)	5,7	5,4	4,4	0,9	2,0	1,0
- fastlands-Norge ⁴⁾	3,8	5,9	4,6	0,3	1,0	0,2
Arbeidsledighetsprosent (nivå)	3,1	2,6	2,0	2,0	..	..
Konsumprisindeksen	6,2	5,7	7,2	9,2	8,7	..
Driftsbalansen (nivå) mrd. kroner	23,9	26,8	-32,8	-18,2	-27,2	-34,6

¹⁾ 1984—1986 i 1980-priser, 1.—3. kvartal 1987 i 1986-priser.

²⁾ Anslag iflg. Salderingsproposisjonen St.meld. nr. 1. Tillegg nr. 15 (1987-88)) i 1986-priser.

³⁾ Endringer i regnskapsføringen fra 1987 til 1988 bidrar til å øke privat konsum og redusere offentlig konsum i 1988.

⁴⁾ Utenom oljevirkosomhet og sjøfart.

⁵⁾ Utenom investeringer i oljevirkosomhet og sjøfart og utenom lagerendringer.

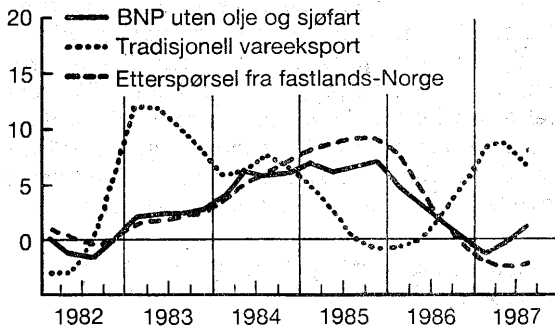
⁶⁾ Alle varer unntatt skip, oljeplattformer, råolje og naturgass.

Kilde: Statistisk Sentralbyrå og Finansdepartementet.

Innenlandsk etterspørsel trekker produksjonsveksten ned

Konjunkturukslaget sommeren 1986 må sees på bakgrunn av at den særs sterke veksten i privat konsum og investeringer gjennom de to foregående årene stanset opp. Som det framgår av figur 5.1 avtok veksttakten for innenlandsk etterspørsel fra fastlands-Norge raskt gjennom siste halvdel av 1986 og gjennom det siste året har veksten vært negativ. I tillegg har etterspørselen fra investeringene i oljevirksomheten og økningen i varelagrene avtatt, slik at samlet innenlandsk anvendelse av varer og tjenester har gått klart ned.

Figur 5.1. Underliggende tendens. (Prosentvis volumvekst fra foregående kvartal i glattet, sesongjustert serie, omregnet til årlig rate)

Nedgangen i innenlandsk anvendelse av varer og tjenester er dels konjunkturrelt bestemt og dels en følge av innstramminger gjennom den økonomiske politikken. For privat konsum må nedgangen sees i sammenheng med at det kraftige oppsvinget i 1985 og 1986 i stor grad ble finansiert ved låneopptak, slik at husholdningenes sparerate – dvs. sparingen som andel av disponibel inntekt – falt fra et normalnivå på vel 4 prosent i 1984 til – 6 prosent i 1986. Husholdningene må derfor skjære ned på forbruket for igjen å bringe sine budsjetter i rimelig balanse. Størrelsen på de nedskjæringene som er nødvendig for å få dette til forsterkes av at inntektsveksten samtidig blir svakere, dels som følge av at det forutgående kredittfinansierte konsumoppsvinget har bidratt til et stigende rentenivå og en tilstramning av skattepolitikken og dels som følge av at konsumnedgangen i seg selv vil virke negativt tilbake på inntektsveksten. Det er således grunn til å tro at spareraten for husholdningene fortsatt var negativ i 1987 – anslagsvis mellom -2 og -3 prosent – trass i at konsu-

met trolig gikk ned med om lag 2 prosent regnet fra året før. Dette tilsier i så fall fortsatt nedgang i det private konsumet for 1988.

Også nedgangen i de private investeringene må sees på bakgrunn av et høyt nivå i de foregående årene, både i oljevirksomheten og for fastlands-Norge. Mange av de prosjektene som ble satt i gang i konjunkturoppgangens første fase er nå fullført og utsiktene til svakere konjunkturutvikling og reduserte fortjenester gjør at nye prosjekter ikke settes i gang. Det høye rentenivået og sterk kostnadsvekst i bygge- og anleggsvirksomhet trekker i samme retning. Det kraftige fallet i aksjekursene på børsnoterte selskaper i oktober i fjor vil samtidig gjøre det dyrere for bedriftene å finansiere sine investeringer via aksjemarkedet. Dessuten kan det ha økt usikkerheten om framtidig økonomisk utvikling og redusert forventningene til framtidig etterspørselsvekst ytterligere.

Eksportoppsving, men trolig forbigående

Samtidig med fallet i innenlandsk anvendelse av varer og tjenester, var det fra sommeren 1986 et markert oppsving i samlet eksport av varer og tjenester. Trass i de begrensningene på oljeproduksjonen som ble gjennomført for 1987 var veksten særlig sterk for eksporten av råolje og naturgass. Men også for tradisjonelle eksportvarer var veksten sterk fra 1986 til 1987, hele 7 prosent ifølge Salderingsproposisjonens anslag.

Vekstutsiktene for 1988 er langt svakere enn for 1987. For total eksport er det i Salderingsproposisjonen lagt til grunn en vekst på bare 1 prosent fra 1987 til 1988. Den lavere veksttakten skyldes først og fremst nedgang i eksporten av brukte skip som følge av opprettelsen av NIS. For tradisjonelle eksportvarer antas veksten å bli halvert, men den vil fortsatt bli noe høyere enn den generelle markedsveksten hos våre handelspartnere. Anslaget bygger også på en fortsatt sterk vekst i oljeeksporten. For råolje og naturgass tilsammen ble det i Salderingsproposisjonen lagt til grunn en vekst på 7 prosent. Med den produksjonsbegrensningen på $7\frac{1}{2}$ prosent som senere er vedtatt for råolje, vil eksportveksten for råolje og naturgass bli klart svakere.

Oppsvinget for den tradisjonelle vareeksporten skyldes trolig en kombinasjon av bedret konkurranseevne på enkelte delmarkeder for deler av norsk industri som følge av devalueringen i mai 1986 og økt markedsvekst ute. De positive bidragene fra begge disse faktorene er klart forbigående, og en kan ikke se bort fra at de vil gi negative vekstbidrag

Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1988

gjennom 1988. Veksten i tradisjonell vareeksport vil derfor høyst sannsynlig stanse opp. I Salderingsproposisjonen er det lagt til grunn en vekst i tradisjonell vareeksport på 3½ prosent fra 1987 til 1988, noe som antakelig tilsvarende overhenget fra 1987. Muligheten for en svakere eksportvekst enn anslått for 1988 er imidlertid tilstede. Dette innebærer at en ikke kan se bort fra en viss nedgang i den tradisjonelle vareeksporten gjennom deler av 1988.

Mulighetene for negative vekstbidrag i 1988 fra devalueringen i 1986 henger sammen med at en slik devaluering har både positive og negative effekter på eksporten og at disse effektene ikke kommer samtidig i tid. Devalueringen vil i første omgang styrke norske produsenters konkurranseevne overfor utenlandske konkurrenter, ved at den enten gir mulighet til å ta lavere priser enn før, regnet i utenlandsk valuta, eller mulighet for å øke fortjenesten til å styrke konkurranseevnen på annen måte. Denne direkte effekten på eksporten har sannsynligvis vært dominerende så langt. Devalueringen fører imidlertid også indirekte til en gradvis høyere kostnadsvekst for bedriftene, fordi både pris- og lønnsveksten innenlands tar seg opp. Hvor raskt og i hvilken grad devalueringen slår ut i økt kostnadsvekst for bedriftene vil blant annet avhenge av hvor stramt arbeidsmarkedet er. Kostnadsveksten kan etter hvert enten spise opp lønnsomhetsforbedringen eller tvinge bedriftene til igjen å øke eksportprisene. En kan ikke se bort fra at det fortsatt gjenstår indirekte kostnads- og prisvirkninger av devalueringen for norsk eksport. Dette vil bidra til å svekke bedriftenes konkurranseevne og dermed bidra negativt til eksportutviklingen.

Også de positive bidragene fra den økte markedsveksten på enkelte delmarkeder gjennom 1986 og 1987 kan snu seg til negative bidrag i 1988. Den økte markedsveksten må sees på bakgrunn av at den internasjonale veksttaket synes å ha tiltatt gjennom de tre første kvartalene av 1987. Den økte veksten gikk sammen med en sterk prisoppgang på en del konjunkturfølsomme industrielle råvarer – bl.a. aluminium – som utgjør en stor del av tradisjonell norsk vareeksport, noe som kan ha hatt sammenheng med at kjøpere av slike varer ønsket å øke sine innsatsvarelagre som følge av forventninger om økt produksjonsvekst.

Den økte veksten internasjonalt – som kan ha vært en virkning av lavere inflasjonstakt og bedre bytteforhold for oljeimporterende land som følge av fallet i oljeprisene i 1986 –

kom til tross for at store ubalanser i den internasjonale handelen med varer og tjenester skulle tilsi en klar mulighet for svekket veksttakt i årene framover. Det internasjonale fallet i aksjekursene i fjor høst kan være et uttrykk for at disse forventningene nå har slått gjennom i markedene. Så kraftig som aksjekursfallet var kan det i seg selv gi negative bidrag til veksten internasjonalt i tiden framover. Slike virkninger er i noen grad innarbeidet i de forutsetninger som ligger til grunn for Salderingsproposisjonens eksportanslag for 1988, men en kan ikke se bort fra at de negative virkningene kan bli sterkere. Dessuten bygger disse anslagene i stor grad på forutsetninger om at den økonomiske politikken og valutakursene for de store OECD-landene ikke endres som følge av kursfallet. Av de mulige endringer en kan tenke seg, er sannsynligheten kanskje størst for en noe sterkere tilstramning i amerikansk økonomi, mens sannsynligheten for en mer ekspansiv politikk i Vest-Tyskland synes for tiden mindre. I den grad det skjer endringer i disse forholdene, vil det derfor trolig påvirke markedsveksten for norsk eksport negativt på kort sikt. For enkelte konjunkturfølsomme norske eksportvarer kan dessuten økt lageroppbygging i 1987 hos de utenlandske kundene føre til tilsvarende lavere etterspørsel etter slike varer i 1988.

Omslaget har hittil gitt seg størst utslag i importen

Oppsvinget i eksporten har ikke kunnet forhindre at samlet anvendelse av varer og tjenester har utviklet seg svært svakt siden sommeren 1986, med overveiende negativ veksttakt gjennom den etterfølgende perioden. Samlet produksjon har imidlertid utviklet seg noe gunstigere, men også den med tildels negativ veksttakt gjennom 1987. Når produksjonsveksten på årsbasis likevel synes å ha blitt klart positiv også for 1987, slik det framgår av tabell 5 d, skyldes det først og fremst et positivt overheng fra 1986. Overhenget fra 1987 og inn i 1988 er derimot trolig negativt, dvs. det vil bidra til en lav – og mulig negativ – veksttakt på årsbasis fra 1987 til 1988.

Betydningen av overhengene fra 1986 må en ha i mente når en vurderer de beregnede bidragene på årsbasis fra ulike anvendelseskomponenter til veksten i samlet produksjon, import og sysselsetting for 1987 og 1988 slik de er anslått i tabell 5 d. Beregningene er basert på årsanslagene som lå til grunn for Salderingsproposisjonen for 1988. Tilsvarende beregninger for årene før er gitt i utvalgets tidligere rapporter. I beregningene har en nytet den makroøkonomiske modellen MODIS IV.

Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1988

Beregningene viser først og fremst virkninger som følger av definisjonssammenhenger og kryssleveranser mellom de ulike næringer. I virkeligheten vil de enkelte komponentene kunne virke inn på økonomien på en langt mer komplisert måte enn det modellen fanger opp. Dessuten vil de enkelte komponentene kunne

virke inn på hverandre. Beregningene gir derfor ikke uten videre uttrykk for årsak/virkning-sammenhenger. Formålet med beregningene er først og fremst å anslå de enkelte komponentenes relative betydning for endringene i produksjon, import og sysselsetting. Usikkerhetsmarginene er imidlertid store.

Tabell 5 d. Beregnede bidrag til endringer i produksjon, import og sysselsetting i 1987 og 1988

	Produksjon (prosentenheter)		Import (prosentenheter)		Sysselsetting ¹⁾ (1000 årsverk)	
	1987	1988	1987	1988	1987	1988
Leveransen til/fra sjøfart og olje- virksomhet ²⁾ :						
Oljeutvinning og rørtransport	1,7	0,7	-0,4	-0,8	0,9	-1,3
Sjøfart og oljeboring	-0,7	0,2	0,3	2,4	-10,4	-0,9
Etterspørsel fra fastlands-Norge:						
Private investeringer ekskl. olje og sjøfart	0,4	-0,5	-0,6	-1,2	7,9	-10,0
Privat konsum ³⁾	-0,7	-0,6	-0,9	-1,0	7,4	-8,3
Statlig kjøp av varer og tjenester ...	0,1	0,2	0,2	0,2	0,8	7,9
Kommunalt kjøp av varer og tjenester ³⁾	0,3	0,0	0,2	0,0	7,9	0,6
Eksport ekskl. olje og sjøfart ⁴⁾	0,5	0,2	1,2	0,4	13,5	5,6
Andre faktorer:						
Endringer i varelagre ⁵⁾	-0,3	0,2	-2,7	1,0	-5,3	5,3
Endringer i importandeler	0,2	0,1	-0,3	-0,3	3,1	3,1
Produktivitet m.v.	0,5	0,2	-0,4	-0,1	-16,1	-14,3
Beregnete bidrag i alt	2,0	0,8	-3,6	0,5	9,7	-12,3
Endring iflg. Salderingsproposisjonen	1,8	0,9	-4,1	0,8	8,5	-12,4

¹⁾ Regnet som årsverk med samme arbeidsinnhold som i 1986.

²⁾ Inkl. skip og plattformer under arbeid.

³⁾ Omfatter ikke virkninger av endringer i regnskapsføring fra 1987 til 1988.

⁴⁾ Inkl. eksport av nye skip og plattformer.

⁵⁾ Ekskl. skip og plattformer under arbeid.

Kilde: Utvalgets beregninger basert på Salderingsproposisjonen for 1988.

Selv om virkningen av nedgangen i samlet anvendelse av varer og tjenester gjennom 1987 ikke har slått fullt ut i veksttallene for 1987 regnet på årsbasis pga. positivt overheng fra 1986, viser tabellen hvordan nedgangen hittil har hatt vesentlig større betydning for importen enn for norsk produksjon og sysselsetting. Dette skyldes i noen grad økte markedsandeler på hjemmemarkedet for norske produsenter som følge av at devalueringen førte til en noe bedret konkurranseevne. Hovedsaken er imidlertid at det i særlig grad er etterspørselskomponenter med stort importinnhold som har falt, mens etterspørselen etter norskproduserte varer og tjenester med stort

sysselsettingsinnhold hittil har holdt seg bedre oppe. Den lavere innenlandske etterspørselen bidro i første omgang også til redusert import via reduserte importvarelagre.

Det framgår av tabellen at de negative virkningene for sysselsettingen vil bli klart sterkere i 1988, med en beregnet nedgang i tallet på utførte årsverk som resultat. Tilsvarende vil den samlede negative virkningen på importen bli langt svakere; om en også tar hensyn til muligheten for en viss import av skip til det norske internasjonale skipsregisteret NIS, vil importen trolig vise en viss vekst fra 1987 til 1988.

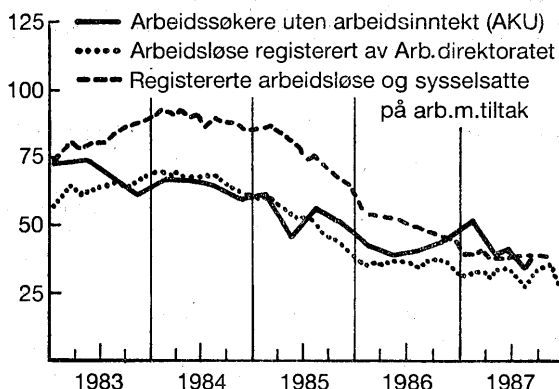
Arbeidsmarkedet — ved et vendepunkt

Arbeidsmarkedet holdt seg svært stramt i 1987, både målt ved tallet på arbeidsledige i følge Statistisk Sentralbyrås arbeidskraftundersøkelser og i følge Arbeidsdirektoratets registreringer. Utviklingen mot slutten av 1987 kan imidlertid tyde på at forholdene på arbeidsmarkedet nå er i ferd med å endre seg noe. Arbeidskraftundersøkelsene viser at den kraftige økningen i tallet på utførte timeverk i økonomien gikk ned gjennom 1987. Etter hvert vil dette trolig slå ut i en vesentlig lavere vekst i etterspørselen etter arbeidskraft regnet i personer. Virkningene på arbeidsledigheten kan imidlertid i første omgang bli svært beskjedne, idet også tilveksten i tallet på personer i arbeidsstyrken avtar. En kan imidlertid ikke se bort fra at det fortsatte gapet mellom utgifter og inntekter for husholdningssektoren vil bidra til å holde veksten i arbeidstilbudet noe mer oppe enn hva som ville ha vært tilfelle under mer normale forhold. I så fall kan også arbeidsledigheten tilta merkbart gjennom 1988.

Disponibel realinntekt for Norge

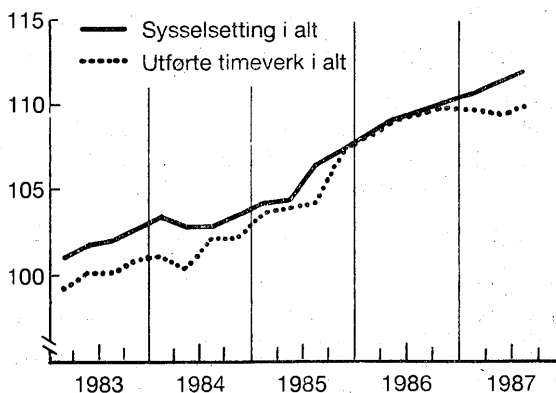
De tre første kvartalene av 1987 falt disponibel realinntekt for Norge med om lag 1½ prosent regnet fra samme periode året før. Produksjonsveksten ga et svakt, positivt bidrag, mens en svekkelse av bytteforholdet og økt underskudd på rente- og stønadsbalansen trakk realinntekten ned. Også for 1988 er det ventet nedgang i disponibel realinntekt for Norge.

Figur 5.2. **ARBEIDSLEDIGE.** *Arbeidssøkere uten arbeidsinntekt, registrerte arbeidsløse ved arbeidskontorene og sysselsatte på arbeidsmarkedstiltak. Sesongjusterte tall i tusen*

Kilde: Arbeidsdirektoratet og Statistisk Sentralbyrå.

Figur 5.3. **Syssetling og utførte timeverk i alt ifølge arbeidskraftundersøkelsen.** *1980 = 100. Sesongjustert*

Kilde: Statistisk Sentralbyrå.

Vedlegg 1**Lønnsoppgjørene i 1987**

På de fleste tariffområder ble det i 1986 inngått toårige avtaler med bestemmelser som ga adgang til forhandlinger om eventuelle lønnsreguleringer ved vanlig revisjonstidspunkt i 1987.

LO/N.A.F.-området

I N.A.F.'s Centralstyre ble det i møte 29. januar 1987 inntatt det standpunkt at det på bakgrunn av landets økonomiske situasjon ikke var rom for generelle lønnstillegg ved årets oppgjør, verken i forhandlingene med LO eller noen annen arbeidstakerorganisasjon.

Den 24. februar ble det i LO's Representantskap vedtatt å avstå fra å kreve generelle lønnstillegg i de sentrale forhandlingene våren 1987. Imidlertid åpnet vedtaket for en særskilt vurdering av offentlig ansattes lønnsutvikling senere på året. Representantskapet forutsatte at moderasjonslinjen fra LO også skulle få gjennomslag overfor andre grupper, og at dette skulle være et ansvar for arbeidsgiverne både i privat og offentlig sektor.

Den 9. mars 1987 ble LO og N.A.F. enige om en protokoll om lønnsreguleringer for annet avtaleår. I protokollen heter det bl.a.:

«Etter en samlet vurdering av den alminnelige økonomiske situasjon, utsiktene for annet avtaleår og pris- og lønnsutviklingen i første avtaleår, er *partene* enige om at det ikke er grunnlag for å foreta lønnsreguleringer for annet avtaleår i henhold til den avtalte reguleringsbestemmelse.

Partene var videre enige om at de etablerte bestemmelser og forutsetninger i overenskomstene for øvrig videreføres for annet avtaleår».

I N.A.F.'s sirkulære nr. 2/1987 til medlemsbedriftene ble det presisert at funksjonærlønningene måtte vurderes etter de samme prinsipper som det var lagt opp til for arbeidere og at det ikke måtte gis generelle tillegg for funksjonærer i N.A.F.-bedrifter.

Om lokale forhandlinger for arbeidere ble det uttalt i det samme sirkulære:

«De tariffavtaler som gir adgang til lokale forhandlinger/vurderinger hjemler ingen forpliktelse til å gi tillegg. Den alvorlige økonomiske situasjon krever at bedriftene følger opp den linje som er lagt i avtalen mellom LO og N.A.F.»

Garantiordningen i LO/N.A.F.-området med lavlønnstillegg fra 1. oktober skulle fortsatt gjelde.

I det forbundsvisе hovedoppgjøret i 1986 ble det foretatt visse endringer i garantiordningen for en del bransjer. Flere bransjer har nå garantiordninger basert på lønnsnivået for egen bransje. Dette gjelder f.eks. hotell- og restaurantvirksomhet, landtransport, mekaniske verksteder og møbelbransjen. Tidligere hadde flere av disse bransjene ordninger knyttet til industriens gjennomsnitt.

For en del bransjer, regnes lavlønnstilleggene fortsatt på grunnlag av gjennomsnittlig timelønn i industrien. Imidlertid ble det ved hovedoppgjøret i 1986 gjort noen endringer, slik at bedrifter med lavest gjennomsnittslønn skal få de høyeste tilleggene. Dette gjelder de fleste bransjer med lavlønnstillegg.

Garantitillegget fra 1. oktober 1987 ble for de fleste bransjer regnet ut på grunnlag av lønnsstatistikken for N.A.F.-bedrifter for 2. kvartal 1987.

I LO/N.A.F.-området vil lønnsutviklingen fra 1986 til 1987 bli bestemt ved overhenget til 1987, bidraget fra lønnsglidningen i 1987 og utslaget av garantitillegget fra 1.10.87. Overhenget til 1987 er beregnet til 4,8 pst.

Fra 1986 til 1987 er det stor forskjell mellom utviklingen i årslønn og utviklingen i time-lønn for arbeidere i N.A.F.-bedrifter, hovedsakelig p.g.a. arbeidstidsreformen pr. 1.1.87. Den vil direkte gi en øking i timelønn på ca. 6½ pst. fra 1986 til 1987. Dessuten har tilpasningen til den nye arbeidstidsordningen bl.a. ført til økt bruk av overtid og økt andel av skiftarbeid.

Ved hovedoppgjøret i 1986 ble det avtalt at Lavlønnsfondet skal avvikles over 6 år. Etterhvert vil arbeidstakertrekket på 37 øre (på 37,5 t/uke) kunne avvikles. I 1992 vil derfor refusjonsordningen med bakgrunn i lavlønnstillegg gitt i 1980 og 1981 kunne avvikles. Lavlønnstillegg etter 1981 har vært dekket i sin helhet av bedriftene.

Offentlig sektor

Som en del av tariffavtalen våren 1986, ble det i stat og kommune avsatt 1 pst. til justeringsoppgjør fra 1.1.87.

Opgjøret for annet avtaleår i kommune og stat ble avsluttet henholdsvis 23. og 24. april 1987. I begge oppgjørene kom partene fram til enighet om en avtale i samsvar med forutsetningene om at det ikke skulle gis sentrale lønnstillegg i løpet av 1987. Imidlertid ble

en i disse to oppgjørene enige om å forhandle om eventuelle tillegg fra 1.1.88. I protokoll fra statsoppgjøret heter det bl.a.:

«Når tallene fra lønnsutviklingen i den private sektor for 3. kvartal 1987 foreligger ved årsskiftet, opptas forhandlinger om eventuell lønnsregulering. Forhandlingene føres på grunnlag av prisutviklingen og en sammenlikning av lønnsutviklingen i arbeidslivet for øvrig.

Eventuelle lønnstillegg gjøres gjeldende fra 1. januar 1988. Forhandlingene skal være sluttført i 1. halvdel av januar 1988.»

I hovedtariffavtalen våren 1986 mellom staten på den ene side og Kartellet og YS-seksjon Stat på den annen side, ble det inntatt en bestemmelse om å sette ned et partssammensatt utvalg for å se på undervisningspersonalets arbeidstid. Den samme bestemmelse er inntatt i kjennelsen om oppgjøret for AF og Norsk Lærerlag som ble avgjort av Rikslønnsnemnda.

Innstillingen fra utvalget ble avgitt 15. oktober 1987. Den 23. november ble det innledet forhandlinger om disse spørsmålene. Etter at spørsmålet om fredsplikt ble avklart av Arbeidsretten satte staten den 15. desember fram et tilbud til lærerne med en økonomisk ramme på ca. 400 mill. kroner. Tilbudet innebar bl.a. bedret feriepengeordning og redusert undervisningsår for lærere over 60 år. Dessuten ble det tilbudt en lønnsforbedring på ca. kr. 3000 pr. år mot at lærerne la 75 timer mer enn hittil av sin arbeidstid til skolen. Dette tilbudet ble avvist av lærernes organisasjoner. Lærerne ønsket heller ikke at forhandlingene skulle avgjøres av en særskilt nemnd eller bringes inn for Statens lønnsutvalg.

Andre grupper i privat sektor

Det mønster som ble lagt til grunn i LO/N.A.F.-oppgjøret og i det offentlige, ble i hovedsak fulgt opp også innen øvrige avtaleområder i privat sektor.

I varehandel ble det ikke gitt generelle lønnstillegg fra vanlig revisjonstidspunkt 1. april. Imidlertid ble det gitt tillegg fra 1.7.87 til en bestemt avgrenset gruppe som tallmessig sett har liten betydning.

I bank- og forsikringsvirksomhet ble det heller ikke gitt lønnstillegg fra vanlig revisjonstidspunkt 1. mai. For disse to gruppene ble det i protokoller avtalt å utsette forhandlingene om eventuelle lønnstillegg for annet avtaleår til 4. kvartal 1987. Disse forhandlingene er nå avsluttet og det er avtalt lønnstillegg fra 1.1.1988. I reguleringsbestemmelsen for bankene heter det:

«Fra 1. januar 1988 gis det et lønnstillegg lik differansen mellom lønnsveksten i industrien for 3. kvartal 1986 til 3. kvartal 1987 og lønnsveksten for bankansatte fra 1. september 1986 til 1. september 1987 – dog minst ett lønnstrinn.»

På grunnlag av N.A.F.'s statistikk for arbeidere for 3. kvartal 1987 er tillegget til bankansatte fra 1.1.88 beregnet til 5,5 pst.

Partene i forsikringsvirksomhet skal møtes igjen etter at oppgjøret for staten pr. 1.1.88 er ferdig for å foreta en tilpasning til dette oppgjøret.

Det generelle tillegget fra 1.1.88, lokale tillegg fra samme dato og overhenget fra 1987, medfører at bank- og forsikringsansatte vil starte 1988 med betydelige lønnstillegg.

Vedlegg 2**Lønnsstatistikken for kommunene. Notat fra arbeidsgruppe****1. INNLEDNING**

I brev av 11.11.87 til Det tekniske beregningsutvalg for inntektsoppgjørene sier Forbruker- og administrasjonsdepartementet bl.a.:

«Departementet mener det er viktig å få en bedre oversikt over lønnsforholdene i kommunesektoren. Vi er kjent med at også utvalget er interessert i dette, og vi vil derfor anmode utvalget om å søke å analysere lønnsutviklingen i sektoren nærmere.»

Statistikken om lønnsforholdene i kommunene ble derfor drøftet på møte i Beregningsutvalget den 16. november 1987. Etter utvalgets mening er lønnsstatistikken for kommunesektoren dårlig. Utvalget konkluderte med å be om at Inntektsavdelingen, FAD og Byrådet i fellesskap utarbeider et problemnotat om saken.

Det har vært problemer med håndteringen av de faste og variable tilleggene i lønnsstatistikken for kommunene. Dette skyldes hovedsakelig dårlig kvalitet på det innsendte materialet. I referat fra møte i en arbeidsgruppe for lønnsindekser for kommuneforvaltningen 24.6.1987 henstilles det til Statistisk Sentralbyrå og Norske Kommuners Sentralforbund (NKS) om bl.a. å fortsette arbeidet med å bedre kvaliteten av statistikken, særlig for de variable og faste tilleggene. Utspillet på dette punktet ligger hos NKS. De andre forslagene fra arbeidsgruppa er gjengitt i undervedlegg 1.

I det følgende er gitt en oversikt over Byråets og NKS' lønnsstatistikk for kommunal sektor og problemer knyttet til den. Til slutt gis en oppsummering av hovedproblemer og konklusjoner.

2. SSB's LØNNSSTATISTIKK FOR KOMMUNALE ARBEIDSTAKERE**Omfang**

Statistisk Sentralbyrå utgir to statistikker for kommunal sektor (publisert i NOS-serien). En som dekker gjennomsnittlig månedsfortjeneste for kommunale arbeidstakere og en for kommunalt ansatte i helsevesenet og sosial omsorg.

Disse statistikkene skal omfatte alle kommuner i landet. Fra og med 1982 inngår også fylkeskommuner og felles kommunal og felles fylkeskommunal virksomhet.

Statistikkene omfatter alle ansatte som er lønt etter det felles offentlige regulativ, Oslo kommunes regulativ eller Bærum kommunes regulativ.

Timelønte ansatte er forsøkt skilt ut fra lønnsstatistikkene. Imidlertid er hjemmehjelpere med selv om de fleste er timelønte.

Byråets to statistikker bygger på oppgaver fra NKS (PAI-registeret) og fra Oslo og Bærum kommuner som sender sine oppgaver direkte til Byrådet. Statistikken skiller mellom heltids- og deltidsansatte.

Lønnsbegrepet

Månedsfortjenesten består av følgende inntektskomponenter (før fradrag av skatt):

- Brutto regulativlønn (pr. 1. oktober)
- Faste tillegg (utbetalt i oktober)
- Variable tillegg (utbetalt i oktober, men opptjent i september).

Usikkerhet

Den største usikkerheten i lønnsstatistikken for kommunene er knyttet til registreringen av de ulike inntektskomponentene. F.eks. kan det forekomme at utbetalinger som i prinsippet ikke skal være med i statistikken slik som eksempelvis etterbetalinger, bilgodtgjørelser etc. og tillegg opptjent over et lengre tidsrom faktisk er kommet med i statistikken over månedsfortjenesten. Endel av disse registreringsfeilene er forsøkt luket ut, men det vil allikevel være en viss usikkerhet knyttet til talloppgavene for gjennomsnittlig månedsfortjeneste.

Videre kan det skje at beløp som skulle vært ført under variable tillegg er oppgitt som variabel overtid og omvendt. Slike forhold gjør at inntektskomponenten variable tillegg er noe usikker i statistikken. Gjennomsnittlig månedsfortjeneste blir derfor ikke direkte sammenlignbar fra et år til et annet.

Det har også vist seg å være teknisk vanskelig å skille timelønte ansatte fra fastlønte. Det betyr at det i statistikken finnes et visst innslag av timelønte. Disse vil i tilfelle bli plassert bant de detidsansatte.

Grupperinger

Grupperingen i lønnsstatistikken for henholdsvis kommunale arbeidstakere og kommunalt ansatte i helsevesen og sosial omsorg er gruppert likt i følgende grupper; administrative funksjonærer, tekniske funksjonærer, arbeidere, arbeidstakere med behandling av klienter og arbeidstakere i tjenesteytende stillinger. Arbeidstakerne er også gruppert etter

kjennemerker som alder, utdanning, kjønn, lønnstrinn, stilling og etat (tjenestested). Videre er de også gruppert etter kommunestørrelse, fylke og hel- og deltid.

Lønnsstatistikken for kommunene pr. 1.10.86

På grunn av tekniske problemer og forsinkelser ved innhenting av tallmaterialet fra kommunene vil SSB's lønnsstatistikk for kommunene for 1986 ikke bli offentliggjort i de ordinære NOS'ene. Hovedtallene fra 1986-statistikken vil imidlertid foreligge i desember i 1987 og vil bli publisert i Statistisk ukehefte. For interesserte er det allikevel mulig ved direkte henvendelse til SSB å få utkjørt alle tabeller som normalt ville inngått i en detaljert statistikk i NOS-serien.

Lønnsstatistikken for kommunene pr. 1.10.87

Denne statistikken ventes ferdig i mai 1988. Den vil omfatte tabeller og grupperinger som tidligere (f.eks. i 1985).

3. LØNNSSTATISTIKK FRA NKS

NKS har siden 1985 publisert statistikk for kommunal sektor basert på PAI-registeret. Denne statistikken omfatter *alle* ansatte i kommuner og fylkeskommuner og interkommunale virksomheter som er med i Sentralforbundets tariffområde. I statistikken regner NKS med antall utførte årsverk. Oslo og Bærum er ikke med. Disse to kommunene har vel $\frac{1}{5}$ av sysselsettingen i kommunal sektor.

Statistikken omfatter helsesektoren, men ikke undervisningspersonale som har tariffavtale med staten.

Lønnsbegrepet – som er knyttet til årsverksberegningene – er brutto månedslønn 1.10. etter regulativet. På grunn av usikkerheten knyttet til de variable og faste tilleggene er disse ikke inkludert.

4. SAMMENLIKNING MELLOM STATISTIKKENE FRA BYRÅET OG NKS

NKS' statistikk er gruppert i de samme stillingsgrupper som Byråets statistikker for kommunal sektor. Ellers er arbeidstakerne også stort sett gruppert som i Byrådets lønnsstatistikk, men den er likevel noe mer detaljert på visse områder. F.eks. vises for hver enkelt kommune samlet lønnsvekst for kommuneansatte samt lønnstrinns plassering for lederstillinger.

Det har vært samarbeid mellom Byrådet og NKS om standardisering av definisjoner, slik at det er stor grad av overensstemmelse på hovedtallene i Byråets og NKS' statistikker.

5. HOVEDRESULTATER

Med utgangspunkt i lønnsstatistikken ser det ut til å ha vært en sterk sysselsettingsvekst fra 1982 til 1985 regnet i antall *personer* i kommunene. Særlig har veksten i deltidssysselsettingen i *helsesektoren* vært sterk.

Blant heltidsansatte har veksten vært mindre samtidig som veksten synes å ha vært sterkest blant heltidsansatte som ligger over gjennomsnittet i lønn. Dette kan i noen grad skyldes overføringer av stillinger fra statlig til kommunal sektor, f.eks. Distriktslegetjenesten og Tannhelsetjenesten. Tar en med deltidssysselsettingen, har veksten vært sterkest på de lavere lønnstrinn.

Det er problematisk å trekke helt presise konklusjoner om sysselsettingsutviklingen på grunnlag av lønnsstatistikken. En har imidlertid ingen annen sysselsettingsstatistikk for kommunene, slik at en har vært nødt til å basere seg på lønnsstatistikken.

Vi har foretatt en sammenlikning mellom vekst i lønnskostnader korrigert for endringer i sysselsetting og vekst i årslønn for heltidsansatte for 1980–86. Disse tallene (unntatt årslønnsveksten) er hentet fra rapporten til Det tekniske beregningsutvalget for kommunal og fylkeskommunal økonomi. Konklusjonen synes å være at det ikke er stor forskjell mellom årslønnsveksten og vekst i lønnskostnader korrigert for endringer i sysselsettingen. (Det forutsettes å ha vært samme vekst i lønnskostnader og utbetalt lønn.) Tabell er gjengitt i undervedlegg 2.

6. OPPSUMMERING AV HOVEDPROBLEMER OG SYNSPUNKTER

Statistikken til Byrådet og NKS gir mye informasjon om lønsforhold/lønnsutvikling for arbeidstakere i kommunene gruppert etter en rekke kjennetegn. Etter arbeidsgruppas oppfatning er det mulig å nyttiggjøre seg denne informasjonen på en bedre måte.

Hovedproblemene synes å ha vært:

- Byråets lønnsstatistikk for kommunene har vært presentert forholdsvis sent i forhold til lønnsoppgjørene. Statistikken pr. 1.10.85 kom i slutten av mai 1986, mens hovedtall fra 1.10.86 vil bli offentliggjort i desember i 1987.
- Det har vært betydelig og er fortsatt en del usikkerhet knyttet til registreringen av faste og variable tillegg.

En vil i denne sammenheng vise til anbefalinger fra en arbeidsgruppe for lønnsindeksen i kommuneforvaltningen, se undervedlegg 1.

De fristilte eller unormerte stillinger i kommunesektoren er en stor gruppe; anslagsvis 5000 personer på høyere lønnstrinn. Det ville være av interesse å få lønnstall i statistikkene spesielt for denne gruppa.

7. OPPSUMMERING AV FUNN/KONKLUSJONER

- Byrået og NKS bruker stort sett de samme definisjoner i sine statistikker. Det har foregått et samarbeid på dette området, slik at det i stor grad er overensstemmelse mellom hovedtallene i Byråets og NKS' statistikker.
- Etter lønnsstatistikken har det vært en forholdsvis sterk sysselsettingsvekst i kommunene de siste årene regnet i personer, særlig blant deltidsansatte i helsesektoren. For heltidsansatte har veksten vært svakere samtidig som den synes å ha vært sterkest blant de som ligger over gjennomsnittet i lønn. Imidlertid er det problematisk å trekke helt presise konklusjoner om sysselsettingsutviklingen på grunnlag av lønnsstatistikken.
- Det synes å være stor grad av overensstemmelse mellom årslønnsvekst i kommunene og utviklingen i lønnskostnader korrigert for sysselsettingsvekst, se undervedlegg 2.

Undervedlegg:

1. Referat med anbefalinger fra møte i arbeidsgruppe for lønnsindekser i kommuneforvaltningen 24. juni 1987.
2. Tabell over utviklingen i lønnskostnader og sysselsetting i kommuneforvaltningen og utviklingen i årslønn for kommuneansatte.
3. Notat av 17.11.87 med vedlegg. Lønnsutviklingen i kommunene.

Undervedlegg 1

REFERAT FRA MØTE I ARBEIDSGRUPPA FOR LØNSSINDEKSER FOR KOMMUNEFORVALTNINGEN 24. JUNI 1987

Til stede:

Bakken, Norsk Kommuneforbund
 Bergstrøm, Kommunaldepartementet
 Joranger, Det tekniske beregningsutvalg for kommunal og fylkeskommunal økonomi
 Lædre, Norske Kommuners Sentralforbund
 Nestaas, Det tekniske beregningsutvalg for inntektsoppgjørene
 Salte, Norske Kommuners Sentralforbund
 Bleskestad, Sletten og Borkenholm, SSB

1. Innledning

Bleskestad innledet møtet og sa blant annet at han tok sikte på at møtet skulle være arbeidsgruppas siste. Dette innebar at man måtte komme frem til anbefalinger til Byrået for videre arbeid med lønnsstatistikk for kommuneforvaltningen.

Det var ingen merknader til referat fra foregående møte.

2. Om arbeidet med lønnsstatistikken i 1986 og 1987

Borkenholm redegjorde for arbeidet med lønnsstatistikken siden forrige møte i arbeidsgruppa. Byrået hadde nå kommet fram til et opplegg som kan gi en aktualitetsforbedring for fremtidige årganger. Som følge av sanering av stillingskodene i PAI-registeret er imidlertid 1986-statistikken blitt betydelig forsinket. Byrået samarbeider nært med NKS for å bedre kvaliteten av PAI-registeret.

Bleskestad pekte på at Byrået tidligere hadde tatt utgangspunkt i månedsfortjenesten (regulativlønn medregnet faste og variable tillegg) i pressemeldingene på området. Inntil kvaliteten på opplysningene om tillegg ble bedret, ville imidlertid utviklingen i regulativlønn antakelig være et bedre mål på lønnsutviklingen. Sletten sa at for de fleste andre grupper det utarbeides lønnsstatistikk for gir Byrået tall for begge begrep, og at tilleggene også kan være problematisk for disse gruppene.

3. Nærmere om drøftingene i arbeidsgruppa

Salte tok opp spesielle registreringsproblemer i PAI-registeret, og stilte spørsmål om en ikke kunne bli enig om at årslønn beregnes av lønn for fast arbeidstid.

Lædre foreslo at man skulle trekke inn variabel overtidsgodtgjørelse i månedsfortjenesten for å oppveie virkningen av feilføringer. Dette vil imidlertid ødelegge sammenlignbarheten med annen lønnsstatistikk.

Nestaas understreket betydningen av at lønnsstatistikken for kommuneansatte var sammenlignbar med tilsvarende statistikk for andre grupper. Han sa videre at det var ønskelig at statistikken inneholdt ulike lønnsbegreper. Dette kunne blant annet drøftes videre i et rådgivende utvalg for lønnsstatistikk som burde oppnevnes. Nestaas tok også opp aktualiteten i statistikken, og påpekte at denne måtte forbedres. Primært var ønsket at tall pr. 1. oktober forelå før årsskiftet. Bleskestad viste til at Byrået vanligvis ikke mottok oppgavene fra PAI-registeret før i januar-februar. Salte kunne imidlertid opplyse at det nå var arbeid i gang for å få inn mest mulig av

dataene på maskinlesbart medium, slik at arbeidet med punching kunne reduseres. Han regnet med at dette kunne bety at NKS i fremtiden kan levere data til Byrådet før årsskiftet.

I denne forbindelse tok man også opp behovet for hurtigstatistikk. Før man kan sette igang eventuelt arbeid med dette må imidlertid kvaliteten på PAI-registeret bedres.

Det ble deretter diskusjon om deltidsansattes plass i statistikken. Bakken påpekte den store andel deltidsansatte i kommunesektoren, og dermed betydningen av lønnsstatistikk også for denne gruppen. Byrådet sa seg enig i dette behovet, men understreket at presentasjon av lønnsstatistikk for deltidsansatte bør knyttes til arbeidstid.

Nestaas tok også opp forhandlingsutvalgenes behov for årslønnsberegninger. Slike beregninger foretas av Det tekniske beregningsutvalg for inntektsoppgjørene i samarbeid med Byrådet og organisasjonene.

Joranger påpekte at behovene til Det tekniske beregningsutvalg for kommunal og fylkeskommunal økonomi primært var knyttet til deflatering av lønnskostnadstall, og dermed sammenfallende med nasjonalregnskapets behov. Kvalitets- og aktualitetsbehov var selv sagt også av stor betydning i denne sammenheng.

Bleskestad tok opp de såkalte «fristilte» høyere stillinger. Til nå har disse stort sett vært lønnet innenfor regulativet og fanges derfor opp i statistikken. Hvis kommunene begynner å lønne disse høyere enn regulativets topplønn, vil de derimot kunne falle ut. Det kan også bli problematisk hvis kommunene begynner å lønne *normerte* stillinger som f.eks. sykepleiere utenfor det fastsatte regulativet.

Registrering av ansatte ved private helseinstitusjoner som omfattes av fylkenes helseplan ble også tatt opp. Disse har stort sett hatt egne lønssystemer, men det er ventet at fylkeskommunene vil overta flere og flere av disse institusjonene.

4. Spesielt om statistikk for identiske arbeidstakere

Etter forrige møte ble det sendt ut et notat fra NKS ved Salte hvor bl.a. behovet for stati-

stikk for identiske funksjonærer og beregninger utført ved hjelp av faste vektorer ble påpekt. Bleskestad mente at statistikk for identiske funksjonærer ville redusere behovet for beregninger med faste vektorer. Avgrensninger i en eventuell statistikk for identiske funksjonærer burde imidlertid drøftes nærmere.

Salte mente det var behov for å ta for seg både spesielle funksjonærgrupper og spesielle områder, spesielt innenfor helsesektoren. Statistikken vil være spesielt interessant for deltidsansatte, men vil også være av interesse for deltidsansatte.

Lædre sa at det også var behov for å se på kommuneforvaltningen i alt og kommuner og fylkeskommuner hver for seg.

Betydningen av sammenlikning med statistikk for identiske funksjonærer på andre områder ble understreket.

Bleskestad presiserte avslutningsvis at arbeidsgruppas forslag på dette og andre områder var anbefalinger overfor Byrådet, og at gjennomføringen av forslagene var avhengig av ressurs situasjonen.

5. Arbeidsgruppar anbefalinger

- 1) Det henstilles til Statistisk Sentralbyrå å prioritere arbeidet med lønnsstatistikken for kommunene slik at aktualiteten kan komme på et rimelig nivå sammenliknet med annen lønnsstatistikk.
- 2) NKS og Byrådet må fortsette arbeidet med å bedre kvaliteten av statistikken, særlig for de variable og faste tilleggene.
- 3) Tabeller som forslått av Byrådet, som viser gjennomsnittlig månedsfortjeneste, lønnsvekst for heltids- og deltidsansatte i kommunene, fylkeskommunene, helsevesen og i undervisning utarbeides fortløpende.
- 4) Det henstilles til Byrådet å sette i gang arbeidet med en statistikk for identiske funksjonærer i kommuneforvaltningen. Arbeidet med aktualitets- og kvalitetsforbedring bør imidlertid prioriteres foran dette prosjektet.
- 5) Den videre drøfting av lønnsstatistikk for kommuneforvaltningen bør skje innen rammen av et rådgivende utvalg for lønnsstatistikk som Byrådet bør opprette.

Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1988

Undervedlegg 2

Tabell V3.2. *Utviklingen i kommuneforvaltningens utgifter og inntekter med og uten anslått førsteårs-virkninger av endringer i funksjonsfordelingen. Prosentvis endring fra året før*

	1981		1982		1983	
	I alt	Korrigert	I alt	Korrigert	I alt	Korrigert
Lønn	16,0	16,9	14,9	14,9	11,8	10,5
Vareinnsats	14,0	14,6	14,2	14,2	12,6	12,1
Overføringer til private	24,3	23,2	13,5	13,5	12,6	12,6
Utgifter i alt	14,2	13,4	12,4	12,4	11,0	10,2
Inntekter i alt	16,6	15,1	14,2	14,2	8,7	7,7
Sysselsetting	2,9	3,7	2,3	2,3	4,1	2,4
Vareinnsats, volum	1,4	1,9	5,0	5,0	4,9	4,4
Bruttoinvesteringer, volum	-7,3	-7,3	-8,3	-8,3	2,7	2,7
Lønn korrigert for sysselsettings- økning ¹⁾		12,7		12,3		7,9
Beregnet årslønnsvekst for kommuneansatte ²⁾		12,4		12,1		9,0
(hentet fra Det tekniske beregnings- utvalg for inntektsoppgjørene)						

	1984		1985		1986	
	I alt	Korrigert	I alt	Korrigert	I alt	Korrigert
Lønn	10,4	8,9	11,1	10,5	11,0	13,2
Vareinnsats	7,7	6,7	12,2	11,8	9,5	10,4
Overføringer til private	13,5	5,6	13,7	8,9	16,4	14,1
Utgifter i alt	8,9	7,0	9,8	9,0	11,0	12,5
Inntekter i alt	11,8	9,8	12,8	12,0	11,0	11,8
Sysselsetting	3,7	2,0	3,9	3,3	0,8	4,1
Vareinnsats, volum	2,6	2,1	4,5	5,1	4,8	8,2
Bruttoinvesteringer, volum	-1,1	-1,1	-6,9	-6,9	22,7	22,7
Lønn korrigert for sysselsettings- økning ¹⁾		6,8		7,0		8,7
Beregnet årslønnsvekst for kommuneansatte ²⁾		7,5		7,3		9,5

¹⁾ Egen beregning.

²⁾ Heltidsansatte.

Kilde: Det tekniske beregningsutvalg for kommunal og fylkeskommunal økonomi. Rapport oktober 1987

Undervedlegg 3**NOTAT AV 17.11.87 MED VEDLEGG —
LØNNSUTVIKLINGEN I KOMMUNENE**

I dette notatet har en sett på lønnsutviklingen for noen stillingsgrupper i kommunal/fylkeskommunal virksomhet. Grunnlaget er Byråets statistikker¹⁾ for årene 1983–85 og NKS' statistikk for ansatte i Sentralforbundets tariffområde for 1985–86. Med utgangspunkt i NKS' statistikk har en også sett på lønnsutviklingen for 1985–86 for noen utdanningsgrupper og lederstillinger. Tallene framgår av vedleggene. For årene før 1985 foreligger ikke tilsvarende bearbeidet statistikk som for 1985 og 1986 fra NKS.

Tallene over utviklingen i sysselsettingen innen enkeltgrupper på grunnlag av lønnsstatistikken, er høyst usikre. F.eks. kan time-lønte – som ikke skal være med – ha kommet med i ulik grad i de enkelte år. Videre kan andre med kortvarige arbeidsforhold ikke ha blitt rensket ut av arbeidstakerregisteret når arbeidsforholdet er opphørt.

Ulik lønnsutvikling mellom grupper, slik den framgår av statistikken, kan skyldes flere forhold utover forskjeller i tariff tillegg. Det har imidlertid vist seg at ulik vekst i den kvinnelige sysselsettingen, er en viktig faktor bak forskjeller i lønnsutvikling mellom grupper. I følge rapport nr. 1 for 1987 fra Det tekniske beregningsutvalget, har f.eks. økt andel kvinner i ulike sektorer betydd 1–1,5 prosentpoeng lavere lønnsvekst i perioden 1980–86 enn hva som ville ha vært tilfelle ved uendret kvinneandel.

Konklusjoner/funn

1. Arbeidstakere med behandling av klienten har hatt den sterkeste lønnsutviklingen i perioden 1983–85. For 1985–86 har ledende administrative og tekniske funksjonærer

¹⁾ Kommunale arbeidstakere og Helsevesen og sosial omsorg.

hatt sterkest utvikling. Disse gruppene hadde imidlertid en utvikling under gjennomsnittet for 1983–85. Arbeidere har hatt en utvikling under gjennomsnittet for årene 1983–86.

2. Enkelte grupper med akademisk utdanning og ansatte i lederstillinger, har til dels hatt klart sterkere lønnsutvikling fra 1985 til 1986 enn gjennomsnittet for alle kommuneansatte, jfr. undervedlegg 3.3 og 3.4. Dette er stort sett grupper som har såkalte fristilte eller unormerte stillinger. Veksten kan imidlertid være påvirket av etterbetalinger av tillegg.
- Blant ansatte i lederstillinger er det en tendens til at lønnsveksten fra 1985 til 1986 øker med størrelsen på kommunen. Imidlertid var lønnsveksten for lederstillinger trolig svakere enn gjennomsnittet for de to foregående år, jfr. pkt. 1.
3. Det er en del variasjoner i lønnsutviklingen fra kommune til kommune. F.eks. har Kristiansund, Hvaler, Lørenskog, Stavern og Kautokeino en lønnsvekst pr. årsverk på ca. 16–20 pst. fra 1985 til 1986, mens gjennomsnittet er 12 pst.
4. Det synes ikke å kunne trekkes noen entydig konklusjon om systematiske variasjoner mellom lønnsøkning og vekst i sysselsettingen.

Undervedlegg:

- 3.1 Tabell for lønnsutviklingen i stillingsgrupper i helsesektoren og sosial omsorg.
- 3.2 Tabell for lønnsutviklingen i stillingsgrupper blant kommunale arbeidstakere.
- 3.3 Tabell over lønnsutviklingen 1985–86 for ansatte med akademisk utdanning i NKS' tariffområde.
- 3.4 Tabell over lønnsutviklingen 1985–86 i lederstillinger etter kommunestørrelse.

Undervedlegg 3.1

Lønns- og sysselsettingsutviklingen i stillingsgrupper i kommunal/fylkeskommunal helsevesen og sosial omsorg, 1983—1985. Heltid

	1983 ¹⁾		1984 ¹⁾		1985 ¹⁾		Endring i:			
	Antall	Lønn	Antall	Lønn	Antall	Lønn	Lønn		Sysselsetting	
							83/84	84/85	83/84	84/85
Stillingsgruppe:										
1. Ledende adm. funksjonærer	2 159	12 170	2 427	12 740	2 791	13 650	4,7	7,1	12,4	15,0
2. Adm. funksjonærer med rutinepreget arbeid	1 655	7 670	1 568	8 080	1 567	8 580	5,4	6,2	- 5,3	0,0
3. Ledende tekn. funksjonærer			(få ansatte i denne gruppa)							
4. Underordnede tekn. funksjonærer	2 013	8 810	1 913	9 260	2 001	9 920	5,1	7,1	- 5,0	4,6
5. Arbeidere	3 234	8 580	3 247	9 020	3 512	9 510	5,1	5,4	0,4	8,1
6. Arbeidstakere med behandling av klienter ..	33 353	9 430	36 287	9 975	37 976	10 760	5,8	7,9	8,8	4,7
7. Arbeidstakere i tjenesteytende næringer ..	22 034	7 770	22 038	8 270	21 633	8 800	6,4	7,9	0,0	- 1,8
8. I alt	68 208	8 880	71 114	9 430	73 923	10 150	6,2	7,6	4,3	4,0

¹⁾ Tallene er hentet fra Byråets statistikk for helsevesen og sosial omsorg og viser regulativlønn og sysselsetting pr. 1.10.

Undervedlegg 3.2

Lønns- og sysselsettingsutviklingen i stillingsgrupper blant kommunale arbeidstakere. 1983—86. Heltid

	1983 ¹⁾		1984 ¹⁾		1985 ¹⁾		1985 ²⁾		1986 ²⁾		Endring i:					
	Antall	Lønn	Antall	Lønn	Antall	Lønn	Antall	Lønn	Antall	Lønn	Lønn			Sysselsetting		
											83/84 ¹⁾	84/85 ¹⁾	85/86 ²⁾	83/84 ¹⁾	84/85 ¹⁾	85/86 ²⁾
<i>Stillingsgruppe:</i>																
1. Ledende adm. funksjonær ..	5 526	13 500	6 095	14 135	6 168	14 850	4 114	14 880	4 626	16 930	4,7	5,1	13,8	10,3	1,2	12,5
2. Adm. funksj. m. rutinepreget arbeid ...	3 080	7 600	2 650	8 000	2 466	8 450	10 946	9 500	11 307	10 530	5,3	5,6	10,8	-14,0	-3,2	3,3
3. Ledende tekn. funksjonær ..	1 832	14 550	1 941	15 300	1 886	16 200	1 631	15 910	1 714	18 230	5,2	5,9	14,6	6,0	-2,9	5,1
4. Underordn. tekn. funksj ..	5 671	9 750	5 528	10 250	4 832	10 950	4 193	10 370	4 137	10 980	5,1	6,8	11,3	-2,5	-12,6	-1,3
5. Arbeidere	26 632	8 750	26 306	9 200	25 841	9 750	22 968	9 900	24 008	10 980	5,1	6,0	10,9	-1,2	-1,8	4,5
6. Arb.takere m. behandl. av klienter	1 772	10 040	1 777	10 710	1 679	11 740	29 922	10 875	31 303	12 220	6,7	9,6	12,4	0,3	-5,5	4,6
7. Arb.takere i tj.yt. nær.	7 656	8 680	7 336	9 260	6 594	9 780	19 782	9 390	21 305	10 500	6,7	5,6	11,8	-4,2	-10,1	7,7
8. I alt	65 695	9 630	65 659	10 210	63 622	10 820	103 890	10 630	111 243	11 960	6,0	6,0	12,5	0,0	-3,1	7,1

¹⁾ Tallene er hentet fra Byråets statistikk for kommunale arbeidstakere.

²⁾ Tallene er hentet fra NKS' statistikk for kommunale arbeidstakere og omfatter også helsevesen og sosial omsorg. Oslo og Bærum kommuner er ikke med i tallene.

Merknad: Begge statistikkene viser regulativlønn og sysselsetting pr. 1.10.

Undervedlegg 3.3**UTDANNINGSGRUPPER**Tabell 14. **AKADEMISK UTDANNING.** Antall arbeidstakere, årsverk, gjennomsnittlig regulativlønn pr. mnd. (pr. årsverk) og lønnsendring pr. årsverk fra 1.10.85—1.10.86

Utdannings- betegnelse	Kode	Antall personer	Antall årsverk	Reg. lønn/mnd. kroner	Tilnærmet lfr.	Lønnsendr. 1985—86 prosent
Farmasøyt	106	81	73	17 309	29	16,4
Humanistiske fag	109	75	73	16 487	28	11,7
Juridisk	112	366	362	19 910	32	17,6
Mat./naturvit. fag	115	29	29	17 000	29	13,1
Medisinsk	118	4 015	3 953	17 711	30	11,9
Odontologi	121	1 001	924	17 342	29	13,9
Pedagogikk	124	70	67	15 583	26	11,5
Psykologi	127	594	577	16 020	27	13,2
Samfunnsvitenskap	130	85	84	17 539	29	16,6
Sosialøkonomi	133	109	109	19 278	32	17,1
Sosiologi	136	12	11	15 373	26	13,6
Teologi	139	66	57	14 291	24	7,4
Lektor kompetanse	142	23	22	16 826	28	14,4
Hagebrukskand.	145	10	10	16 273	28	13,0
Jordskiftekan.	148	94	93	16 516	28	13,4
Landsk./hagearkitekt	151	62	61	16 681	28	15,7
Sivilagronom	157	32	31	18 027	30	16,3
Skogbruk	160	11	10	15 592	26	13,8
Arkitekt	163	300	296	17 903	30	15,2
Sivilingeniør	166	789	785	19 532	32	18,3
Veterinær	169	184	165	18 322	30	12,6
Siviløkonom	172	164	164	19 808	32	17,3
Sum/gjennomsnitt		8 172	7 954	17 817	30	13,5

Kilde: Norske Kommuners Sentralforbund.

Undervedlegg 3.4**KOMMUNER**Tabell 20. **LÆDERSTILLINGER. HELTIDSANSATTE**

*En del lederstillinger etter gjennomsnittlig regulativlønn pr. mnd. og kommunegruppe.
1. oktober 1986. Lønnsendring 1. oktober 1985–1986.*

Kommunegruppe Stillingsbetegnelse	Ansatte i tellingen		Gjennom- snittlig regulativ- lønn 1986 kroner	Lønns- endring 1985—86 prosent	Tilnærmet litr. 1986
	1985 Antall	1986 Antall			
<i>Kommuner med færre enn 5 000 innb. i alt:</i>					
Rådmann, kommunekontorsjef	231	243	19 592	13,2	32
Driftsbestyrer/elverksjef	55	47	16 583	12,1	28
Helse-/sosialsjef	30	45	17 234	..	29
Kommunekasserer/kemner	227	222	15 724	13,6	27
Kommuneingeniør/tekn. sjef	245	243	16 620	15,0	28
Kultursjef	8	25	15 620	..	27
Sosialsjef	204	192	15 834	14,2	27
Sykepleiesjef	172	184	13 612	15,8	23
<i>Kommuner med 5 000—10 999 innb. i alt:</i>					
Rådmann, kommunekontorsjef	107	108	20 893	16,0	34
Driftsbestyrer/elverksjef	46	42	17 546	12,2	29
Helse-/sosialsjef	29	39	18 264	9,3	30
Kommunekasserer/kemner	96	92	16 587	12,4	28
Kommuneingeniør/tekn. sjef	99	103	17 652	13,3	30
Kommunerevisor	19	21	16 999	14,1	29
Kultursjef	15	32	16 021	10,5	27
Sosialsjef	81	79	16 600	12,8	28
Sykepleiesjef	89	92	13 909	15,5	24
Biblioteksjef	43	59	13 385	12,1	23
<i>Kommuner med 11 000—17 999 innb. i alt:</i>					
Rådmann, kommunekontorsjef	50	50	22 711	16,8	36
Driftsbestyrer/elverksjef	27	26	19 722	15,3	32
Helse-/sosialsjef	18	26	19 913	15,1	32
Kommunekasserer/kemner	45	44	17 945	13,6	30
Kommuneingeniør/tekn. sjef	50	56	19 646	15,0	32
Kommunerevisor	24	24	17 809	13,0	30
Kultursjef	14	22	17 693	13,6	30
Sosialsjef	40	38	18 183	15,1	30
Sykepleiesjef	49	46	14 662	17,2	25
Biblioteksjef	44	46	14 158	12,0	24
<i>Kommuner med flere enn 17 999 innb. i alt:</i>					
Rådmann, kommunekontorsjef	34	36	25 095	18,1	38
Driftsbestyrer/elverksjef	16	15	20 457	11,5	33
Helse-/sosialsjef	18	21	21 355	15,7	34
Kommunekasserer/kemner	32	32	19 961	15,9	33
Kommuneingeniør/tekn. sjef	26	40	21 303	19,2	34
Kommunerevisor	31	31	19 837	16,1	32
Kultursjef	23	25	19 732	16,6	32
Sosialsjef	31	45	18 713	9,2	31
Sykepleiesjef	23	38	15 166	15,7	26
Biblioteksjef	29	34	15 994	13,1	27
Gjennomsnitt alle kommuner			11 924	12,4	20

Kilde: Norske Kommuners Sentralforbund

Vedlegg 3**Kursutviklingen for norske kroner**

Hovedtendensen i det internasjonale valuta-markedet siden utgangen av februar 1985 har vært at amerikanske dollar har depreciert betydelig overfor bl.a. japanske yen og de fleste vest-europeiske valutaer. På et møte i september 1985 ble finansministrene og sentralbanksjefene i de fem største industrilandene enige om samordnede intervensjoner i valutamarke- det for å få ned kursen på amerikanske dollar som hadde steget betydelig overfor bl.a. ja- panske yen og tyske mark. Denne beslutningen bidro i betydelig grad til reduksjon i dollar- kursen. Fra utgangen av februar 1985 til års- skiftet 1986/87 hadde dollaren svekket seg overfor japanske yen og tyske mark med hhv. 39 pst. og 44 pst. Finansministrene og sentral- banksjefene i de seks største vestlige industri- landene møttes i Paris i februar 1987, Louvre- møtet. Her var det enighet om at betydelige videre valutakursendringer kunne være skade- lig for en fortsatt vekst i verdensøkonomien. Landene ble derfor enige om å samarbeide, bl.a. ved felles intervensjoner i valutamarke- det, for å opprettholde valutakursene på det nivået de da hadde. Fra avslutningen av Louvre-møtet og fram til midten av oktober 1987 var det en stor grad av stabilitet mellom de store valutaene. Etter den tid har imidler- tid dollaren igjen svekket seg betydelig over- for både japanske yen og tyske mark.

Siden begynnelsen av 1986 har det vært foretatt paritetsendringer innenfor det euro- peiske monetære samarbeidet, EMS, tre gan- ger. I april 1986 ble franske franc, etter initia- tiv fra Frankrike, skrevet ned med 3 pst., mens tyske mark og nederlandske gylden ble skrevet opp med 3 pst. og (bl.a.) danske kroner med 1 pst. I august 1986 ble irske pund skrevet ned overfor de øvrige EMS-valutaene med 8 pst. I januar 1987 ble tyske mark og nederlandske gylden skrevet opp med 3 pst. og belgiske franc med 2 pst.

Verdien av den norske kronen er knyttet til en kurv av våre viktigste handelspartneres valutaer. Valutakurven ble etablert i 1978, mens de någjeldende vektene ble fastsatt i august 1982. Dette systemet holder kronens internasjonale verdi noenlunde konstant over- for et veid gjennomsnitt av valutaene til våre viktigste handelspartnere; tillatt svingnings- intervall er $\pm 2,25$ pst. av kursindeksens sen- tralverdi.

Et samlet bilde av utviklingen i kronens verdi overfor kurvvalutaene fra 1975, målt

med dagens vekter og veieteknikk, er gitt i figur 1. Figuren er basert på kvartalsgjennoms- nitt for kursindeksen. I figuren betyr stigende kurve økning i kronens internasjonale verdi (bidrar isolert sett til at industriens kostnads- messige konkurranseevne svekkes) og fallende kurve betyr nedgang i kronens verdi. Figuren viser at kronens internasjonale verdi ved års- skiftet 1976-77 nådde et maksimum. I fjerde kvartal 1987 lå kronen i gjennomsnitt vel 22 pst. under denne maksimumverdien.

Figur 2 viser kursutviklingen for norske kroner overfor et utvalg av andre valutaer fra begynnelsen av 1985 t.o.m. november 1987. I denne perioden sett under ett har den norske krone styrket seg overfor amerikanske dollar, og svekket seg overfor de andre valutaene.

Verdien av den norske kronen er blitt justert fem ganger siden 1982.

- I august 1982 da antallet valutaslag i kurven ble utvidet fra 12 til 14 og vektene for de enkelte valutaer endret.
- I september 1982 ble basiskursene for de fjorten kurvvalutaene endret.
- I juni 1984 da beregningsmetoden for kurs- indeksen ble endret ved at en gikk over fra aritmetisk til geometrisk gjennomsnittsbe- regning.
- I september 1984 ble det besluttet at Norges Bank inntil videre skulle styre mot en noe svakere krone. I august 1985 ble dette for- malisert ved at det ved forskrift fra Finans- departementet ble fastslått at kursindeksens verdi inntil videre skulle holdes i den øvre fjerdedelen ($101,13-102,25$) av det tillatte svingningsintervall ($100 \pm 2,25$ pst.). Sett under ett bidro disse fire justeringene til at kronens verdi ble redusert med om lag 10 pst.
- 11. mai 1986 ble kronen nedskrevet ved at sentralverdien for kursindeksen ble økt fra 100 til 112.

I 1986 fram til devalueringen lå kursindek- sen i gjennomsnitt nær midtpunktet (101,69) i den øvre fjerdedelen av svingningsområdet. Kursindeksens nye sentralverdi ligger 10,1 pst. over dette nivået. Endringen i kronens relative verdi kan uttrykkes som den inverse av end-

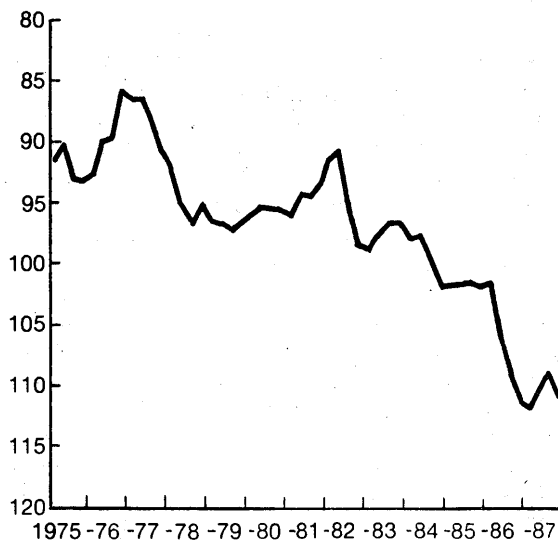
ringen i kursindeksens verdi.¹⁾ Målt på denne måten innebar kursindeksens nye sentralnivå etter 11. mai en devaluering av kronen på om lag 9,2 pst.; fra det normalnivå som var blitt etablert ved Finansdepartementets forskrift av 12. august 1985.

Den første tiden etter devalueringen (ut juni) lå kursindeksen på om lag 109,55. Det innebar at devalueringen i første omgang bare slo ut med en reduksjon av kroneverdien med vel 7 pst.

F.o.m. juni t.o.m. desember 1986 ble kronen gradvis svekket og gjennomsnittlig kursindeks i desember i fjor var vel 114. Dette nivået holdt seg over mesteparten av januar 1987. F.o.m. slutten av januar styrket kronen seg, og gjennomsnittlig kursindeks var i juli kommet ned i 109,68 som er nær den nedre grensen i indeksens svingningsområde. Kursindeksen holdt seg på dette nivået til henimot slutten av oktober. Fra da svekket kronen seg gradvis og ved utgangen av 1987 lå kursindeksen nær 114½.

¹⁾ Bilaterale valutakurser, f.eks. mellom norske kroner og amerikanske dollar, kan enten uttrykkes som antall kroner pr. dollar eller ved den inverse, antall dollar pr. krone. På tilsvarende måte kan en uttrykke kronens verdi overfor en kurv av valutaer. En kursindeks på 112 betyr at en må betale 112 norske kroner for å kjøpe det vi kan kalle hundre enheter «kurvvaluta». Den inverse av kursindeksen kan sies å gi et uttrykk for hvor mange enheter av kurvvalutaen en må betale for å kjøpe opp 100 norske kroner. Med en kursindeks på 112, må en betale 89,3 enheter av «kurvvalutaen» for å kjøpe 100 norske kroner. En økning av kursindeksen fra 100 til 112, dvs. med 12 pst. innebærer dermed at kronens verdi endres med 10,7 pst. Tilsvarende innebærer en endring av kursindeksen fra 101,69 til 112, dvs. med 10,1 pst., at kronens verdi endres med 9,2 pst.

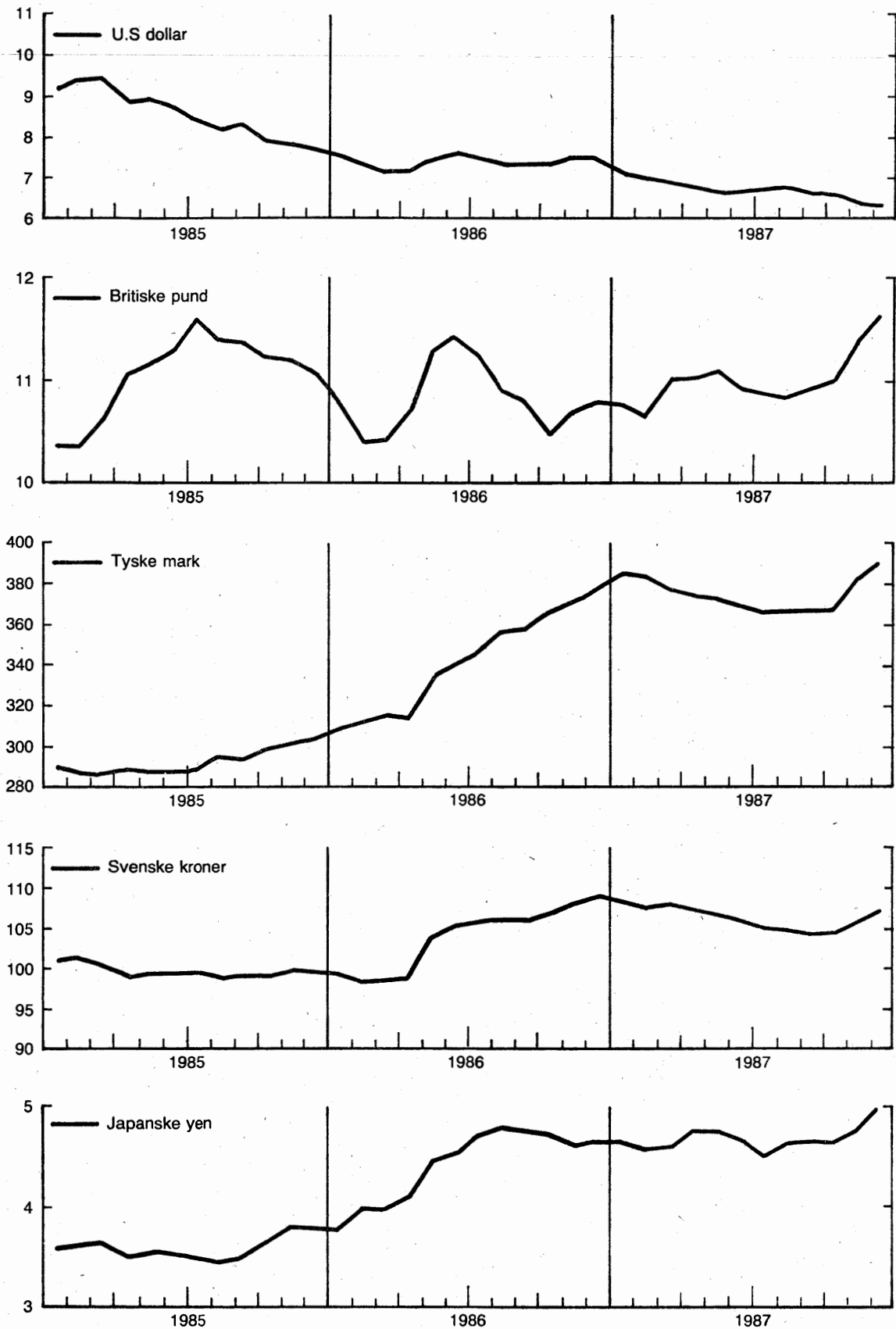
Figur 1. Kursutviklingen for norske kroner målt med kursindeksen (dagens kurs-system). Kvartalsgjennomsnitt

I 1987 var kronens internasjonale verdi i gjennomsnitt 3,4 pst. lavere enn gjennomsnittsnivået i 1986, mens kronens internasjonale verdi ved utgangen av 1987 var 5,9 pst. lavere enn gjennomsnittsnivået i 1986.

Det presiseres at de beregnede verdiendringene er knyttet til kurvvekter, og at andre vektsystemer vil gi andre resultater. Videre vil Beregningsutvalget bemerke at gjennomsnittlig kursendring dekker over til dels betydelige endringer i de bilaterale valutakursene. Se figur 2.

Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1988

Figur 2. *Middelkurser i Oslo (N.kr pr. enhet) for US-dollar, britiske pund, tyske mark, svenske kroner og japanske yen. Månedsgjennomsnitt*

NOU

Norges offentlige utredninger 1987 og 1988

Statsministeren:

Departementet for handel og skipsfart:

Redusert bemanning på skip. NOU: 1987 15.

Departementet for utviklingshjelp:

Finans- og tolldepartementet:

Eiendomsmegling. NOU 1987: 14.

Fiskeridepartementet:

Norsk Havneplan. NOU 1987: 19.
Omorganisering av Havforskningsinstituttet. NOU 1987: 29.
Nasjonal handlingsplan for havbruksforskning NOU 1988: 3.

Forbruker- og administrasjonsdepartementet:

Foreløpig grunnlag for inntektsoppgjørene 1987. NOU 1987: 6.
Forenkling av rettsregler og rettslig regulering. NOU 1987: 18.
Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1987. NOU 1987: 26.
Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1988. NOU 1988: 5.

Forsvarsdepartementet:

Næringsdepartementet:

Justis- og politidepartementet:

Standardisert erstatning til barn. NOU 1987: 4.
Promillekjøring. NOU 1987: 11.
Fotografiretten. NOU 1987: 16.
Lov om avtaler om skadeforsikring. NOU 1987: 24.
Politiets rolle i samfunnet. NOU 1987: 27.
Billedkunst m.v. NOU 1987: 28.
Innstilling til ny ekteskapslov del II. NOU 1987: 30.
Kildevern og offentlighet i rettspleien. NOU 1988: 2.
Erstatning og forsikring ved yrkesskade. NOU 1988: 6.

Kirke- og undervisningsdepartementet:

Handlingsplan for samisk ungdoms utdanningsmuligheter.
Doaibmaplána sámii nuoraid oahpahusvejolašvuodaid hárrái.
NOU 1987: 20.

Kommunal og arbeidsdepartementet:

Sjømannskontorenes fremtidige arbeidsoppgaver og organisasjon.
NOU 1987: 3.
Arbeidstidsreformer. NOU 1987: 9 A.
Vedlegg til Arbeidstidsutvalgets utredning. NOU 1987: 9 B.
Internkontroll i en samlet strategi for arbeidsmiljø og sikkerhet.
NOU 1987: 10.
Internkontroll i virksomhetenes og tilsynsorganenes arbeide
med arbeidsmiljø og sikkerhet. NOU 1987: 32.
Nytt hovedgrep på plan- og bygningslovgivningen. NOU 1987: 33.

Kultur- og vitenskapsdepartementet:

Samisk kultur og utdanning. NOU 1987: 34.
Samtidens arkiver – fremtidens kildegrunnlag. NOU 1987: 35.
Scenekunst. NOU 1988: 1.

Landbruksdepartementet:

Revisjon av forpaktningsloven. NOU 1987: 12.
Trelastindustrien på Vestlandet. NOU 1987: 31.

Miljøverndepartementet:

Lov om anadrome laksefisk og innlandsfisk. NOU 1987: 2.
Tiltak mot kjernekraftulykker. Forslag til nasjonale og interna-
sjonale tiltak. NOU 1987: 13.
Samordning av lover om arealdisponering. NOU 1987: 21.

Olje- og energidepartementet:

Samferdselsdepartementet:

Nytt økonomisk styringssystem for Norges Statsbaner. NOU 1987: 5.

Sosialdepartementet:

Tsjernobyl-ulykken. NOU 1987: 1.
Mammografiscreening i Norge. NOU 1987: 7.
Masseundersøkelse for kreft i livmorhalsen. NOU 1987: 8.
Hjelpestønad og hjemmehjelp. NOU 1987: 22.
Retningslinjer for prioriteringer innen norsk helsetjeneste.
NOU 1987: 23.
Sykehustjenester i Norge. NOU 1987: 25.
Omsorg ved beredskap og krig. NOU 1987: 36.
Behovet for åpne hjerteoperasjoner i Norge. NOU 1988: 4.

Utenriksdepartementet:

Sikkerhetspolitiske utredninger. NOU 1987: 17.

ABONNEMENTSPRISER FOR SESJONEN 1987/88

AKA 801 Publikasjonsliste fra Storting og Regjering

Liste over offentlige publikasjoner som foreligger trykt. Kommer ca. hver 14. dag under stortingsseksjonen.
Abonnement: kr. 52,- pr. sesjon, fritt tilsendt.

AKA 804 Stortingsproposisjoner

Forslag til vedtak fra Regjeringen i saker som Stortinget skal ta stilling til.
Abonnement: kr. 314,- pr. sesjon, fritt tilsendt.

AKA 805 Stortingsmeldinger

Inneholder bl.a. Statsregnskapet, meldinger til Stortinget om arbeidet i statens bedrifter, meldinger om planer som Regjeringen vil sette i verk i fremtiden.
Abonnement: kr. 346,- pr. sesjon, fritt tilsendt.

AKA 806 Odelstingsproposisjoner

Regjeringens lovforslag.
Abonnement: Kr 216,- pr. sesjon, fritt tilsendt.

AKA 807 Dokumenter

Omfatter bl.a. Riksrevisjonens antegnelser, grunnlovsforslag, private lovforslag, svar fra Regjeringen på forslag og henvendelser oversendt av Stortinget, Sivilombudsmannens og Ombudsmannsnemndas innberetninger m.m.
Abonnement: kr. 29,- pr. sesjon fritt tilsendt.

AKA 808 Innstillinger til Stortinget

Stortingskomitéens vurderinger av de enkelte proposisjoner, meldinger og komitéens forslag til vedtak i Stortinget. (INNST. S).
Abonnement: kr. 59,- pr. sesjon, fritt tilsendt.

AKA 809 Innstillinger til Odelstinget

Stortingskomitéens vurderinger av de enkelte proposisjoner, meldinger og komitéens forslag til vedtak i Odelstinget. (INNST. Ø).
Abonnement: kr. 59,- pr sesjon, fritt tilsendt.

AKA 810 Stortingstidende

Stenografiske referater fra møtene i Stortinget, Odelstinget og Lagtinget.
Abonnement: kr. 49,- pr. sesjon, fritt tilsendt.

AKA 812 Saksregister

Omfatter register for alle ovennevnte trykksaker. Utarbeides etter endt sesjon.
Abonnement: kr. 20,- pr. sesjon, fritt tilsendt.

AKA 814 Lover

Etter endt sesjon blir lovene som er vedtatt i sesjonen samlet i ett hefte.
Abonnement: kr. 23,- pr. sesjon, fritt tilsendt.

ABONNEMENT PRISER FOR 1988

AKA 817 NOU – Norges offentlige utredninger

Publikasjonsserie for utredninger som er foretatt om forskjellige forhold i samfunnet.
Abonnement: 15% avslag på løssalgpris, fritt tilsendt.

AKA 818 Meldinger fra Toll og avgiftsdirektoratet

Meldinger fra Toll og avgiftsdirektoratet med omregningskurser for forskjellige valutaer.
Abonnement: kr. 117,- pr. år, fritt tilsendt.

AKA 819 Sosialdepartementets sammendragsserie

Om helse og sosialforskning, utredning og forsøk.
Abonnement: kr. 87,- pr. år, fritt tilsendt.

AKA 821 Skattedirektoratets meldinger gruppe 1

Avgiftavdelingen/Kontroll og Regnskapsavdelingen.
Abonnement: kr. 157,- pr. år, fritt tilsendt.

AKA 822 Skattedirektoratets meldinger gruppe 2

Skatteavdelingen/Kontroll og Regnskapsavdelingen.
Abonnement: kr 189,- pr. år, fritt tilsendt.

AKA 823 Skattedirektoratets meldinger gruppe 3

Alle avdelinger som nevnt ovenfor (Gruppe 1 + 2).
Abonnement: kr. 261,- pr. år, fritt tilsendt.

Alle priser er oppgitt med forbehold om endring uten foregående varsel.

Akademika as

INTERNASJONAL FAGBOKHANDEL